

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

**Δημόσιος χώρος και gentrification: Το παράδειγμα της
γειτονιάς Σβώλου στη Θεσσαλονίκη**

Αμπατζή Σταματίνα Ιωάννα M02.01

Επιβλέπων: Αλέξανδρος Θεοδωρίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής

Αλεξανδρούπολη 2020

**ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

**Δημόσιος χώρος και gentrification : Το παράδειγμα της
γειτονιάς Σβώλου στη Θεσσαλονίκη**

Αμπατζή Σταματίνα Ιωάννα Μ02.01

Εξεταστική Επιτροπή:

Επιβλέπων: Αλέξανδρος Θεοδωρίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής Τ.Ε.Ε.Π.Η. – Δ.Π.Θ

2^ο μέλος: Ίκαρος Μαντούβαλος, Επίκουρος Καθηγητής Τ.Ε.Ε.Π.Η. – Δ.Π.Θ

3^ο μέλος: Βασιλική Θεοδώρου, Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. - Δ.Π.Θ

Υπεύθυνη Δήλωση: *Βεβαιώνω ότι είμαι ο συγγραφέας της ΜΔΕ και ότι έχω περιλάβει όλες τις βιβλιογραφικές αναφορές που αξιοποιήθηκαν για τη σύνταξή της.*

Αλεξανδρούπολη 2020

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Αμπατζή Σταματίνα Ιωάννα, 2020

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή μέρους ή του συνόλου της παρούσας διατριβής. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για εκπαιδευτικό ή ερευνητικό σκοπό, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης.

Η έγκριση της Μεταπτυχιακής Εργασίας Ειδίκευσης από το Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης στην Προσχολική Ηλικία του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης δεν δηλώνει απαραίτητως την αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα.

Υπεύθυνη Δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας της παρούσας Μεταπτυχιακής Εργασίας Ειδίκευσης και ότι κάθε βοήθεια που προσφέρθηκε στην εκπόνησή της αναγνωρίζεται και αναφέρεται στο κείμενο. Επιπλέον, αναφέρονται όλες οι βιβλιογραφικές πηγές που αξιοποιήθηκαν, πρωτογενείς και δευτερογενείς, είτε η συμβολή τους παρατίθεται επακριβώς ως απόσπασμα είτε ως παράφραση.

Η συγγραφέας της εργασίας

.....

**DEMOCRITUS UNIVERSITY OF THRACE
SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
DEPARTMENT OF EDUCATION SCIENCES
IN EARLY CHILDHOOD**

**POSTGRADUATE PROGRAMME
EDUCATION FOR THE ENVIRONMENT AND SUSTAINABILITY**

MASTER DISSERTATION
**Public space and gentrification: The example of Svolou
neighborhood in Thessaloniki**

Ampatzi Stamatina Ioanna M02.01

A thesis submitted in partial fulfilment of the
requirements for the degree of Master in Education, Department of Education Sciences in
Early Childhood, Democritus University of Thrace

Committee of examiners:

Supervisor: Theodoridis Alexandros, Associate Professor

2nd member: Ikaros Mantouvalos, Assistant Professor

3rd member: Vasiliki Theodorou, Professor

Alexandroupolis, 2020

All rights reserved

Copyright © Ampatzi Stamatina Ioanna, 2020

The approval of the Master's Dissertation by the Department of Education Sciences in Early Childhood, Democritus University of Thrace, does not necessarily indicate the acceptance of the views of the author.

Statutory Declaration

I certify that I am the author of this Master's Dissertation thesis and that all the help offered for its compilation is acknowledged and is clearly indicated in the text. Furthermore, all primary as well as secondary resources used as well as the materials appearing in it have been properly quoted and attributed.

The author of the report

.....

Πρόλογος

Το φαινόμενο του gentrification αντικατοπτρίζει τον σύγχρονο ανασχεδιασμό των κεντρικών αστικών περιοχών. Η ακαδημαϊκή μου πορεία προσανατολίζεται κυρίως σε ζητήματα πόλεων, δημόσιων χώρων, ελεύθερων χώρων, καθώς και σε ζητήματα σχετικά με τον σχεδιασμό των χώρων αυτών. Για τον λόγο αυτόν το φαινόμενο του gentrification και οι διαδικασίες που το συνοδεύουν, μου κέντρισαν το ερευνητικό ενδιαφέρον. Η έναρξη των μεταπτυχιακών μου σπουδών, στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, στο Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης στην Προσχολική Ηλικία, με τίτλο *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία*, το 2016, μου έδωσε την ευκαιρία να κατανοήσω νέες έννοιες, να τις διαχειριστώ και να τις προσαρμόσω στο ερευνητικό μου ενδιαφέρον, με επίκεντρο την έννοια της αειφορίας. Σήμερα, μετά από ένα μεγάλο ταξίδι διερευνήσεων σε ζητήματα πόλης, δημοσίου χώρου, διεκδίκησης χώρου και gentrification, πραγματοποιείται μέσα από την παρούσα μελέτη μια προσπάθεια ανάλυσης των ζητημάτων αυτών και προσαρμογής τους στα δεδομένα που εντοπίζονται στην πόλη της Θεσσαλονίκης και συγκεκριμένα στη γειτονιά της Α. Σβώλου.

Η ιδέα για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας ενισχύθηκε από το γεγονός ότι έχει πραγματοποιηθεί ελάχιστη έρευνα, ιδιαίτερα σε παραδείγματα ελληνικών πόλεων, για το φαινόμενο του gentrification. Ταυτόχρονα, για το ζήτημα αυτό έχει αρχίσει να αναζωπυρώνεται ένας έντονος προβληματισμός σε διεθνές επίπεδο, ο οποίος εμπλουτίζεται συνεχώς, με ξενόγλωσση κυρίως βιβλιογραφία. Ο εντοπισμός του φαινομένου σε ερευνητικές μελέτες για πόλεις της βόρειας Ελλάδας είναι σχεδόν ανύπαρκτος, ενώ έχουν πραγματοποιηθεί μελέτες για περιοχές της Αθήνας (Μεταξουργείο, Γκάζι, Ομόνοια). Το γεγονός λοιπόν ότι υπάρχει ένα μεγάλο ερευνητικό πεδίο στη χώρα μας που επιδέχεται εμπλουτισμό, σε συνδυασμό με το συνολικό πλαίσιο του ζητήματος του gentrification, το ότι δηλαδή είναι επίκαιρο, με δυναμική και υφίσταται σε πολλές περιπτώσεις πόλεων, αποτέλεσε προσωπικό κίνητρο και οδήγησε στη δημιουργία της παρούσας εργασίας.

Η διαλεκτική προσέγγιση του χώρου καθώς και η μεθοδολογική προσέγγιση για την ανάλυση του χώρου και των χωρικών σχέσεων του Lefebvre, αποτελεί κύρια οπτική της συγγραφής της παρούσας εργασίας. Συγκεκριμένα, στο περιεχόμενο της εργασίας ο εντοπισμός της έντονης εξάρτησης του χώρου από την εξουσία και η ταύτιση της εξουσίας ως εργαλείο ελέγχου, εντοπίζονται στο έργο του Lefebvre, ο

οποίος μέσα από συμβολισμούς και νοήματα εστιάζει στις διπολικές και συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες που διέπουν τον χώρο και την κοινωνία. Το γεγονός ότι επιλέχθηκε ο Lefebvre για ένα μεγάλο μέρος της θεωρητικής έρευνας δεν έγινε μόνο διότι ο ίδιος ασχολείται με ζητήματα πόλης και διεκδίκησης δικαιωμάτων σε αυτήν, έγινε επίσης, καθώς η θεωρία του για τον δημόσιο χώρο και την κοινωνία είναι αρκετά επίκαιρη και αναγνωρίζει τον αστικό χώρο σε δύο διαφορετικά επίπεδα.

Τέλος, θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί το χρονικό πλαίσιο στο οποίο πραγματοποιήθηκε η έρευνα για την περίπτωση της γειτονιάς της Α. Σβώλου στην Θεσσαλονίκη, δηλαδή το διάστημα όπου η πανδημία του κορονοϊού προκάλεσε, σε ολόκληρο τον πλανήτη, μια πρωτόγνωρη υγειονομική κρίση. Παρά τις δυσκολίες που όλοι κληθήκαμε να αντιμετωπίσουμε με τα νέα δεδομένα τήρησης των απαραίτητων μέτρων, για την προστασία όλων μας και την υπεύθυνη και αλληλέγγυα στάση που οφείλαμε να διατηρήσουμε, καταβλήθηκε μια σημαντική και αποτελεσματική προσπάθεια έρευνας, η οποία κατάφερε να λειτουργήσει και να αποδώσει σε καιρούς πανδημικής κρίσης. Οι αντιξοότητες αυτές δε κατάφεραν να καταβάλλουν την προσπάθεια ολοκλήρωσης της έρευνας.

Ευχαριστίες

....σε όσους αντιστέκονται καθημερινά στο ασφυκτικό περιβάλλον της πόλης.

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	6
Περιεχόμενα	8
Περίληψη.....	10
Abstract	11
Εισαγωγή.....	12
A. Θεωρητικό Μέρος	15
Κεφάλαιο 1ο.....	15
1.1 Η Παραγωγή δημοσίου χώρου	15
1.2 Δημόσιος χώρος	22
1.3 Κοινός χώρος.....	24
Κεφάλαιο 2 ^ο	31
2.1 Η χωρική διάσταση του δικαιώματος στη πόλη.....	31
2.2 Η κραυγή και η απαίτηση για δικαίωμα στη πόλη	32
2.2.1 Θεσμοθετήσεις του δικαιώματος στη πόλη	36
2.2.2 Το δικαίωμα στη πόλη ως νομοθέτημα	38
Κεφάλαιο 3 ^ο Περιφράξεις.....	39
Κεφάλαιο 4 ^ο	44
4.1 Gentrification.....	44
4.2 Η φυσική διάσταση του gentrification	47
4.3 Η κατανόηση του gentrification. Η μέθοδος του Haussmann	48
4.4 Η κατανόηση του gentrification. Το παράδειγμα του Harlem της Ν. Υόρκης.....	50
4.5 Η κατανόηση του gentrification. Το παράδειγμα του Μεταξουργείου στην Αθήνα.....	56
Κεφάλαιο 5ο Αποτελέσματα του gentrification	62
Κεφάλαιο 6ο	68
6.1 Η θέση της Θεσσαλονίκης.....	68
6.2 Η πολεοδομική εξέλιξη της Θεσσαλονίκης από τον 20ο αιώνα μέχρι σήμερα.....	70
6.3 Τα αποτελέσματα του σχεδίου Hebrard- ένα είδος gentrification.....	75
6.4 Οι αλλαγές στον πολεοδομικό σχεδιασμό της πόλης.....	77

B. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	83
Κεφάλαιο 7ο Η γειτονιά Αλεξάνδρου Σβώλου στη Θεσσαλονίκη	83
Κεφάλαιο 8ο.....	87
8.1 Ο σχεδιασμός και το θέμα της έρευνας.....	87
8.2 Ο σκοπός της έρευνας	88
8.3 Μεθοδολογία της έρευνας.....	89
8.4 Το ερωτηματολόγιο της έρευνας.....	91
Κεφάλαιο 9 ^ο	95
9.1 Αποτελέσματα της έρευνας.....	95
9.2 Συζήτηση	114
Συμπεράσματα.....	117
Βιβλιογραφία.....	119

Περίληψη

Η διπλωματική εργασία με τίτλο «Δημόσιος χώρος και gentrification : Το παράδειγμα της γειτονιάς Σβώλου στη Θεσσαλονίκη» πραγματοποιήθηκε με σκοπό να διερευνηθεί η εφαρμογή του φαινομένου του gentrification στην κεντρική γειτονιά της Θεσσαλονίκης, την Α. Σβώλου. Η εργασία έχει χωριστεί σε δύο μέρη. Μέσα από το θεωρητικό μέρος της έρευνας πραγματοποιείται μια προσπάθεια μελέτης της παραγωγής δημόσιου χώρου, της διεκδίκησης δικαιωμάτων στη πόλη, των περιφράξεων και του φαινομένου του gentrification. Το gentrification είναι ένα φαινόμενο το οποίο παρατηρείται τις τελευταίες δεκαετίες σε κεντρικές περιοχές πόλεων και σταδιακά οδηγεί σε μια συνολική αλλαγή στις χρήσεις, στις λειτουργίες και στους ίδιους τους χρήστες των περιοχών αυτών. Στο εμπειρικό μέρος της εργασίας πραγματοποιείται η έρευνα στη γειτονιά της Σβώλου με σκοπό να εντοπιστεί η εφαρμογή του φαινομένου του gentrification. Το είδος της έρευνας που επιλέχθηκε είναι αυτό της ποσοτικής και πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου σε δείγμα 75 ατόμων. Το κεντρικό συμπέρασμα της έρευνας μας δείχνει ότι η γειτονιά της Σβώλου σταδιακά εμφανίζει όλο και περισσότερα δείγματα του φαινομένου του gentrification.

Λέξεις κλειδιά: δημόσιος χώρος, δικαίωμα στη πόλη, περιφράξεις, gentrification, γειτονιά, Θεσσαλονίκη.

Abstract

This research entitled "Public space and gentrification: The example of the neighborhood of Svolos in Thessaloniki" was conducted in order to investigate the application of the phenomenon of gentrification in the central neighborhood of Thessaloniki, A. Svolou. The research is divided into two parts. Through the theoretical part of the research, an attempt is made to study the production of public space, the claim of rights in the city, the fencing and the phenomenon of gentrification. Gentrification is a phenomenon that has been observed in recent decades in central urban areas and is gradually leading to a total change in the uses, functions and the users of these areas themselves. In the empirical part of the work, the research is carried out in the neighborhood of Svolos in order to identify the application of the gentrification phenomenon. The type of research selected is that of quantitative research and was conducted using an electronic questionnaire on a sample of 75 people. The main conclusion of our research shows that the neighborhood of Svolos is gradually showing more and more samples of the phenomenon of gentrification.

Keywords: public space, right to the city, fencing, gentrification, neighborhood, Thessaloniki.

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε με σκοπό να διερευνηθεί η εφαρμογή της διαδικασίας του gentrification, σε μια κεντρική περιοχή της Θεσσαλονίκης, την γειτονιά της Α. Σβώλου. Η διπλωματική εργασία μου με κεντρικό τίτλο: «Δημόσιος χώρος και gentrification : Το παράδειγμα της γειτονιάς Σβώλου στην Θεσσαλονίκη», αποτελείται από δύο μέρη. Αρχικά, στο πρώτο μέρος, αναπτύσσουμε το θεωρητικό πλαίσιο συζήτησης της συγκεκριμένης εργασίας. Στο θεωρητικό μέρος ακολουθούμε την εξής δομή:

Στο πρώτο κεφάλαιο αναπτύσσουμε τις θεωρίες παραγωγής χώρου και χωρικής κατανομής των λειτουργιών των πόλεων. Στο κεφάλαιο αυτό θεωρούμε κρίσιμη την πρακτική που ακολουθεί ο Lefebvre για τον διαχωρισμό του παραγόμενου χώρου, μέσα από τις τρεις πτυχές του χώρου: τον χώρο που αντιλαμβανόμαστε, τον χώρο που σχεδιάζουμε και τον χώρο της καθημερινής ζωής (Lefebvre, 1974). Με την ανασκόπηση αυτή προσπαθούμε να συσχετίσουμε την παραγωγή του χώρου με την κοινωνία και τις αντιφάσεις τους. Στη συνέχεια, αναπτύσσουμε την έννοια του δημόσιου χώρου, πέραν από τους γεωγραφικούς του περιορισμούς, και τον μελετούμε ως ένα σύστημα άμεσα συνδεδεμένο με τις μεταβολές της κοινωνίας. Ακολουθώντας την αντίληψη πως ο χώρος δεν περιορίζεται μόνο στον διαχωρισμό του σε δημόσιο και ιδιωτικό, εξετάζουμε και την έννοια του κοινού χώρου, ο οποίος προορίζεται για δημόσια χρήση και συλλογική κατοχή και ανήκει στη δημόσια αρχή ή στο σύνολο της κοινωνίας. Το πρώτο κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την παρατήρηση της περιφράξης των κοινών στην σύγχρονη πόλη, στο πλαίσιο της επιβολής της τάξης και του ελέγχου στις αστικές περιοχές.

Στο δεύτερο κεφάλαιο συσχετίζουμε τον δημόσιο χώρο της πόλης με το κοινωνικό σύνολο και το δικαίωμα στην πόλη. Το δικαίωμα στην πόλη είναι ένα "κοινό" το οποίο στοχεύει στην βελτίωση της ζωής στη πόλη μέσα από τον συμμετοχικό σχεδιασμό (Lefebvre, 1977). Το δικαίωμα στην πόλη εντοπίζεται στην αστική ζωή και επιτρέπει σε όλους τους πολίτες να συμμετέχουν στη χρήση και στην παραγωγή για το σύνολο του αστικού χώρου. Το δικαίωμα στην πόλη, θέτει τον δημόσιο χώρο στο επίκεντρο, σχετίζεται με τη δημιουργία μιας εναλλακτικής ζωής και δίνει ποιότητα στον βιωματικό χώρο, με σκοπό οι χρήστες να έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε αγαθά και πόρους που προσφέρει η πόλη. Η συζήτηση γύρω από το δικαίωμα στην πόλη είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς στη σύγχρονη πόλη

υπερτερούν τα συμφέροντα της αγοράς και της ιδιοκτησίας, τα οποία παραμερίζουν το δικαίωμα αυτό και δημιουργούν αποκλεισμούς και περιφράξεις (Wirth, 1938).

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύουμε την έννοια των περιφράξεων. Το ζήτημα των περιφράξεων έρχεται σε σύγκρουση με το δικαίωμα στη πόλη και τον συμμετοχικό σχεδιασμό. Η ανάλυση του φαινομένου αυτού πραγματοποιείται με το παράδειγμα του Νόμου των Περιφράξεων, ο οποίος εφαρμόστηκε στην Αγγλία κατά τον μεσαίωνα. Στην συνέχεια εξετάζουμε νέες μορφές περιφράξεων που συναντάμε στη σύγχρονη κοινωνία, οι οποίες ενισχύουν την έννοια της ιδιοκτησίας και αμφισβητούν την έννοια των κοινών. Σήμερα οι περιφράξεις εντοπίζονται και στον δημόσιο χώρο κεντρικών περιοχών των πόλεων. Οι αλλαγές που συμβαίνουν σήμερα στον δημόσιο χώρο, μέσα από κρατικές ή ιδιωτικές παρεμβάσεις και ξεπροβάλλουν σε διάφορα κέντρα πόλεων και γειτονιών, συμβάλλουν στην αλλαγή του τοπίου των γειτονιών και των αναμνήσεων, με σταδιακή πορεία προς την «αναβάθμιση» και την «εξέλιξη», μέσα από πρακτικές διωγμού και εκτοπισμού (De Angelis, 2013:17).

Στο τέταρτο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους εξετάζουμε το φαινόμενο του gentrification. Η κοινωνιολόγος Ruth Glass κατά το έτος 1964 χρησιμοποίησε τον όρο gentrification για πρώτη φορά, όταν η ίδια παρατήρησε αλλαγές στην κοινωνική δομή και στις αγορές κατοικιών σε ορισμένες περιοχές στο κέντρο του Λονδίνου, όπως στις συνοικίες του Islington. Στο κείμενό εξετάζουμε τους παράγοντες που προκαλούν το φαινόμενο, στην συνέχεια αναλύουμε τα βήματα της διαδικασίας του gentrification και στη συνέχεια, μέσα από τη χρήση παραδειγμάτων πόλεων εμβαθύνουμε στο συνολικό πλαίσιο εφαρμογής του φαινομένου. Το φαινόμενο του gentrification σχετίζεται με την έννοια των περιφράξεων καθώς μέσα από τις πρακτικές του αποκλεισμού και του εκτοπισμού, προσπαθεί να διαμορφώσει και να σχεδιάσει τον αστικό χώρο, με την πλήρη απουσία της συμμετοχής του κοινωνικού συνόλου.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα του φαινομένου του gentrification. Τα αποτελέσματα τα διαχωρίζουμε σε αυτά του φυσικού χώρου, των κοινωνικών σχέσεων και της σχέσης ατόμου - περιβάλλοντος. Οι επιπτώσεις του φαινομένου του gentrification στην κοινωνία είναι κατά κύριο λόγο αρνητικές με το σημαντικότερο αποτέλεσμα να είναι ο εκτοπισμός των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων από τις κεντρικές λειτουργίες των αστικών περιοχών.

Επίσης στο έκτο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους πραγματοποιούμε μια σύντομη μελέτη στη πόλη της Θεσσαλονίκης σχετική με την σημερινή δομή και τον σχεδιασμό της.

Στο δεύτερο μέρος της διπλωματικής εργασίας αναπτύσσουμε την εμπειρική έρευνα. Μέσα από την έρευνα προσπαθούμε να εντοπίσουμε το φαινόμενο στη γειτονιά αυτή. Αναλυτικότερα, σχεδιάσαμε μια ποσοτική έρευνα η οποία πραγματοποιήθηκε με την χρήση ενός ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου το οποίο απαντήθηκε από δείγμα 75 ατόμων. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στοχεύοντας στη συλλογή στοιχείων των υποκειμενικών απόψεων του δείγματος για την γειτονιά της Σβώλου, σχετικά με την αντίληψη για την διαχείριση του δημοσίου χώρου, την συμμετοχή στην κοινοτική ζωή της πόλης, την ανάπτυξη νέων χρήσεων γης, την πορεία του κόστους διαβίωσης και τον εντοπισμό ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στη γειτονιά. Στη συνέχεια προχωρήσαμε στην ανάπτυξη των ποσοτικών αποτελεσμάτων της έρευνας για το φαινόμενο του gentrification.

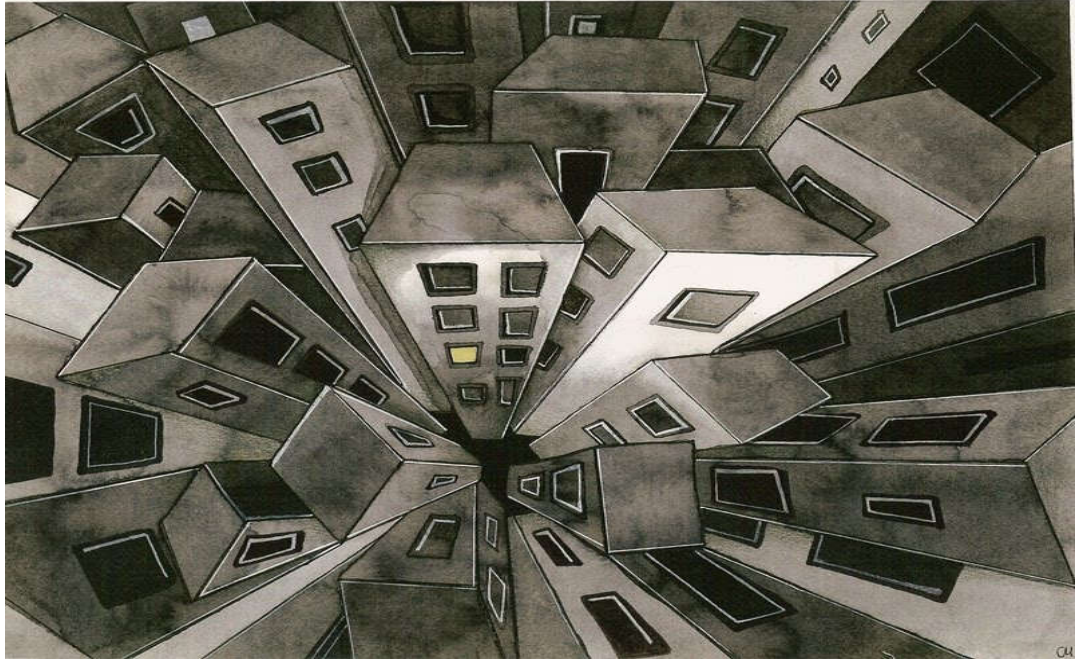
Με την ολοκλήρωση των αποτελεσμάτων συνεχίζουμε στο κεφάλαιο της συζήτησης, στο οποίο αναπτύσσουμε μια συζήτηση γύρω από τα αποτελέσματα της έρευνας. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο ασκούμε κριτική στο είδος της έρευνας, στο δείγμα και στις απαντήσεις που λάβαμε μέσω του ερωτηματολογίου. Επίσης, κλείνοντας προτείνουμε την διεξαγωγή μιας νέας έρευνα για το φαινόμενο του gentrification στην Σβώλου, η οποία θα απευθύνεται σε μια διαφορετική κατηγορία δείγματος, με σκοπό την πιο εξειδικευμένη έρευνα για το gentrification.

Η εργασία ολοκληρώνεται με την διεξαγωγή συμπερασμάτων, τα οποία συνδυάζουν τα αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας και τα κεντρικά ζητήματα που έχουν αναλυθεί στο θεωρητικό μέρος. Επίσης, στο σημείο αυτό σημειώνεται η δική μας σκοπιά στα αποτελέσματα της έρευνας και τα ταυτίζουμε με τις διαδικασίες που ακολουθεί το φαινόμενο του gentrification. Τέλος, σημειώνουμε την συνεχώς συχνότερη τάση του φαινομένου να αναπτύσσεται σε κεντρικές αστικές περιοχές της χώρας μας και καθιστούμε σαφή την ανάγκη για την ύπαρξη αντίστασης σε όμοια φαινόμενα με αυτό του gentrification.

Α. Θεωρητικό Μέρος

Κεφάλαιο 1ο

1.1 Η Παραγωγή δημοσίου χώρου

"City" by Celine Meisser, <https://territorialmasquerades.net/the-production-of-space/>

Η χωροθέτηση των πόλεων και η παραγωγή χώρου αναπτύχθηκαν μέσα από τις θεωρίες χωροθέτησης των λειτουργιών. Συγκεκριμένα, μέσα από την κατανομή των πολεοδομικών λειτουργιών, όπως είναι η βιομηχανία, το εμπόριο, τα αστικά κέντρα συναλλαγών, οι κατοικίες, οι χώροι αναψυχής κ.α, μέσα στην πόλη. Βασικό ρόλο στη χωροθέτηση στις καπιταλιστικές κοινωνίες, κατέχει η αγορά. Κατά τον 19^ο αιώνα η εξέταση των γεωοικονομικών και γεωπολιτικών συνθηκών έπαιξε βασικό ρόλο για τους επίδοξους αποικιοκράτες της Ευρώπης, σχετικά με τη σωστή κατανομή του εμπορίου, της αγοράς, των πρώτων υλών και των οικιστικών δομών (Johnson et al, eds., 1986:118·Κουρλιούρος, 2001:43). Η έμφαση της ανάπτυξης δίνονταν βάσει του συνόλου των ευρωπαϊκών αποικιοκρατικών συμφερόντων.

Η έμφαση αυτή διαφοροποιήθηκε, όταν κατά τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι μελέτες σχετικά με την ανάπτυξη του χώρου προσανατολίστηκαν σε τοπικό επίπεδο, χωρίς να προβαίνουν σε γενικεύσεις. Η μελέτη του τοπικού χώρου για την ανάπτυξη του ίδιου αποτέλεσε χαρακτηριστικό της ιδιογραφικής γεωγραφικής σχολής με κύριο εκπρόσωπο τον Richard Hartshorne (1939). Επίσης και ο θεωρητικός De la Blache

τόνισε την ιδιομορφία των τοπικών περιφερειών, ως αποτέλεσμα οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών συναθροίσεων που δεν επαναλαμβάνονταν σε άλλες περιφέρειες, ήταν δηλαδή μοναδικές (Λεοντίδου 1992: 119·Λεοντίδου&Σκλιάς 2001:42-3). Η μεθοδολογία όμως αυτή για την χωροθέτηση επίσης αμφισβητήθηκε από γεωγράφους, όπως ο Shaefar (1953), ο οποίος υποστήριξε την ανάγκη ενσωμάτωσης μεθοδολογίας, μέσα απ την κατασκευή οικουμενικών, θεωρητικών νόμων που αφορούν την οργάνωση και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων μέσα στον χώρο.

Η μεταστροφή από το ιδιόμορφο, στο τοπικό και στη συνέχεια στο νομοθετικό και οικουμενικό βρίσκει ρίζες στην κλασική σχολή χωροθέτησης, η οποία δίνει έναν σαφή νομοθετικό προσανατολισμό. Έτσι, οι μελέτες στρέφονται κυρίως στην αναζήτηση οικουμενικών νόμων της χωρικής οργάνωσης, βάση των οικονομικών δραστηριοτήτων. Με έδρα τις ΗΠΑ και πρωταγωνιστή τον μελετητή περιφερειακής επιστήμης Walter Isard (1956) αναπτύχθηκε η θετικιστική ποσοτική επανάσταση στη Γεωγραφία, με επίκεντρο την διερεύνηση των γενικών συνθηκών ισορροπίας, στη χωρική κατανομή των οικονομικών δραστηριοτήτων. Ο Isard θεώρησε απελπιστικά ανεπαρκή την θεωρία του κόσμου χωρίς χωρικές διαστάσεις και προσπάθησε να ξαναγράψει τη νεοκλασική θεωρία οικονομικής ισορροπίας με όρους χωροθετικής οργάνωσης των δραστηριοτήτων (Scott 2000:21·Κουρλιούρος 2011:44).

Τα αίτια της στροφής σε νομοθετική και οικουμενική χωροθέτηση σχετίζονται με την ταχύρρυθμη καπιταλιστική εκβιομηχάνιση και με τις επιπτώσεις των δύο πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών στον χώρο (Κουρλιούρος 2011:45). Για παράδειγμα το φορντικό μοντέλο εκβιομηχάνισης αποδυναμώνει τις προηγούμενες χωρικές θεωρήσεις, παράγοντας νέα τοπία αστικοβιομηχανικών πόλεων.

Σύμφωνα με τον Lefebvren η ένταξη της βιομηχανίας και της αστικοποίησης στην καθημερινότητα της κοινωνίας τείνει να ομογενοποιεί τον χώρο και τα τοπία του. Η σκέψη αυτή θα μπορούσε να συνδεθεί με το γεγονός ότι η ποσοτική επανάσταση¹ αντανάκλα τις νέες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές τάσεις, που αναπτυχθήκαν κατά τις δύο πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες στις δυτικές χώρες του ανεπτυγμένου καπιταλιστικού κόσμου. Επίσης η διαδικασία αυτή, της

¹Πρόκειται για έναν ριζικό μετασχηματισμό που βίωσε η αγγλοαμερικανική γεωγραφία. Μέσα από την παραπάνω διαδικασία η ιδιογραφική (*ιδιοσυγκρατική*) γεωγραφία που ασχολούνταν με την περιγραφή, την καταλογογράφηση, την οριοθέτηση και την τοπική διαφοροποίηση μετατοπίστηκε σε μία νομοθετική (*κανονιστική*) γεωγραφία που αποκρυσταλλώθηκε ως χωρική επιστήμη (Derek Gregory, eds, 2009).

ομοιογενοποίησης, δημιουργεί την εντύπωση ότι ακολουθείται μια σειρά από οικουμενικούς νόμους, για την χωρική οργάνωση. Η γεωγραφική αυτή διαμόρφωση οφείλεται σε ένα σύνολο συνθηκών – παρά οικουμενικών νόμων- με στόχο την οικονομική μεγέθυνση. Βάση της επίτευξης της ανάπτυξης προνομιακών χώρων αποτελεί η μαζική παραγωγή και μαζική κατανάλωση, όπως επίσης και η ανάπτυξη προνομιακών κρατικών πολιτικών (φορντικό μοντέλο συσσώρευσης και κεινώνισιανός τρόπος κοινωνικής ρύθμισης). (Hirsch 1993· Harvey 1995· Λεοντίδου 2005:102-5).

Η ιεράρχηση αστικών δικτύων, η βιομηχανική χωροθέτηση, τα πρότυπα αστικοποίησης, οι υποδομές μεταφορών και ο έλεγχος της χρήσης γης, την εποχή της εκβιομηχάνισης, ήταν ιδιαίτερα ευνοημένα (Mc Loughlin 1969· Κουρλιούρος 1989). Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω ο καπιταλιστικός βιομηχανισμός έχει την τάση να ομοιογενοποιεί τον χώρο, καταργώντας τις τοπικές ιδιαιτερότητες. Παράλληλα όμως, η πόλη σχεδιάζεται και από μια πλευρά ετερογένειας και εσωτερικών αντιθέσεων (όπως για παράδειγμα είναι ο σοσιαλισμός, ο καπιταλισμός και ο αναρχισμός)², μέσα από επαναστατικές ιδέες και από κινήματα. Η ετερογένεια αυτή αναπτύσσεται μακριά από τους γενικούς νόμους της χωρικής οργάνωσης και ακόμη μακρύτερα από την χωρική ισορροπία που προϋποθέτει ο καπιταλισμός, δημιουργώντας αταξία στην συνολική εικόνα τάξης που επιθυμεί να πετύχει ο καπιταλισμός. Όπως σημειώνει ο Lefebvre στο βιβλίο του *La Revolution Urbaine* «Η διαφορά ισοτοπίας- ετεροτοπίας μόνο δυναμικά μπορεί να γίνει αντιληπτή [...]. Οι ομάδες ανομίας συγκροτούν ετεροτοπικούς χώρους, οι οποίοι τελικά ανακτώνται από την κυρίαρχη πρακτική». Συνεπώς ο τρόπος παραγωγής του χώρου πραγματοποιείται μέσα από την συγκρουσιακή σχέση μεταξύ του καπιταλισμού, που στοχεύει στην ομοιογενοποίηση του χώρου, και των αγώνων της εργατικής τάξης που στοχεύουν στην ριζοσπαστική αναδιαμόρφωση της ζωής στην πόλη. Μέσα από την συγκρουσιακή αυτή σχέση παραγωγής του χώρου, ο χώρος διαφοροποιείται, διαχωρίζεται και αναπτύσσει ανισότητες και ιδιόμορφες καταστάσεις (Harvey 1982).

Οι προσεγγίσεις για την αστική ανάπτυξη των πόλεων κατά την περίοδο του αστικού εκβιομηχανισμού, εκλάμβαναν την πόλη, ως ένα σύστημα μονοδιάστατο, ομοιογενές και συνεχώς αναπτυσσόμενο, με όρους χωρικών νόμων. Δεν υπήρχε στις θεωρίες αυτές η πολυμορφία και η ετερογένεια των κοινωνικών ομάδων, που αποτελούν την ίδια την πόλη. Οι προσεγγίσεις λοιπόν, ξεκίνησαν να μεταστρέφονται

²Χωρίς βέβαια να αποτελούν μοναδική και εφικτή πρόταση.

και να γίνονται πιο δυναμικές και ριζοσπαστικές, σε έναν κόσμο αποτελούμενο από πόλεις που στηρίζονται στην καπιταλιστική ανάπτυξη και στην κεφαλαιακή υπερσυσσώρευση, απομακρυσμένες από οποιαδήποτε κοινωνική ή περιβαλλοντική επίπτωση. Ο Lefebvre (1967) ήταν αυτός που υποστήριξε πως πρέπει να οραματιστούμε ένα εντελώς διαφορετικό είδος πόλης, απομακρυσμένης από το καπιταλιστικό χάος που δημιουργεί η αναζήτηση του κεφαλαίου, η παγκοσμιοποίηση και η αστικοποίηση. Ένα ισχυρό κίνημα πόλης θα μπορούσε να διεκδικήσει τον μετασχηματισμό της καθημερινής ζωής σε αυτήν. Το δικαίωμα στη πόλη είναι ένα κενό σημαίνον, αν δεν προσδοθεί σε αυτό ένα νόημα. Όλοι μπορούν και έχουν το δικαίωμα να διεκδικήσουν ένα μέρος της πόλης ή του δημοσίου χώρου ή μάλλον όλοι θα έπρεπε να δύνανται να διεκδικήσουν χώρο, από ένα πολιτικό πρόσωπο ή γενικότερα από ένα πρόσωπο με εξουσία, μέχρι έναν άνθρωπο που ζει στον δρόμο. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η θέση του Μαρξ στο *Κεφάλαιο*, που υπογραμμίζει «μεταξύ ίσων δικαιωμάτων κριτής είναι η δύναμη» (Harvey, 2012: 32). Είναι λοιπόν αναγκαίο, να επισημάνουμε, πως το δικαίωμα στην πόλη δεν είναι ένα τυπικό δικαίωμα στο φυσικό χώρο, άλλα το δικαίωμα στην πόλη αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα στη καθημερινή ζωή του ανθρώπου. Αποτελεί δικαίωμα στην ελευθερία, στον συμμετοχικό σχεδιασμό της πόλης και δικαίωμα στην οικειοποίηση του χώρου, χωρίς να συγχέεται με το δικαίωμα στην ιδιοκτησία.

Αναλύοντας το δικαίωμα στην πόλη, είναι απαραίτητο να εξεταστούν οι συνθήκες γύρω από τη διεκδίκηση αυτού καθώς και το περιεχόμενό του. Η διαδικασία παραγωγής του χώρου προϋποθέτει τη συμμετοχή όλων των χρηστών στη σχεδίαση και τη διαχείριση του χώρου. Ο αστικός δημόσιος χώρος δε είναι ένα φυσικό αντικείμενο. Είναι μια κοινωνική κατασκευή, διαμορφωμένη μέσα από σχέσεις εξουσίας, ελέγχου και αντίστασης. Ο σχεδιασμός του χώρου συμβαίνει σε κάθε πόλη μέσα από δύο ξεχωριστές διαδικασίες οι οποίες κατά βάση δεν είναι αυθόρμητες και αθώες, αλλά περιέχουν στρατηγικές και βαθιά μελετημένες πολιτικές. Ο χώρος δεν αποτελεί ένα στοιχείο μεταξύ άλλων στοιχείων ή προϊόντων. Αποτελεί ένα πλαίσιο, μέσα στο οποίο παράγονται σχέσεις και πρακτικές, αναπτύσσονται κοσμοθεωρίες, συνυπάρχουν αντικείμενα και ιδεολογίες. Οι σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις λοιπόν που περικλείονται μέσα στον χώρο, τον προσδιορίζουν και τον επανακαθορίζουν. Θα μπορούσαμε λοιπόν να θεωρήσουμε, πως από τη μία πλευρά ο χώρος αποτελεί κέντρο οικονομικών συναλλαγών και δραστηριοτήτων, με την αξία να παίζει πρωτεύοντα ρόλο, ενώ αποκλείεται η πρόσβαση όλων των

χρηστών, σε ζητήματα που αφορούν την πόλη. Όμως από την άλλη, εντοπίζεται η αντίδραση, η διεκδίκηση, η αναδιαμόρφωση και η διαχείρισή του χώρου, βάσει των αναγκών των χρηστών του.

Η ιδιοκτησία, οι εμπορικές χρήσεις της πόλης, οι κοινωνικές διατάξεις της, είναι οι βασικοί παράγοντες που διαμορφώνουν την χωρική οργάνωση της και σύμφωνα με τους Savage & Warde (2005), επηρεάζουν τις αγορές κατοικίας και εργασίας, καταλήγοντας σε κύριους ρυθμιστικούς μηχανισμούς διαχωρισμού και ανισοτήτων. Ο χώρος δεν είναι απλά ένα σύνολο δεδομένων ύλης και περιβάλλοντος, αλλά συνδέεται βαθιά με την κοινωνική πραγματικότητα. Επιπρόσθετα, ο υλικός μετασχηματισμός αποτελεί ένα μέρος της παραγωγής αυτού. Ο χώρος δεν υπάρχει «από μόνος του» αλλά παράγεται (Goonewardena, Kipfer, Milgrom, Schmid, 2008).

Ο Lefebvre στηρίζει τη θεωρία του στον κοινωνικό χώρο και τον κοινωνικό χρόνο. Οι έννοιες αυτές είναι υλικά δημιουργήματα του ανθρώπου, αποτελούν κοινωνικά προϊόντα και είναι προϋπόθεση για την κοινωνική παραγωγή. Ο Lefebvre στο βιβλίο του *Η Παραγωγή του Χώρου* (1974), εξετάζει την παραγωγή του χώρου μέσα από τρεις διαστάσεις. Αυτές οι τρεις διαστάσεις είναι οι χωρικές πρακτικές στον χώρο που αντιλαμβανόμαστε (the perceived space), οι απεικονίσεις του στον σχεδιαζόμενο χώρο (the conceived space) και ο αντιπροσωπευτικός χώρος, μέσα στον οποίο ζούμε (the lived space). Η τριάδα αυτή είναι ταυτόχρονα ατομική αλλά και κοινωνική. Δεν αποτελεί συστατικό μόνο για την αυτό-παραγωγή του ανθρώπου αλλά και για την αυτό-παραγωγή της κοινωνίας. Η παραγωγή ιδεών και θεωριών του χώρου παραμένει μέχρι και σήμερα, ιδιαίτερα σημαντική για τη διερεύνηση των πόλεων, που συνεχώς μετασχηματίζονται και αναδιαμορφώνονται. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός της χρήσης των ιδεών του Lefebvre σε πολεοδομικές πρακτικές και έρευνες (Andres 2013· Metzger 2011· Carp 2009· Fincher και Iveson 2008)

Σύμφωνα με τον Lefebvre (1991) οι πτυχές του χώρου μπορούν να διαχωριστούν σε τρεις κατηγορίες, στον αντιληπτικό χώρο, στον σχεδιαζόμενο χώρο και στον χώρο της καθημερινής ζωής. Αναλυτικότερα:

- Ο αντιληπτικός χώρος (the perceived space)

Ο αντιληπτικός χώρος είναι η πρώτη διάσταση στην παραγωγή χώρου σύμφωνα με τον Lefebvre. Ο Lefebvre χαρακτήρισε τον χώρο αυτόν ως εγγενώς κοινωνικό, με άμεση ταύτιση χρονική και χωρική στις κοινωνικές παραγωγές. (Kramsch, 2012). Ο αντιληπτικός χώρος αντιπροσωπεύει «την πρακτική βάση της αντίληψης του έξω

κόσμου» (Lefebvre, 1991). Μπορεί να ταυτιστεί με τους όρους: φυσικός χώρος, αφηρημένος, επιφάνειες, υλισμός και οπτική του χώρου. Για τον Lefebvre αντιληπτικός χώρος και χωρική πρακτική είναι ο ίδιος όρος. Η χωρική πρακτική σε μια κοινωνία, κατέχει τη συλλογή όλων των χωρικών συνόλων. Η εμπειρία στον αντιλαμβανόμενο χώρο είναι αυτή που μεσολαβεί στον σχεδιαζόμενο (the conceived space) και στον αντιπροσωπευτικό χώρο, μέσα στον οποίο ζούμε (the lived space). Οι τρεις χώροι έχουν υψηλό βαθμό συνοχής και σύνδεσης. (Lefebvre, 1991).

- Ο σχεδιαζόμενος χώρος (the conceived space)

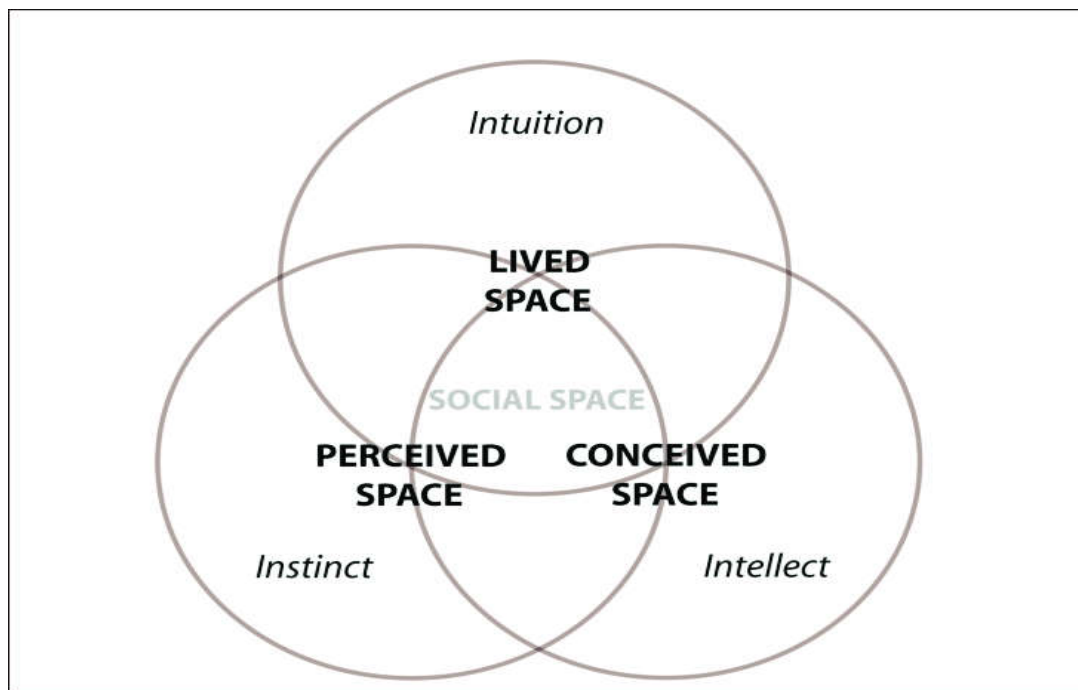
Ο σχεδιαζόμενος χώρος μπορεί να θεωρηθεί ως ο άτρωτος χώρος από την ανθρώπινη ζωή. Ο σχεδιαζόμενος χώρος είναι μια έννοια του χώρου που βρίσκεται ανάμεσα στον αντιληπτικό και στον χώρο της καθημερινής μας ζωής και διαμορφώνεται μέσα από την πολιτική, τις επιστήμες και την εξουσία. Εν ολίγοις είναι ο σημαντικότερος χώρος στην καπιταλιστική κοινωνία, ο χώρος χειραγώγησης. Επίσης ο σχεδιαζόμενος χώρος δύναται κατά τον Lefebvre να αποτελέσει ένα κοινωνικό προϊόν. Παράγεται, σχεδιάζεται και αποδίδει, ως «χώρος της μπουρζουαζίας και του καπιταλισμού» (Lefebvre 1991:57). Ο σχεδιαζόμενος χώρος είναι ένας υποτομέας του ζωντανού χώρου (lived space). Ο Lefebvre σημειώνει, πως ο σχεδιαζόμενος χώρος συνεπάγεται τη δυνατότητα μιας κυρίαρχης ομάδας, που οργανώνει και «εργαλειοποιεί» τον κοινωνικό χώρο, προς το συμφέρον της, με σκοπό να επιτύχει πλεονεκτήματα εις βάρος άλλων ομάδων.

Ο σχεδιαζόμενος χώρος θα μπορούσε βέβαια να λειτουργήσει και σε μια σοσιαλιστική κοινωνία. Καταλαμβάνεται από το ανθρώπινο ενδιαφέρον με τέτοιο τρόπο ώστε η πληροφορία που σχεδιάζει τον ίδιο τον χώρο να ωφελεί όχι την κυρίαρχη τάξη, αλλά όλους εκείνους που ζουν σε αυτόν, το σύνολο των χρηστών του χώρου. Στη περίπτωση αυτή υπάρχει επίσης η δυνατότητα συμμετοχικού σχεδιασμού και οργάνωσης ώστε οι πολίτες να είναι συμμετέχοι στον σχεδιασμό του χώρου στον οποίο ζουν.

- Ο χώρος της καθημερινής ζωής (the lived space)

Ο χώρος που ζούμε (lived space) είναι ένας όρος επίσης του Lefebvre, στο πλαίσιο της εξέτασής του για τις χωρικές πρακτικές. Ο όρος lived space έχει επίσης χρησιμοποιηθεί από τον Soja και ονομάζεται επίσης χώρος των παραστάσεων (space of representation). Εξετάζοντας το χώρο που ζούμε και τις ανθρώπινες εμπειρίες της καθημερινής ζωής σε αυτόν, μιλάμε για έναν ολιστικό τρόπο σκέψης, που αφορά την επικοινωνία μέσα στην κοινωνία. Με την κατηγοριοποίηση του χώρου που έγινε

παραπάνω, σε αντιληπτικό, σχεδιαζόμενο και χώρο της καθημερινής ζωής, ο τελευταίος λαμβάνει χώρα ως αποτέλεσμα της δυαδικότητας του πρώτου και του δεύτερου. Πρόκειται για μια μορφή χώρου που επαναδημιουργείται. Είναι ο χώρος όπου πραγματοποιούνται οι κοινωνικές σχέσεις και όπου βιώνουμε ενεργά την καθημερινή ζωή.

Εικόνα 1:

https://www.google.com/url?sa=i&source=images&cd=&ved=2ahUKEwjhuYW1s5TnAhXR5qQKHTWaB2cQjRx6BAgBEAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.researchgate.net%2Ffigure%2FHenri-Lefebvres-triad-of-space-production-Source-Authors_fig1_315696248&psig=AOvVaw0lbTMKcU6rf3vEHZDGrEmM&ust=1579686086831714

Οι τρεις αυτές διαδικασίες παραγωγής χώρου δεν αναπτύσσονται αυτόνομα. Είναι αλληλένδετες χωρίς να διαδέχονται η μία την άλλη, μέσα από συγκεκριμένη σειρά, αλλά συνυπάρχουν και συμβάλλουν και οι τρεις εξίσου στην παραγωγή του. Σχηματίζουν τις χωρικές πρακτικές μιας κοινωνίας μέσα από τρεις διαδικασίες, την οικονομία και την πολιτική, τις αναπαραστάσεις του σχεδιαζόμενου χώρου (συνήθως παραγόμενες εκ μέρους της πολιτικής εξουσίας), και τέλος μέσα από τις πρακτικές της καθημερινής ζωής, την τέχνη, τα βιώματα, τις αναπαραστάσεις και τους συμβολισμούς.

Ορθώς λοιπόν ο Lefebvre κατανοεί τον χώρο ως σχετιζόμενο με την εξουσία και την άσκησή της. Ο έλεγχος της παραγωγής χώρου μέσα από την απόλυτη τάξη και τον έλεγχο, προσθέτει σε κάποιους χρήστες δικαιώματα, ενώ αφαιρεί από άλλους. Σύμφωνα με τον Mitchell (2003), η επιβολή ελέγχου στον χώρο εξασφαλίζει την πρόσβαση της μεσαίας τάξης μέσα από την προβολή προϊόντων, θεαμάτων και

υπηρεσιών και αποκλείει την πρόσβαση στους χρήστες που ταράσσουν την ασφάλεια και την ελκυστικότητα του χώρου.

1.2 Δημόσιος χώρος

Ο δημόσιος χώρος είναι μια έννοια χωρίς αντικειμενικό περιεχόμενο, το οποίο μπορεί ο καθένας μας να το συλλάβει και να το ερμηνεύσει με τον δικό του τρόπο, ανάλογα με τα προσωπικά του βιώματα, τις εικόνες και τις θεωρίες, που διαθέτει για την πόλη και την καθημερινή ζωή του, μέσα σε αυτή. Για να καταφέρουμε πολλές φορές να αντιληφθούμε τι είναι δημόσιο, το διακρίνουμε απλώς από το ιδιωτικό. Με μια απλή και αόριστη σκέψη του καθενός, ασυναίσθητα ο δημόσιος χώρος συνδυάζεται και ταυτίζεται με το δικαίωμα του πολίτη και με τη δεύτερη φύση του ανθρώπου ως μέλος ενός συνόλου, μακριά από το κλειστό, ιδιωτικό, ιδιόκτητο, ατομικό και προστατευμένο ιδιωτικό χώρο (Siebel W., 2003). Ο δημόσιος χώρος λοιπόν θα πρέπει είναι ο τόπος όπου είναι δυνατό να εμφανιστούν και να αναπτυχθούν οι σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις των ανθρώπων. Είναι ο τόπος όπου κατ' εξοχήν δεν μπορούν να υπάρξουν οικονομικοί και κοινωνικοί αποκλεισμοί. Κάθε οικονομική συναλλαγή που πραγματοποιείται σε έναν «δημόσιο» χώρο, του αναιρεί το δικαίωμα να λέγεται δημόσιος, διότι αυτομάτως δημιουργεί αποκλεισμό των ατόμων που δεν θέλουν ή δεν έχουν τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν την «ιδιωτική» οικονομική συναλλαγή (Καρούτσου 2010).

Η μελέτη του δημόσιου χώρου αποτελεί ένα φαινόμενο το οποίο μελετάται από διάφορες επιστήμες. Από γεωγραφικής άποψης, ο χώρος είναι συγκεκριμένος και οριοθετημένος χωρίς να επηρεάζεται από τα υποκείμενα που «κατοικούν» σε αυτόν. Η ευρύτερη έννοιά του ωστόσο, πέρα από τους γεωγραφικούς περιορισμούς, είναι μεταβλητή και απαιτεί συνεχή προσπάθεια για την κατανόηση και την ερμηνεία του περιβάλλοντός του. Πολλοί ανθρωπογεωγράφοι θεωρούν δημόσιο χώρο, τον χώρο στον οποίο όλοι οι πολίτες έχουν πρόσβαση (Derek Gregory et all, 2009). Ο χώρος αποτελεί ένα σύνολο κοινωνικοοικονομικών, πολιτισμικών, πολιτικών παραγόντων, και μια δυναμική μεταβλητή που συνεχώς εξελίσσεται. Πολλές φορές ο χώρος αποτελεί ένα σύνολο στοιχείων, ιδεών, απόψεων και ενδιαφερόντων. Ο δημόσιος χώρος σχετίζεται με το κοινωνικό σύνολο και ο λόγος ύπαρξης του είναι ο λαός (Μπαμπινιώτης, 2012). Αποτελεί ένα σύστημα, το οποίο είναι άμεσα συνδεδεμένο με

τις μεταβολές της κοινωνίας και αναπτύσσεται, σύμφωνα με τις συνθήκες που επικρατούν στην οικονομική, την κοινωνική και την πολιτική σφαίρα της (Καρούτσου 2010: 18-19).

Σε αρχαϊκές κοινωνίες ο δημόσιος χώρος φαντάζει να είναι ο ανοιχτός χώρος προς την κοινωνία, ενώ ο ιδιωτικός ταυτίζεται με την προστατευόμενη περιοχή της οικογένειας, των φίλων και της ιδιωτικής ζωής. Από τον 5^ο κιώλας αιώνα π.Χ, η πλατεία εμφανίζεται στην αθηναϊκή πόλη, ως ελεύθερος αστικό χώρος συνάθροισης πολιτών, κοινωνικοποίησης και έκθεσης στο κοινωνικό σύνολο. Επίσης, το ρωμαϊκό *forum* αποτελεί μια συνέχεια της αθηναϊκής πλατείας, αλλά η τοποθέτησή του διαφέρει ως προς τη σημασία που δίνει στην αρχιτεκτονική του χώρου, γύρω από τον οποίο αναπτύσσεται η κοινωνική ζωή (ρωμαϊκή αψίδα, ναός, αμφιθέατρο, λουτρά κ.α., διαμορφώνουν τον χώρο αυτόν). Σε αντίθεση με τα παραπάνω, η πλατεία κατά τον μεσαίωνα, δεν αποτελεί μονάδα, αλλά εκτός από την κεντρική πλατεία υπάρχουν κι άλλες πολλές, μικρότερες, όπου η πρόσβαση σε αυτές αποτελεί ταξικό προνόμιο. Η πλατεία εδώ, αποτελεί σημείο έκφρασης της δύναμης και της κοινωνικής επιρροής των φατριών και του εκκλησιαστικού παράγοντα, που με διάφορα μέσα οικειοποιούνται το χώρο και εμποδίζουν την οποιαδήποτε ελεύθερη δημόσια δράση. Κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα ο σχεδιασμός της πόλης είναι απόλυτα συνυφασμένος με τους κανόνες σχεδιασμού της κλασσικής πολεοδομίας, με την πραγμάτωση γεωμετρικών χαράξεων που χρησιμοποιεί ως αφετηρία τον δημόσιο χώρο (δρόμος – πλατεία), τον οποίο και οργανώνει με αυστηρές γεωμετρικές χαράξεις των δρόμων και των πλατειών, με ασαφή όρια της πόλης και με ένα νέο συνολικό νόημα του αστικού χώρου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα Κλασσικής Πολεοδομίας αποτελούν οι κήποι των Βερσαλλιών, οι οποίοι μέσα από αυστηρούς κανόνες σχεδιασμού της πόλης, μέσα από την απόλυτη συμμετρία, τις άμεσες και κυρίως ευθύγραμμες κινήσεις, οργανώνουν τον δημόσιο χώρο σε δίκτυα. Από τον 18^ο αιώνα η σημασία του δημόσιου χώρου αλλάζει μορφή και γίνεται πολυσύνθετη. Δεν έχει να κάνει μόνο με την έκθεση στον έξω κόσμο, σχετίζεται επιπροσθέτως και με την ίδια την ζωή σε μια δημόσια σφαίρα. Η μεγαλύτερη αλλαγή στη δημόσια σφαίρα είναι πως θα εξακολουθεί να απορροφάται από την ιδιωτική και το δικαίωμα στο δημόσιο χώρο συστηματικά να αποδυναμώνεται (Μίχα, 2006).

1.3 Κοινός χώρος

«Η κρίση έδειξε για όλους όσους έχουν μάτια να δουν ότι το Κράτος και η Αγορά έχουν σίγουρα αποτύχει στην υπόσχεση τους να παρέχουν μια ασφαλή αναπαραγωγή των ζωών μας. Οι καπιταλιστές έχουν σαφώς δείξει - για ακόμη μια φορά – ότι δεν μπορούν να θεωρηθούν αξιόπιστοι να παρέχουν τους ελάχιστους όρους ασφάλειας, ακόμη και στην καρδιά του καπιταλισμού. Αλλά κρατούν στα χέρια τους τον πλούτο που γενεές έχουν παράγει. Αυτή η δεξαμενή εργασίας του παρελθόντος και του παρόντος είναι το κοινό στοιχείο (our common) που μας ενώνει.»
(Midnight Notes Collective and Friends, 2009)

Μελετώντας τα κοινά³ από μαρξιστική σκοπιά μπορεί κανείς να αντιληφθεί τρία θεμελιώδη χαρακτηριστικά. Τους κοινούς πόρους, τις κοινότητες και τις σχέσεις που δημιουργούν κοινά. Τα τρία αυτά χαρακτηριστικά σχετίζονται μεταξύ τους και αλληλεπιδρούν αλυσιδωτά. Τα άτομα τα οποία έρχονται σε επικοινωνία, αλληλεπιδρούν και δημιουργούν σχέσεις κοινών, συγκροτούν ανεξάρτητες κοινότητες που ζουν απελευθερωμένες από τους εμπορικούς τρόπους μοιράσματος των κοινών πόρων και αποκαλούνται «commoners» (Ostrom 2002).

Η ρίζα της λέξης «common» εντοπίζεται στη λατινική λέξη «communis», η οποία προέρχεται από την αρχαία λατινική λέξη «comoenus». Η έννοια της λέξης αυτής, σημαίνει «υποχρεωτικά μαζί» ή «ένωση» ή «μοιράζομαι» ή «αλλάζουμε μαζί». Στην ελληνική γλώσσα για την απόδοση των όρων common χρησιμοποιούμε τους όρους «κοινό», «κοινά» και θεωρείται ότι προσεγγίζουν με αρκετή ακρίβεια το περιεχόμενο των αγγλικών όρων. Συμπερασματικά αξίζει να υπογραμμιστεί πως ως μετάφραση του όρου «commons» δεν επιλέγεται η φράση «κοινά αγαθά», διότι τα «αγαθά» σε πολλές περιπτώσεις έχουν εμπορική χρήση, με χρηματική μεσολάβηση ενώ τα κοινά, βασίζονται σε σχέσεις μοιράσματος και αλληλεγγύης.

Μελετώντας τον αστικό χώρο μπορεί κανείς να κατανοήσει, πως αυτός ορίζεται ως χώρος μέσα σε μια πόλη, ο οποίος προορίζεται για δημόσια χρήση και συλλογική

³Με τον όρο κοινά εννοούνται τα υλικά στοιχεία του κοινού πλούτου (νερό, αέρας και ό,τι προσφέρει η φύση), τα αποτελέσματα της κοινωνικής παραγωγής για την ανάπτυξη γνώσεων, γλωσσικών κωδικών, συναισθημάτων (Hardt and Negri 2009). Συνεπώς κοινά θεωρούνται οι κοινοί πόροι, προερχόμενοι από τον άνθρωπο και μη.

κατοχή και ανήκει στη δημόσια αρχή ή στο σύνολο της κοινωνίας. Τέτοιοι χώροι είναι τα αστικά πάρκα, οι χώροι κυκλοφορίας, οι χώροι περισυλλογής, οι χώροι που προορίζονται για συντήρηση ή διατήρηση, κ.α. Ο χώρος αυτός βέβαια είναι κοινός, με την προϋπόθεση της ελεύθερης πρόσβασης και μετακίνησης, από όλους μέσα σε αυτόν. Ωστόσο, υπάρχουν αστικοί κοινόχρηστοι χώροι στη δημόσια σφαίρα της πόλης όπου δεν επιτρέπεται η πρόσβαση σε όλους. Χώροι με τέτοιους περιορισμούς πρόσβασης είναι τα δημόσια κτίρια, τα εκπαιδευτικά και υγειονομικά ιδρύματα και τα πολιτιστικά κέντρα. Για παράδειγμα, τα νοσοκομεία και τα σχολεία θέτουν κανόνες πρόσβασης, χρήσης και κυκλοφορίας στους χώρους τους.

Ο κοινός χώρος δεν περιορίζεται μόνο στο χώρο με φυσική χωρική υπόσταση. Από πολιτική σκοπιά, η δημόσια σφαίρα η οποία περιλαμβάνει και τον δημόσιο χώρο, διακρίνεται από τον ιδιωτικό λόγω των νοημάτων που χαρακτηρίζουν τον χώρο ως κοινό. Τέτοιοι χώροι είναι οι χώροι δημοσίου ενδιαφέροντος, οι χώροι που χαρακτηρίζονται από ταυτότητες και συλλογική δράση, που ελεύθερα επιτρέπουν την κοινωνική εκπροσώπηση και τη συλλογική έκφραση, οι χώροι που προάγουν την πολιτική ελευθερία, που προωθούν την ισότητα και αντικατοπτρίζουν τη δημοκρατική διαμόρφωση της γνώμης και της δημόσιας βούλησης.

Τις τελευταίες δεκαετίες, εντοπίζεται η τάση να περιφράσσονται τα κοινά, δηλαδή τα κοινά να αποτελούν πόρους διαθέσιμους για εκμετάλλευση, ιδιωτικοποιήσεις, ατομική ιδιοκτησία και γενικότερα υλικά και άυλα εν δυνάμει προϊόντα. Τα κοινά πολλές φορές δεν περιφράσσονται ώστε να σταματήσουν να αποτελούν κοινά, αλλά σταδιακά γίνονται προνόμιο λίγων. Για παράδειγμα, μπορούμε να σκεφτούμε έναν δρόμο. Ένας δρόμος ο οποίος μπλοκάρεται από την κυκλοφορία καθημερινά, καθίσταται σχεδόν άχρηστος για την χρήση του ως δημόσιος χώρος, κάποιες φορές ακόμα και για τους οδηγούς οι οποίοι δεν μπορούν να εξυπηρετηθούν από αυτόν. Το ίδιο συμβαίνει σε μεγαλύτερο βαθμό και για τους πεζούς και τους διαδηλωτές, οι οποίοι δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν τον δρόμο αυτόν ως ένα κοινό, ως τόπο της λαϊκής κοινωνικότητας, ως χώρο παιχνιδιού για τα παιδιά. Ο δρόμος αυτός ώστε να γίνει λειτουργικός μετατρέπεται σε ένα εισπρακτικό μέσο, για την αποσυμφόρησή του και για την περιορισμένη του χρήση, με σκοπό να λειτουργεί αποδοτικότερα. Το κοινό αυτού του είδους, ο δρόμος στην συγκεκριμένη περίπτωση, (όπως έχει αναφερθεί παραπάνω ανήκει στην κατηγορία των δημόσιων υποδομών των πόλεων) καταστρέφεται, μετασχηματίζεται και κυριαρχείται από την έλευση αυτοκινήτων. Με ένα διαφορετικό παράδειγμα, το φαινόμενο που

παρατηρείται σε κάποιες πόλεις είναι η ανάκτηση των «πολιτισμένων κοινών», μέσα από πεζοδρόμους με καφετέριες, ποδηλατοδρόμους, παιδότοπους- πάρκα κ.α. Τα κοινά αυτά εύκολα μπορούν να γίνουν προϊόντα του καπιταλισμού ή εξ αρχής να σχεδιαστούν με τον σκοπό αυτό. Η ύπαρξη ενός πάρκου σε μια γειτονιά, σίγουρα αυξάνει τις τιμές των κατοικιών.

<https://i.pinimg.com/originals/69/b1/7c/69b17c4503e1d7c65401cc24c1497f6b.jpg>

Χαρακτηριστικό παράδειγμα των παραπάνω αποτελεί το High Line στο Μανχάταν της Νέας Υόρκης. Πρόκειται για ένα πάρκο, υπερυψωμένο, χτισμένο σε ένα τμήμα του πρώην εμπορικού σιδηρόδρομου, που βρίσκεται στο low West Side του Μανχάταν. Ο σχεδιασμός του πάρκου έχει σαν κεντρική ιδέα την άγρια φυσική βλάστηση σε συνδυασμό με το βιομηχανικό περιβάλλον. Η κατασκευή αυτή είχε μεγάλο αντίκτυπο στις αξίες γης των ακινήτων στη γύρω περιοχή. Συνεπώς, κατ' αυτόν τον τρόπο περιορίστηκε η πρόσβαση και η εγκατάσταση της πλειοψηφίας των κατοίκων της Νέας Υόρκης, λόγω της ταχείας αύξησης των ενοικίων. Η δημιουργία αυτού του τύπου δημόσιων χώρων, οι οποίοι φαινομενικά προάγουν την αειφορική πολιτική απευθύνεται σε συγκεκριμένους επισκέπτες, καλώντας τους σε δραστηριότητες, όπως οργανωμένα προγράμματα γυμναστικής, ομιλίες κηπουρικής ή οικογενειακές δραστηριότητες, αλλά και ως εναλλακτικός τρόπος μετακίνησης στην πόλη. Η πρακτική αυτή, καθώς και αντίστοιχες εφαρμογές, που εκ πρώτης όψεως κατορθώνονται από την οικονομική αειφορία, στην πραγματικότητα μειώνει, πάρα ενισχύει τη δυνατότητα του «κοινό για όλους» και το μετατρέπει σε «κοινό για λίγους», και συγκεκριμένα για τους πλούσιους.

Η ομοιογενοποίηση της διαφορετικότητας των γειτονιών με ξαφνικούς και γοργούς ρυθμούς, αυξάνει τις τιμές των ακινήτων, τους φόρους και ωθεί τους

ενδιαφερόμενους αγοραστές να «αγοράσουν» τον χαρακτήρα της γειτονιάς, τον οποίο προωθούν ως πολυπολιτισμικό, ζωντανό και διαφορετικό. Με τον τρόπο αυτό ο αστικός χώρος κατακερματίζεται σε κέντρα και περιφέρειες.

Η έννοια της περιφέρειας εντοπίζεται στο έργο του Lefebvre έχοντας ποικίλες σημασίες με ασαφή όρια. Η έννοια της περιφέρειας έχει να κάνει με συγκεκριμένες οριοθετημένες περιοχές μέσα σε καπιταλιστικές χώρες. Οι περιφέρειες «βρίσκονται καμιά φορά πολύ κοντά στο κέντρο» και «μας παρέχουν πρόσβαση για να φτάσουμε στο κέντρο» (Lefebvre 1989: 53). Επίσης, οι περιφέρειες αναφέρονται κατά τον Lefebvre στους κατοίκους των περιφερειακών συνοικιών, στα προάστια, στις αυτοσχέδιες γειτονιές, στις πόλεις δορυφόρους, στους χώρους που εκφράζουν την “απολίθωση”, τη “στερεοποίηση των ξεχωριστών μονάδων” της κοινωνικής ζωής.

Η δημιουργία της περιφέρειας δεν είναι καθόλου τυχαία και σχετίζεται άμεσα με τις περιφράξεις και τον εξευγενισμό. Όπως αναφέρει στο βιβλίο του ο David Harvey, με τίτλο *Εξεγερμένες πόλεις*, η κρίση που σημειώθηκε κατά τις αρχές της δεκαετίας του 1970 στην Νέα Υόρκη και επαναλήφθηκε το 2008 με τα ενυπόθηκα δάνεια μεγάλης επικινδυνότητας, είχε τραγικές επιπτώσεις στην καθημερινή ζωή της πόλης και στις υποδομές της. Συγκεκριμένα ο Harvey αναφέρει: «κρίση επικεντρώθηκε μέσα και γύρω από τις πόλεις των Ηνωμένων Πολιτειών (παρόλο που ανάλογα σημάδια ήταν εμφανή και στη Βρετανία), με ιδιαίτερα σοβαρές επιπτώσεις για τους Αφροαμερικανούς με χαμηλό εισόδημα και τις γυναίκες επικεφαλής μονογονεϊκών νοικοκυριών στα κέντρα των πόλεων. Επηρέασε επίσης όσους, λόγω της αδυναμίας τους να ανταποκριθούν στις τιμές των ακινήτων που στα αστικά κέντρα -ειδικά στις νοτιοδυτικές Πολιτείες- είχαν εκτοξευθεί στα ύψη, μετακόμισαν στην ημιπεριφέρεια των μητροπολιτικών περιοχών και εγκαταστάθηκαν σε σπίτια μαζικής κερδοσκοπικής κατασκευής με ευνοϊκούς αρχικά όρους αποπληρωμής· στη συνέχεια όμως οι άνθρωποι αυτοί ήρθαν αντιμέτωποι με όλο και μεγαλύτερα έξοδα μετακίνησης λόγω των τιμών του πετρελαίου και με τις δόσεις αποπληρωμής των δανείων που ολοένα αυξάνονταν με την επικράτηση των επιτοκίων της αγοράς».

Η κατάσταση αυτή είναι στενά συνδεδεμένη με το παρελθόν, θέτοντας τεράστια ερωτήματα σχετικά με την ανάπτυξη των πόλεων, την αρχιτεκτονική και τις αλλαγές στην καθημερινή ζωή στην πόλη. Η ποιότητα της ζωής με τον τρόπο αυτό ξεκινά να αποτελεί εμπόρευμα και να απευθύνεται μόνο σε αυτούς που διαθέτουν χρήματα. Η συνεχής κατανάλωση, ο τουρισμός, οι βιομηχανίες πολιτισμού (εμπορικά κέντρα, γρήγορο φαγητό, η κουλτούρα των μικρών επιχειρήσεων κ.α) και γνώσης

(συγκροτήματα κινηματογράφων) καθώς και η συνεχής προσφυγή στην οικονομία του θεάματος έχουν γίνει μέρος της πόλης και της καθημερινότητας σε αυτήν. Η κατανομή του πλούτου στην πόλη δημιουργεί τον κατακερματισμό της, αναπτύσσοντας πόλεις οχυρά, με περιφραγμένες κοινότητες και ιδιωτικοποιημένους δημόσιους χώρους. Σύμφωνα με τον M. Balbo (1993: 23-25), «η πόλη διαιρείται σε μέρη διαχωρισμένα μεταξύ τους, με εμφανή το σχηματισμό πολλών «μικροκρατιδίων». Πλούσιες γειτονιές με κάθε είδους υπηρεσίες, όπως αποκλειστικά σχολεία [exclusive schools], γήπεδα γκολφ, τένις και ιδιωτική αστυνομία να περιπολεί στην περιοχή όλο το εικοσιτετράωρο δίπλα σε παράνομους οικισμούς, όπου νερό υπάρχει μόνο στις δημόσιες πηγές, δεν υπάρχει σύστημα αποχέτευσης, το ηλεκτρικό ρεύμα το σφετερίζεται μια προνομιούχα ομάδα ανθρώπων, οι δρόμοι γεμίζουν λάσπες κάθε φορά που βρέχει και η συγκατοίκηση αποτελεί τον κανόνα. Κάθε θραύσμα φαίνεται να ζει και να λειτουργεί αυτόνομα, σταθερά προσηλωμένο σε αυτά που θα καταφέρει να αρπάξει στην καθημερινή μάχη που δίνει για την επιβίωση.»

Στην περίπτωση του Παρισιού το 1871 η αστική τάξη εκτόπισε περιθωριοποιημένο πληθυσμό, μετανάστες, ανέργους και εργάτες, με επίπτωση τις εξεγέρσεις και τις αναταραχές που διαδραματίστηκαν στα περιθωριοποιημένα προάστια, όπου όλο και περισσότερος κόσμος εγκλωβίζονταν εκεί. Η διαδικασία εκτοπισμού και η δημιουργία περιφράξεων αντιστοιχεί στο σύγχρονο gentrification και βρίσκει το επίκεντρό του, στον καπιταλισμό και στην απορρόφηση του κεφαλαίου μέσα από την αναδιαμόρφωση των πόλεων (Urban Conflicts, 2015)

Οι περιφράξεις των κοινών ωφελούν τα εξατομικευμένα δικαιώματα ιδιοκτησίας, παραμελώντας τα συμφέροντα της προστασίας των κοινωνικών κοινών αγαθών. Βασική προϋπόθεση για την κατανόηση των περιφράξεων των κοινών είναι ο προσδιορισμός της έννοιας του κοινού. Άτυπα θα μπορούσαμε να κατηγοριοποιήσουμε τα κοινά σε τρεις κατηγορίες: τα φυσικά κοινά ,που περιλαμβάνουν τα φυσικά αγαθά που εντοπίζουμε στον πλανήτη μας, όπως είναι ο αέρας και το νερό (όχι σε όλες τις περιπτώσεις), τα δημόσια κοινά τα οποία τα εντοπίζουμε στις δυτικές πόλεις και αφορούν τις υποδομές, τα οδικά δίκτυα, τα δίκτυα μεταφορών, τις τηλεπικοινωνίες, την δημόσια εκπαίδευση, τη δημόσια υγεία, τα δίκτυα κοινής ωφέλειας κλπ και τα πολιτισμικά ή πολιτιστικά κοινά τα οποία περιλαμβάνουν τις γλώσσες και τις διαλέκτους, τα επιστημονικά επιτεύγματα, τις τέχνες, την πολιτιστική κληρονομιά, το διαδίκτυο κ.α (Ostrom, 2002). Τα φυσικά

κοινά αποτελούν κοινά που έχουν «χαριστεί» στον άνθρωπο από την φύση και δεν αποτελούν δημιούργημα της ανθρώπινης δραστηριότητας. Επιπροσθέτως είναι περιορισμένα, αλλά ο σύγχρονος καπιταλισμός τα αντιμετωπίζει σαν πηγή εκμετάλλευσης, κέρδους και στέρησης. Τα πολιτισμικά κοινά βρίσκονται σε πληθώρα και οι άνθρωποι χωρίς συγκεκριμένους περιορισμούς μπορούν να τα διαχειριστούν είτε ως τελικοί καταναλωτές, είτε ως εργαλεία για να παραγάγουν κάτι νέο (Κωστάκης, 2012). Επίσης, μια συμπληρωματική παράμετρος των κοινών αγαθών στην κατηγορία των πολιτιστικών κοινών αποτελούν τα αστικά κοινά τα οποία περιλαμβάνουν τους ελεύθερους, κοινόχρηστους, κοινωφελείς χώρους και τα δίκτυα (Harvey, 2012).

Η νεωτερική πόλη μέσα από την επιθυμία της εύρυθμης λειτουργίας της κοινωνίας, επιθυμεί την δικαιολογημένη τάξη και αποτελεί το πεδίο μιας διαρκούς παγκόσμιας και τοπικής διαμάχης για τον έλεγχο γύρω από τα κοινά, τα φυσικά κοινά(ο αέρας, η γη, το νερό κλπ.) τα δημόσια κοινά (υποδομές, οδικά δίκτυα, δίκτυα μεταφορών, τηλεπικοινωνίες, εκπαίδευση, υγεία, δίκτυα κοινής ωφέλειας κλπ.) και τα πολιτισμικά ή πολιτιστικά κοινά (γλώσσες, επιστήμες, τέχνες, πολιτιστική κληρονομιά, διαδίκτυο κλπ.), όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω. Η σύγχρονη πόλη, αναπτύσσει μια σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ τάξης και αταξίας, τείνοντας σε μια σχέση που ρυθμίζεται ως εντοπισμένη τάξη σε περιφραγμένες αστικές περιοχές της επικράτειας και σε ελεγχόμενη αταξία στο ευρύτερο δίκτυο της αστικής εξάπλωσης. Οι περιφράξεις και οι θύλακες που δημιουργούνται στην πόλη, ενεργοποιούν τις ζώνες των αστικών λειτουργιών και τις κοινωνικές διακρίσεις. Διοικητικά κτήρια, γραφεία μεγάλων εταιρειών και τράπεζες, οριοθετούν μια ζώνη με θύλακες συγκεκριμένης χρήσης φύλαξης και ελέγχου. Τα εμπορικά κέντρα, τα καταστήματα και οι πολυχώροι αναψυχής, οριοθετούνται και ελέγχονται έχοντας πρωταρχικό στόχο την ασφάλεια. Στις περιοχές όπου οι άνθρωποι κατοικούν αναπτύσσονται περιφράξεις, παρέχοντας ελεγχόμενη πρόσβαση και εξασφαλίζοντας προστασία από «τον εχθρό», όπως από άτομα που ζουν και αναπτύσσονται σε υποβαθμισμένα γκέτο. Οι περιφράξεις έχουν ως στόχο να εμποδίσουν την πραγμάτωση παράνομων ενεργειών πλησίον των οικιών ή να περιορίσουν το χαοτικό και απρόβλεπτο περιβάλλον των γκέτο σε περιορισμένη περιοχή, μακριά από τα κέντρα συσσώρευσης ισχύος.

Παρατηρείται ότι στις κεντρικές περιοχές των πόλεων μέσα από την άσκηση ελέγχου και την επιβολή της τάξης στο πλαίσιο μιας συνολικής αταξίας,

αναπτύσσεται ένα σύνολο διακρίσεων, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται ζώνες θυλάκων. Αναλυτικά, οι ζώνες θυλάκων δημιουργούν αυτοτελείς κόσμους που οργανώνουν τον κάθε έναν, με τους δικούς τους ρυθμούς, εμπειρίες, κανόνες και ανάγκες. Δεν είναι επίσης λίγες οι φορές, όπου απαιτείται να τηρείται μια σειρά από πρωτόκολλα χρήσης κάποιων συγκεκριμένων περιοχών, ώστε οι χρήστες τους να τα ακολουθούν με αποτελεσματικότητα. Για παράδειγμα, τα πρωτόκολλα και οι κανόνες ενός αεροδρομίου (όπου γίνεται μέχρι και βιομετρικός έλεγχος), ενός νοσοκομείου (έλεγχος ασφάλισης και δικαιώματος νοσηλείας), ενός γηπέδου (σωματικός έλεγχος) και μιας εκκλησίας (ακολουθείται ένα συγκεκριμένο πρωτόκολλο συμπεριφοράς, στάσης σώματος και έκφρασης) είναι σαφή και πρέπει να ακολουθούνται για λόγους ασφαλείας κατά τη χρήση των χώρων αυτών. Όπως αναφέρει ο Σταυρίδης (2010), σύμφωνα με τον Pickvance (1995), η επιβολή των κανόνων σε χώρους και σε συγκεκριμένες συνθήκες αποτελούσε πάντοτε την βάση διεκδίκησης δικαιωμάτων για τους ανθρώπους που ζουν την καθημερινή ζωή στην πόλη. Οι μικροί κανόνες που αναφέρονται παραπάνω, σημαντικοί και λιγότερο σημαντικοί σε κάποιες περιπτώσεις, ακυρώνουν καθημερινά την ουσιαστική διεκδίκηση του δικαιώματος στην πόλη.

Η άσκηση ελέγχου και οι περιφράξεις ταυτοποιούν τους χρήστες και καθορίζουν το δικαίωμα τους σχετικά με τη χρήση των δημόσιων χώρων. Για παράδειγμα, η εξωτερική εμφάνιση του χρήστη, η ικανότητα του να πληρώσει ένα αντίτιμο και η νόμιμη παρουσία του σε κάποιο σημείο ελέγχου, αποτελούν αίτια αναστολής των δικαιωμάτων του στην πόλη. Ο δημόσιος χώρος, ως χώρος ανάδειξης και διεκδίκησης δικαιωμάτων, καταστέλλεται στην πόλη των ελεγχόμενων θυλάκων, ιδιαίτερα σε συνδυασμό με την ιδιωτική διαχείριση του δημοσίου χώρου, όπως είναι οι μεγάλοι αυτοκινητόδρομοι, οι πλατείες των περιφραγμένων κοινοτήτων, τα ιδιωτικά ψυχαγωγικά πάρκα κ.α, όπου στα σημεία αυτά των πόλεων, το δικαίωμα στον δημόσιο χώρο αμφισβητείται.

Κεφάλαιο 2^ο

2.1 Η χωρική διάσταση του δικαιώματος στη πόλη

Η συζήτηση γύρω από τα κινήματα πόλης, ειδικά στην Ελλάδα, αναβιώνει τα τελευταία χρόνια. Είναι δύσκολο να εντοπιστούν ελληνικές πηγές που πραγματεύονται τη διεκδίκηση δικαιώματος στη πόλη και σε περίπτωση που εντοπιστούν, περιορίζονται σε άρθρα ερευνητών σε ξένες κυρίως δημοσιεύσεις, για τη χωρική διάσταση των αστικών κινήματων και τη διεκδίκηση δικαιώματος στην πόλη (Κωτσάκης, 2012· Τσαβδάρου, 2015 και 2016· Σταυρίδης 2011). Ως προέκταση αυτού, είναι έντονα αισθητή η απουσία του ερευνητικού έργου για τα κινήματα πόλης σε αστικό και περιφερειακό επίπεδο, με τις έρευνες να εστιάζουν συνήθως στην οικολογική προσέγγιση των κινήματων (Μ. Ψημίτης 2006).

Τα κοινωνικά κινήματα της πόλης είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την ίδια την πόλη. Η πόλη είναι μια έννοια, η οποία ενσωματώνεται άμεσα στην αναζήτηση διάφορων πολιτικών νοημάτων. Αντικατοπτρίζει το είδος των κοινωνικών σχέσεων, τη σχέση μας με τη φύση, το είδος της ζωής που επιθυμούμε, τις αισθητικές μας αξίες κ.α. Ο Harvey στο βιβλίο του *Εξεγερμένες Πόλεις*, εισάγει την πόλη ως αντικείμενο ουτοπικής επιθυμίας και ως έναν ιδιαίτερο τόπο στον οποίο ανήκει κανείς, μέσα σε μια συνεχώς μεταβαλλόμενη χωροχρονική τάξη. « Όλα αυτά της προσδίδουν ένα πολιτικό νόημα που κινητοποιεί ένα πολύ σημαντικό πολιτικό φαντασιακό» (Harvey, 2012: 32).

Ο David Harvey (2008) στην θεωρία του για το πώς παράγονται οι πόλεις, θέτει στο επίκεντρο δύο συγκρουσιακές διαδικασίες.

- Η μία όψη είναι αυτή της καπιταλιστικής πόλης, με την επιβολή ελέγχου από την εξουσία στους πολίτες.
- Η άλλη όψη της πόλης αφορά τους αγώνες αντίστασης στην παραπάνω διαδικασία από την εργατική τάξη.

Συνδυάζοντας λοιπόν τις δύο αυτές όψεις, η πόλη παρουσιάζεται ως η εστία του αγώνα για την αλλαγή, την κοινωνική εξέγερση, την πολιτική επανάσταση και την πολιτισμική αλλαγή και ταυτοχρόνως, ως πεδίο καπιταλιστικής κυριαρχίας, άσκησης εξουσίας και ελέγχου της ζωής των ανθρώπων που ζουν σε αυτή, αποστερώντας κάθε δικαίωμα χρήσης και απόλαυσης της ζωής τους. Το δίπολο που δημιουργείται στην πόλη μεταξύ της επιβολής ελέγχου και της αντίστασης σε αυτή, έχει ως αποτέλεσμα

την παραγωγή κοινωνικών ανισοτήτων, την αναζήτηση του δημοσίου και του κοινού χώρου, και τον εδαφικό στιγματισμό. (Harvey, 2012)

Η αναζήτηση του δικαιώματος στην πόλη στη παρούσα μελέτη γίνεται μέσα από τα γραπτά κείμενα του Lefebvre *Δικαίωμα στην πόλη* (1977), *Η εποχή της περιφρόνησης* (1989), *Writing on cities* (1996), *The production of space* (1974), στα οποία μπορεί κανείς να εντοπίσει και να κατανοήσει κριτικές του Heidegger, του Nietzsche, του Fourier, καθώς και πλαίσιο που προσδιόρισε ο Marx (Henry Lefebvre – Χεγκελ, Μαρξ, Νίτσε, ή το βασίλειο των σκιών). Ο Lefebvre (1977) επιχειρεί να δώσει στη μαρξιστική σκέψη και σε κάθε επαναστατικό κίνημα, αστική σημασία. Το δικαίωμα στην πόλη είναι ένα κοινό και όχι ατομικό δικαίωμα, καθώς εξαρτάται από το σύνολο αυτό και έχει ως σκοπό τον μετασχηματισμό του αστικού χώρου και τον ανασχηματισμό των πόλεων. Συνεπώς μέσα από διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού μπορεί να επιτευχθεί το δικαίωμα στην πόλη, με σκοπό την βελτίωση της ζωής σε αυτή. Η πόλη στην οποία ζούμε είναι άμεσα συνδεδεμένη και εξαρτώμενη από το κοινωνικό σύνολο. Οι κοινωνικές σχέσεις, η καθημερινή ζωή, η σχέσεις ανθρώπου- φύσης, η αισθητική και οι αξίες μας, κατασκευάζουν και διαμορφώνουν τον χώρο και τον ταυτίζουν με την ζωή μας. Όπως τονίζει ο Marcuse (2010: 88) «το δικαίωμα στην πόλη είναι κάτι παραπάνω από την ατομική ελευθερία πρόσβασης σε αστικούς πόρους. Είναι (...)ένα ενωτικό όραμα για μια πόλη που πληροί τις ανάγκες και ικανοποιεί τις επιθυμίες όλων των κατοίκων της». Παράλληλα, ο Harvey (2008:26) προσθέτει «είναι το δικαίωμα να αλλάξουμε εμάς, αλλάζοντας την πόλη».

Είναι σημαντικό να υπάρχει μια αναβίωση των ιδεών του Lefebvre, όπως αρχικά εκφράστηκαν με το κίνημα του '68 στη Γαλλία, καθώς άλλωστε και σήμερα υπάρχουν διάφορα αστικά κοινωνικά κινήματα σε όλο τον κόσμο που θέτουν ως στόχο τη διεκδίκηση του δικαιώματος στην πόλη. Η σημασία του δικαιώματος στην πόλη, μέσα από την ανάλυση του Lefebvre θα διερευνηθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

2.2 Η κραυγή και η απαίτηση για δικαίωμα στη πόλη

Η θεωρητική διάσταση του δικαιώματος στην πόλη ή της δύναμης για την αναδιαμόρφωση της πόλης (Harvey, 2008) εντοπίζεται στα γραπτά του Γάλλου φιλόσοφου Henri Lefebvre. Ο Lefebvre έγραψε το βιβλίο του, *Δικαίωμα στην πόλη* το 1968, για τα 100 χρόνια από την έκδοση του *Κεφαλαίου* του Μαρξ. Επίσης, η συγγραφή του *Δικαιώματος στην πόλη*, συνέπεσε με τις εξεγέρσεις του Παρισιού, της Πράγας και της Βόρειας Αμερικής, με πλήθος κινημάτων να αναδύονται,

διεκδικώντας δικαιώματα. Έγχρωμοι, γυναίκες, ομοφυλόφιλοι, μειονότητες, βγαίνουν στους δρόμους διεκδικώντας πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Το πλαίσιο αυτό των εξεγέρσεων, ώθησε τον Lefebvre να επικεντρωθεί στον αστικό χώρο, ως χώρο συγκρούσεων, σχέσεων κεφαλαίων, τόπο επανάστασης και επιθυμίας. Η πόλη δεν είναι απλά ένας παθητικός χώρος που παράγεται μέσα στον χρόνο ή απλά ο χώρος που εκεί συγκεντρώνεται το κεφάλαιο. (Lefebvre 1977). Ο H. Lefebvre επικεντρώνεται στο περιεχόμενο του δικαιώματος στη πόλη και στις προοπτικές υλοποίησής του, αναζητώντας τις ρίζες της αστικής ζωής, της στενής αλλά αμφίπλευρης σχέσης με το εμπόριο και τη βιομηχανία και της διάκρισης μεταξύ της κατοικημένης αστικής κοινωνίας. Το δικαίωμα στη πόλη επιτρέπει σε όλους τους πολίτες να συμμετέχουν στη χρήση και στην παραγωγή του συνόλου του αστικού χώρου.

<http://www.righttothecityplatform.org.br/2018/10/page/2/>

Από την άλλη πλευρά, η παραγωγή του δημοσίου χώρου σημαίνει τον έλεγχο των αστικών και κοινωνικών και χωρικών σχέσεων, οπότε η κοινωνική αξία του αστικού χώρου ζυγίζει εξίσου, με τη χρηματική του αξία (Purcell 2008). Όταν τα οικονομικά συστήματα εκτιμούν τον αστικό χώρο κυρίως για την αξία ανταλλαγής του, λέει ο Lefebvre, καταστέλλεται το πραγματικό δυναμικό της αστικής ζωής (Purcell 2014). Το δικαίωμα στην πόλη αποτελεί το κλειδί για να έρθουν κοντά οι άνθρωποι και να αντιταχθούν στην υπεροχή του κράτους και του πολυεθνικού κεφαλαίου (Purcell 2014 :8). Μόνο έτσι θα καταφέρουν να αποδεσμευτούν από την καθημερινή ζωή του καπιταλισμού στην πόλη, κάτι το οποίο θεωρείται απαραίτητο

για το Lefebvne καθώς παρατηρεί ότι ο καπιταλισμός επιβιώνει και αναπαράγει τον εαυτό του. Η καθημερινή ζωή είναι ο «χώρος» που συμβαίνουν όλα, ένας χώρος που λόγω του καπιταλισμού έχει μετατραπεί σε χώρο κατανάλωσης και ψευδαίσθησης.

Σύμφωνα με τη θεωρία του Lefebvne, ο ίδιος ορίζει την καθημερινή ζωή ως την εναλλαγή, μεταξύ «ψευδαίσθησης και αλήθειας, δύναμης και αδυναμίας. (Lefebvne 1991: 40). Η καθημερινότητα είναι εν συντομία ο χώρος στον οποίο εξελίσσεται όλη η ζωή. Ο Lefebvne υποστηρίζει ότι η καθημερινή ζωή είναι μια ανεξάρτητη σφαίρα, σε σύγκριση με την τεχνολογία και την οικονομία. Μια κριτική στον τομέα της καθημερινής εμπειρίας που μπορεί να έχει ο καθένας, ανεξαρτήτως της τάξης στην οποία ανήκει ή της φυλής, μπορεί να οδηγήσει στην κατανόηση της καθημερινής ζωής και στη συνέχεια στην αναδιάρταξή της. Επιπλέον, αναφέρει ότι στα μέσα του 20ού αιώνα, ο καπιταλισμός κινήθηκε προς την κατεύθυνση της μετατροπής της καθημερινής ζωής, σε ένα χώρο κατανάλωσης. Χωρίς την επανάσταση στην καθημερινότητα, ο καπιταλισμός θα συνεχίσει να φθείρει στην ποιότητα αυτού του βιωματικού χώρου.

Ως αποτέλεσμα είναι αναγκαίο να τονιστεί η σημασία της αξίας χρήσης του αστικού χώρου, πέραν της αξίας του ως χώρου ανταλλαγής. Σήμερα, σε όλες σχεδόν τις πόλεις του κόσμου, τα δικαιώματα ιδιοκτησίας των ιδιοκτητών υπερτερούν των δικαιωμάτων χρήσης των κατοίκων και η αξία ανταλλαγής των περιουσιακών στοιχείων καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιείται το δικαίωμα ιδιοκτησίας πολύ περισσότερο από την αξία χρήσης. Έτσι, σχεδόν σε όλες τις μορφές του, το δικαίωμα στην πόλη θεωρείται ότι αποτελεί αγώνα, για την ενίσχυση των δικαιωμάτων των κατοίκων, ενάντια στα δικαιώματα ιδιοκτησίας των ιδιοκτητών.

Στο πλαίσιο της αμφισβήτησης των συμφερόντων αγοράς που διέπει την πόλη, υπάρχουν ποικίλες ομάδες ανθρώπων (Marcuse 2009: 191), που υποστηρίζουν πως το δικαίωμα στη πόλη δεν είναι απλά μια περιστασιακή προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών, αλλά μια νέα συνθήκη κοινωνικής συμβίωσης (Gilbert & Dikec 2008· Marcuse 2009). Πρόκειται για ένα δικαίωμα, αντίθετο με το δικαίωμα ιδιοκτησίας «των λίγων» στο αστικό κέντρο. Επειδή οι δυνάμεις της αγοράς και τα εμπορικά συμφέροντα κυριαρχούν στις πόλεις, οι περισσότερες επεξεργασίες του δικαιώματος στην πόλη, θεωρητικά και πρακτικά, εφιστούν την προσοχή μας στις πολιτικές δυνατότητες για την αμφισβήτηση των ηγεμονικών φιλελεύθερων και νεοφιλελεύθερων αγοραίων λογικών και κρατικών δράσεων (Harvey 2008:1).

Το δικαίωμα στην πόλη εύκολα μπορεί να υποτιμηθεί ή να γίνει κατανοητό ως ανόητο, αλλά το δικαίωμα αυτό συνεπάγεται την επαναστατική αλλαγή. Για τον Lefebvre, η απαίτηση του δικαιώματος στη πόλη είναι μια βαθιά χωρική κατανόηση της γενικής πολιτικής, που θέτει τον δημόσιο χώρο στο επίκεντρό.

Για τον Lefebvre σύγχρονη πόλη, ως βαθιά διαμορφωμένη από τον βιομηχανικό καπιταλισμό, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «αστική». Η καπιταλιστική εκβιομηχάνιση υπερτερεί στη πόλη, επιβεβαιώνοντας την υπεροχή της αξίας της ανταλλαγής, παρά την φτώχη της εκδοχή, του αστικού κόσμου, η οποία κρύβεται και φιμώνεται από την κεντρική εμπορεύσιμη πόλη. Ακόμη και ο δημόσιος χώρος περικλείεται μέσα στη καπιταλιστική πόλη. Σαφώς η πόλη δεν δημιουργήθηκε από την καπιταλιστική εκβιομηχάνιση, καθώς πόλεις υπήρχαν και πριν από αυτήν. Η εκβιομηχάνιση όμως, εντάχθηκε μαζικά και ραγδαία στη αστικοποίηση των πόλεων. Σε παγκόσμιο επίπεδο, η εκβιομηχάνιση έπαιξε κύριο ρόλο, όχι μόνο στην επιταχυμένη αστικοποίηση αλλά και στην επεκταμένη αστικοποίηση. Για τον Lefebvre, η πόλη δεν περιέχει μόνο τις αρχές του καπιταλισμού, περιέχει και τις αρχές της επανάστασης και της εναλλακτικής κοινωνίας, πέραν από αυτόν. Ως εκ τούτου δεν είναι δυνατόν να κατανοήσουμε και να αντισταθούμε στον καπιταλισμό χωρίς να κατανοήσουμε και να αναδημιουργήσουμε την πόλη (Lefebvre, H. 1996:ch3)⁴.

Το δικαίωμα στην πόλη αποτελεί το σημαντικότερο αγαθό. Αρχικά στην διατύπωση αυτή του Lefebvre, τον αρχικό ρόλο, παίζει το δικαίωμα στην ελευθερία, δηλαδή το σύνολο των δικαιωμάτων θεμελιακής αξίας με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής, την εμπέδωση των δημοκρατικών διαδικασιών και γενικότερα την ανάπτυξη της ελευθερίας, της αξιοπρέπειας και του πολιτισμού (Μαυρίδης, Σ., 2004). Επίσης, το δικαίωμα στην εξατομίκευση, αναδεικνύει το άτομο μέσα από το κοινωνικό σύνολο. Τέλος, το δικαίωμα στην κατοικία (διαφορετικό από το δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας) και το κατοικείν είναι ένα από τα χαρακτηριστικά που

⁴«Το δικαίωμα στην πόλη εκδηλώνεται ως υπέρτατη μορφή των δικαιωμάτων: δικαίωμα στην ελευθερία, στην εξατομίκευση μέσα στην κοινωνικοποίηση, στην κατοικία και το κατοικείν. Το δικαίωμα στο έργο (στη συμμετοχική δραστηριότητα) και το δικαίωμα στην προσοικείωση (εντελώς διαφορετικό από το δικαίωμα στην ιδιοκτησία) εξυπονούνται μέσα στο δικαίωμα στην πόλη» (1967: 167).

ορίζει ο Lefebvre για το δικαίωμα στην πόλη. Το δικαίωμα στην πόλη έχει να κάνει με τη δημιουργία μιας εναλλακτικής ζωής και δίνει ποιότητα στον βιωματικό χώρο, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι να έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε αγαθά και πόρους που προσφέρει η πόλη. Σύμφωνα με τον γεωγράφο David Harvey, το δικαίωμα στη πόλη δεν είναι μόνο τα παραπάνω, αλλά αποτελεί περισσότερο το δικαίωμα να αλλάξουμε τους εαυτούς μας. Ο ίδιος σημειώνει, «Η ελευθερία να κατασκευάσουμε και να ανακατασκευάσουμε τους εαυτούς μας και τις πόλεις μας, υποστηρίζω πως είναι, ένα από τα πιο πολύτιμα αλλά και τα πιο παραμελημένα ανθρώπινα δικαιώματά μας» (Harvey 2008).

Σύμφωνα με τον Wirth (1897- 1952) «οι επιδράσεις που ασκούν οι πόλεις στην κοινωνική ζωή του ανθρώπου είναι πολύ μεγαλύτερες από ό,τι μπορεί να φανερώσει το ποσοστό του αστικού πληθυσμού, γιατί η πόλη δεν είναι ο τόπος κατοικίας και εργασίας του σύγχρονου ανθρώπου, είναι και το κέντρο που διαμορφώνει και ελέγχει την οικονομική, την πολιτική και την πολιτισμική ζωή ...» (Wirth 1938:342). Συνεπώς, το δικαίωμα στην πόλη περιορίζεται σε μεγάλο βαθμό, καθώς το κατοικείν δίνει τη θέση του στην ατομική ιδιοκτησία, το συλλογικό στην ιδιωτικοποίηση και οι περιφράξεις εμφανίζονται απομακρύνοντας τους αρχικούς χρήστες.

2.2.1 Θεσμοθετήσεις του δικαιώματος στη πόλη

Το project της UNESCO Un-Habitat εξέτασε διεξοδικά με τη χρήση κανονιστικών εργαλείων και μέσων το δικαίωμα στην πόλη, μέσα από παραδείγματα πόλης και περιφέρειας. Τα έγγραφα δημοσιεύτηκαν στον ιστοσελίδα της UNESCO (<http://portal.unesco.org/shs/urban>) και παρουσιάστηκαν στο World Urban Forums στο Βανκούβερ το 2006 και στο Nanjing το 2008. Στο project αυτό διερευνήθηκαν και παρουσιάστηκαν πέντε θέματα: ένταξη, διακυβέρνηση, προσεγγίσεις με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα, συμμετοχή και πολεοδομία.

Κατά το project αυτό δημιουργήθηκε ο χάρτης της προστασίας των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων είναι ένα περιεκτικό έγγραφο που αφορά καθολικά ανθρώπινα δικαιώματα, τα δικαιώματα στην πόλη, στην ευημερία και τη διακυβέρνηση. Στην ατζέντα αυτή, μέσα από πολλά παραδείγματα πόλεων και ανθρώπινων ομάδων σε αυτές, τονίζεται η ανάγκη του δικαιώματος στην πόλη, χωρίς αποκλεισμούς, ως αφετηρία όλων των πολιτών για τα οφέλη της αστικής ζωής (Kristiansen, 2006: 98). Οι βασικές πτυχές των πέντε τμημάτων του Χάρτη περιέχουν:

1. Βασικές αρχές: το δικαίωμα στην πόλη, προώθηση της ισότητας και της μη διάκρισης, γλωσσική και θρησκευτική ελευθερία, προστασία των ευάλωτων πολιτών, προώθηση της αλληλεγγύης και της δημοτικής συνεργασίας.
2. Ατομικά και πολιτικά δικαιώματα: δικαιώματα στην πολιτική συμμετοχή, ένωση και προστασία της ιδιωτικής ζωής.
3. Οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα: δικαιώματα κοινωνικής προστασίας, εργασίας, πολιτισμού, κατοικίας, υγείας, περιβάλλοντος, αρμονικής και βιώσιμης ανάπτυξης της πόλης και της ευημερίας στην πόλη.
4. Δικαιώματα για την τοπική δημοκρατική διοίκηση: αποτελεσματικές αρχές δημοσίων υπηρεσιών, αρχή της διαφάνειας.
5. Εγγύηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου: την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, την προσβασιμότητα της τοπικής αστυνομίας.

Το πρώτο τμήμα του χάρτη παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το δικαίωμα την πόλη, αναφέροντας: «Η πόλη είναι ένας συλλογικός χώρος που ανήκει σε όλους εκείνους που ζουν σε αυτήν, οι οποίοι έχουν το δικαίωμα να βρουν εκεί τις προϋποθέσεις για την πολιτική, και την οικολογική εκπλήρωση, αναλαμβάνοντας ταυτόχρονα καθήκοντα αλληλεγγύης »

Ο Χάρτης, όπως συμπεραίνουμε από τη σύντομη αναφορά των πτυχών του ασχολείται κυρίως με τα ανθρώπινα δικαιώματα γενικότερα, παρά με το δικαίωμα στην πόλη. Η σύγχρονη πόλη όμως, πλέον αφορά το μέλλον της ανθρωπότητας και αποτελεί ένα νέο πολιτικό και κοινωνικό χώρο (Kristiansen 2006: 99).

Από τη μια η παγκοσμιοποίηση κατάφερε να αυξήσει καθολικά την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών και χρημάτων, όμως δεν κατάφερε να πετύχει την κατάργηση των εμποδίων στην ελεύθερη μετακίνηση και την εγκατάσταση των ανθρώπων με όρους ελευθερίας στα κέντρα των πόλεων. Τα αποτελέσματα της καταπάτησης του δικαιώματος στην πόλη παρατηρούνται παγκοσμίως μέσα από φαινόμενα «εκρήξεων» στα κέντρα μεγαλουπόλεων ,όπως στις ΗΠΑ, τη Βρετανία, την Ισπανία ακόμη και στην Ελλάδα. Το δικαίωμα στη πόλη είναι η απαίτηση για τη θεμελίωση βιώσιμων πόλεων, με συλλογικό χαρακτήρα, χωροταξική, πολιτική, πολιτισμική και κοινωνική διάστασή.

2.2.2 Το δικαίωμα στη πόλη ως νομοθέτημα

Το δικαίωμα ως όρος περιλαμβάνει μια καθαρά νομική χροιά. Το δικαίωμα στην πόλη δεν έχει κατοχυρωθεί θεσμικά, μέχρι στιγμής. Έχει ανακτηθεί σαν ιδέα από κοινωνικά κινήματα, στοχαστές, φιλοσόφους, ως κάλεσμα για δράση στην πόλη μακριά από τις αυξανόμενες επιδράσεις που η εμπορευματοποίηση και ο καπιταλισμός αλληλεπιδρούν στις κοινωνικές και χωρικές ανισότητες.

Το δικαίωμα στη πόλη θα μπορούσε να ερμηνευθεί από το άρθρο 24 του Συντάγματος της Ελλάδας (ΦΕΚ 211/Α/24-12-2019), ως ατομικό και κοινωνικό δικαίωμα, το οποίο στην παράγραφο 1 αναφέρει: «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας (...)». Συνεχίζει με την παράγραφο 2 να σημειώνει: «Η χωροταξική αναδιάρθρωση της Χώρας, η διαμόρφωση, η ανάπτυξη, η πολεοδόμηση και η επέκταση των πόλεων και των οικιστικών γενικά περιοχών υπάγεται στη ρυθμιστική αρμοδιότητα και τον έλεγχο του Κράτους, με σκοπό να εξυπηρετείται η λειτουργικότητα και η ανάπτυξη των οικισμών και να εξασφαλίζονται οι καλύτεροι δυνατοί όροι διαβίωσης. Οι σχετικές τεχνικές επιλογές και σταθμίσεις γίνονται κατά τους κανόνες της επιστήμης. Η σύνταξη εθνικού κτηματολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους» ενώ τέλος η παρ. 6 ορίζει ότι: «Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος. Νόμος θα ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών».

Επίσης, το δικαίωμα στην πόλη θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί και σε ευρωπαϊκές νομοθετικές διατάξεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων, όπως στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (που κατοχυρώθηκε από την απόφαση 217 Α(III) της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στις 10-12-1948) στο αρ. 25 παρ. 1, όπου αναφέρεται ότι: «Καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και στην οικογένεια του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες». Τέλος, στο πλαίσιο της Ε.Ε. από το 2009 ισχύει ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το δικαίωμα στη πόλη είναι ευρύ και για τον λόγο αυτό ίσως να διαφεύγει από τις

συγκεκριμένες διατάξεις. Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι το δικαίωμα στην πόλη εντοπίζεται και έχει ρητή αναγνώριση στο *Καταστατικό για την πόλη* της Βραζιλίας από το 2001. Σύμφωνα με ορισμό που δόθηκε στο σχετικό νομοθέτημα «το δικαίωμα στην πόλη γίνεται αντιληπτό ως διορθωτική παρέμβαση των ποικίλων κοινωνικά προβληματικών αστικών περιοχών και ως ένα ανθρωπιστικό δικαίωμα για αστική στέγαση, υποδομές, μεταφορές, εργασία, δημόσιες υπηρεσίες». Η συγκεκριμένη θεσμοθέτηση του δικαιώματος στην πόλη οφείλεται στα ποικίλα κοινωνικά προβλήματα των αστικών περιοχών της Βραζιλίας και της προάσπισης του δικαιώματος στη χώρα των τεράστιων κοινωνικών και πολεοδομικών ανισοτήτων, ως ένα ανθρωπιστικό δικαίωμα για αστική στέγαση, υποδομές, μεταφορές, εργασία, δημόσιες υπηρεσίες.

Κεφάλαιο 3^ο Περιφράξεις

Τα κοινά και οι περιφράξεις από την αρχαιότητα ακόμη είναι άρρηκτα συνδεδεμένες έννοιες. Τα κοινά ταυτίζονται με την ανθρώπινη ζωή και η ανθρώπινη φύση εξαρτάται άμεσα από αυτά. Ήλιος, νερό, θάλασσες και δάση είναι μερικά από τα κοινά στοιχεία που εντοπίζουμε στη γη και μας προσφέρουν σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο συναισθήματα, γνώσεις, κανόνες, κοινωνικότητα κ.α. Σύμφωνα με τον Hobbes «χωρίς τα κοινά, θα ζούσαμε μόνοι και αποκομμένοι, σε μια διαρκή κατάσταση φόβου και πολέμου εναντίων όλων».

P R Æ F A T I O

nis à natura non habent, confitendum est posse homines à natura cupiditatem, metum, iram, ceterosque affectus habere animales, ut tamen mali facti à natura non sint. Immoto igitur quod jeci fundamento, ostendo primò conditionem hominum extra societatem civilem (quam conditionem appellare liceat statum naturæ) aliam non esse quam bellum omnium contra omnes; atque in eo bello jus esse omnibus in omnia. Deinde homines omnes ex eo statu misero & odioso, necessitate naturæ suæ, simulatque miseriam illam intellexerint, exire velle. Id autem nisi initis pactis, à jure suo in omnia decedant, fieri non posse. Porro quæ sit pactorum natura, quo modo jura ab alio in
* * 4 *alium,*

Το Præfatio (Πρόλογος) του Hobbes στο De Cive όπου εμφανίζεται για πρώτη φορά η φράση *bellum omnium contra omnes*. Λήφθηκε από την αναθεωρημένη έκδοση που εκτυπώθηκε το 1647 στο Άμστερνταμ (apud L. Elzevirium).

Η αλληλεξάρτηση μεταξύ ανθρώπου και φύσης είναι μια απαραίτητη διαδικασία η οποία πραγματοποιείται μέσα από μια σειρά ανταλλαγών. Η ανταλλαγή αυτή πολλές φορές τρέπεται σε σχέση "αγοράς", όπου δηλαδή ο άνθρωπος χρησιμοποιεί τα μέσα της φύσης, χωρίς να συλλογίζεται τις περιπτώσεις σπανιότητας των μέσων αυτών και δρα αποκλειστικά και μόνο για λόγους επιβίωσης. Η αγορά της γης, της εργασίας και της ιδιοκτησίας, προέρχεται από ανταλλακτικές κοινωνίες και από κοινωνίες που εφαρμόζουν μοντέλα ανακατανομής και προάγουν τη συγκρότηση της κοινωνίας και την ύπαρξη αρχηγού. Τις κοινωνίες αυτές τις εντοπίζουμε στο παρελθόν από τις αρχαϊκές κοινωνίες, μέχρι και στα μεγάλα συγκροτήματα συσσώρευσης πλούτου (Αίγυπτος, Βαβυλωνία κ.α).

Η ανταλλαγή στις κοινωνίες αποτελεί ένα μοντέλο θεσμοθέτησης της ιδιοκτησίας με παλινδρομικές κινήσεις οδηγώντας στην ελεύθερη αγορά. Σύμφωνα

με τον Polanyi (εκ παραπομπής Mauss 1999), η ανταλλαγή περιλαμβάνει τρεις κατηγορίες:

α) το δώρο: το οποίο ταυτίζεται με την τελετουργία και περιέχει αμοιβαιότητα σαν πράξη. Βέβαια ο Mauss (1999), ο οποίος αντιτίθεται στην άποψη της αμοιβαιότητας του δώρου κατά τον Polanyi, υποστηρίζει πως το δώρο δεν είναι παρά μια παροχή, ένας θεσμός, μια πράξη υπεροχής και "γενναιόδωρης δαπάνης" περικλείοντας στο έπακρον κοινωνικές, πολιτικές, θρησκευτικές, ηθικές, οικονομικές και αισθητικές διαστάσεις.

β) τις διευθυνόμενες ανταλλαγές: που πραγματοποιούνται μετά από συμφωνία που έχει προηγηθεί μεταξύ των κοινοτήτων, όμοιες με τη μέθοδο συναλλαγής του κλήρινγκ⁵ και την δημιουργία χρέους. Η Ελλάδα έχει επιλέξει το συγκεκριμένο τρόπο συναλλαγής κατά την πρόσφατη ιστορία της όταν έκανε συναλλαγές clearing με τις πρώην ανατολικές χώρες κάνοντας εξαγωγές αγροτικών προϊόντων (π.χ. πορτοκαλιών-περιζήτητα στη Ρωσία κ.α.-) και εισάγοντας από αυτές μηχανολογικό εξοπλισμό(τρακτέρ, τόνους κλπ). Αυτό γινόταν γιατί αφενός το χρήμα των ανατολικών χωρών δεν είχε πέραση στον δυτικό κόσμο και αφετέρου διέθετε την παραγωγή της σε μεγάλη αγορά.

γ) την ελεύθερη αγορά: με την διαμόρφωση των τιμών των αγαθών διαμέσου του ανταγωνισμού και της προσφοράς και ζήτησης της αγοράς.

Κατά τις αρχαϊκές και προβιομηχανικές κοινωνίες, θεμέλιο λίθο αποτελούν τα κοινά (Netting, 1981, Ostrom, 1990). Η οικονομική ζωή των κοινωνιών αυτών προκαλεί το κυρίαρχο φαντασιακό της καπιταλιστικής οργάνωσης της κοινωνίας. Ο άνθρωπος εκ φύσεως δεν είναι ούτε ωφελιμιστής, ούτε κοινωνικά απομονωμένος, αλλά η κουλτούρα της αγοράς κατασκευάζει και προωθεί έναν τύπο ανθρώπου και κοινωνίας στο σύνολο της, που επιθυμεί την ανωτερότητα εκ των άλλων, την εξουσία, η οποία δεν πηγάζει από τον λαό αλλά από το κεφάλαιο, με σκοπό να διασφαλιστεί ο ίδιος από οποιαδήποτε μορφή αντίστασης του λαού (Ostrom, 1990) .

Το πρωτείο που κατέχει η οικονομική αγορά σε συνδυασμό με την τάση μαζοποίησης του ανθρώπου, από τα αρχαϊκά χρόνια μέχρι και σήμερα, αποτελεί κίνδυνο στην μετατροπή οποιοδήποτε τύπου ζωής, σε εμπόρευμα (De Angelis, M.

⁵**Κλήρινγκ (Clearing):** Μέθοδος συναλλαγής που καθιερώθηκε σε διεθνή κλίμακα από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά κυρίως. Το clearing συνίσταται στον συμψηφισμό των απαιτήσεων και υποχρεώσεων, που προκύπτουν στη διάρκεια της συναλλαγής. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, αποφεύγεται η αγορά ή η πώληση μέσω χρήματος, αλλά το χρέος κάποιας χώρας καλύπτεται από μια άλφα διευκόλυνση που θα κάνει στην πιστώτρια χώρα ή γίνεται με ανταλλαγή προϊόντων.

and Stavrides 2009). Η έννοια της περίφραξης όπως θα αναλυθεί παρακάτω αποτελεί οτιδήποτε αποκόβεται από μια κοινότητα, προσδιορίζεται εκ νέου ως εμπόρευμα και οδηγείται στην οικονομική αγορά με σκοπό το κέρδος. Κατά τον ορισμό αυτόν οι ιδιωτικοποιήσεις των δημοσίων χώρων, των φυσικών πόρων και οι μεταρρυθμίσεις προς την εμπορευματοποίηση αυτών, αποτελούν τις περιφράξεις.

Ο όρος περίφραξη συνδέεται με τον ύστερο Μεσαίωνα στην Αγγλία, όταν οι φεουδάρχες και αριστοκράτες μέσω νόμου ή με τη βία περιέφραξαν κοινές εκτάσεις γης αποκόποντας από αυτές τους χωρικούς και ταυτοχρόνως τα αγαθά που εξασφάλιζαν αυτοί για την ζωή τους. Συγκεκριμένα, τον 16ο αιώνα ψηφίζεται στην Αγγλία ο Νόμος των Περιφράξεων. Τα κομμάτια της γης τα οποία μπορούσαν ελεύθερα να χρησιμοποιούν οι καλλιεργητές για τη βοσκή των προβάτων τους και για την ξυλεία τους ιδιωτικοποιούνται. Με αυτόν τον τρόπο οι φεουδάρχες αυξάνουν τη γαιοκτησία τους και μετατρέπονται σε επιχειρηματίες. Παράλληλα οι γαιοκτήμονες αρχίζουν να χρησιμοποιούν τα κτήματα ως βοσκότοπους, προκειμένου να εμπορευτούν το μαλλί (Hardin G., 1968).

Ο καπιταλισμός ενισχύει το ζήτημα των περιφράξεων (ιδιαίτερα στην Αγγλία τον 17^ο και 18^ο αιώνα) με την περίφραξη των κοινοτικών-κοινών γαιών, τη θεσμοθέτηση της ατομικής ιδιοκτησία και τις διαδικασίες πρωταρχικής συσσώρευσης.

Σύμφωνα με το Marx (2009:760):*«Η λεηλασία των εκκλησιαστικών κτημάτων, η καταχρηστική εκποίηση των κρατικών γαιών, η κλοπή της κοινοτικής ιδιοκτησίας, η σφετεριστική μετατροπή της φεουδαρχικής ιδιοκτησίας και της ιδιοκτησίας των κλαν σε σύγχρονη ατομική ιδιοκτησία, μετατροπή που έγινε με την πιο ανελέητη τρομοκρατία, όλα αυτά ήταν ισάριθμες ειδυλλιακές μέθοδοι της πρωταρχικής συσσώρευσης»* Οι χωρικοί των εκτάσεων γης, οι commoners, που έχασαν τις κοινοτικές γαίες, μέσα από διαδικασίες βίας και επιβολής εξουσίας, εκδιώχθηκαν ώστε να εγκαταλείψουν την γη τους και την ζωή τους στην ύπαιθρο και να μετακινηθούν στα ανερχόμενα αστικά βιομηχανικά κέντρα ώστε να ακολουθήσουν την πορεία της μισθωτής εργασίας. Με την διαδικασία αυτή, δηλαδή την ενσωμάτωση της συγκεκριμένης ομάδας ανθρώπων στην μισθωτή αγορά εργασίας, οι καπιταλιστές αποκτούν ικανότητα ελέγχου και δύναμης, δημιουργώντας υπεραξία. (Luxemburg 1963)

Η περίφραξη των εκτάσεων γης, των βοσκοτόπων και των δασών, δεν περιορίστηκε στην Αγγλία, αλλά σύντομα επεκτάθηκε σε όλη την Ευρώπη και σταδιακά μέσω των αποικιών των Ευρωπαίων και στις υπόλοιπες ηπείρους. Η

επιβολή των περιφράξεων συνεπάγεται βία και εξαναγκασμό στη αλλαγή, στον περιορισμό και στον αποκλεισμό της πρόσβασης και της χρήσης οτιδήποτε κοινού. Επίσης οι χρήστες που αποκόπτονται από τα κοινά, μετατρέπονται σε καταναλωτές και σταδιακά σβήνουν από τη μνήμη τους, οι γνώσεις και οι παραδόσεις των κοινών De Angelis M. και Σταυρίδης Σ. (Πρακτικά Συνεδρίου Commons Vs Crisis). Σύμφωνα με τον ερευνητή Bollier (2016) στο βιβλίο του *Τα κοινά μια σύντομη εισαγωγή*, τα κοινά αμφισβητούν με συνεκτικό και υπερβατικό τρόπο τους μύθους του φιλελευθερισμού, των οικονομικών της αγοράς, της νεωτερικότητας. Είναι μια ευαίσθητη κοσμοθεωρία με οικουμενικότητα. Επιπλέον, έχουν τη δική τους νομική ιστορία που μπορεί να αποτελέσει πολύτιμη αφετηρία πολιτικών και νομικών καινοτομιών και προσφέρουν πολλά επιτυχημένα λειτουργικά μοντέλα που συχνά υπερτερούν της αγοράς και του κράτους.

Στην εποχή που διανύουμε όλο και περισσότερες ομάδες ανθρώπων συσπειρώνονται και κινητοποιούνται με σκοπό την προστασία από καταστροφικές περιφράξεις των φυσικών πόρων, αλλά και την προστασία άυλων αγαθών και αξιών όπως η γνώση, ο πολιτισμός και η ιδιωτικότητα. Πλέον τα κοινά δεν περιορίζονται σε αυτά της μεσαιωνικής Αγγλίας και του κόσμου των περασμένων αιώνων. Νέες μορφές «κοινών» έρχονται να προστεθούν στα κοινά, όπως τα ψηφιακά κοινά (το ελεύθερο λογισμικό, η Wikipedia, οι άδειες Creative Commons κ.ά.) αλλά και η συνολική κουλτούρα μοιράσματος στην ψηφιακή σφαίρα, η οποία αποτελεί ένα φαινόμενο εξαιρετικά σημαντικό, λαμβάνοντας χώρα στο επίκεντρο της παραγωγής αξίας του καπιταλισμού. Οι περιφράξεις, αλλά αόρατες, πλέον παρατηρούνται στους δημόσιους χώρους των πόλεων, στους χρήστες τους και στις δραστηριότητές τους σε αυτούς. Οι νέες χρήσεις γης που ξεπροβάλλουν σε διάφορες πόλεις και γειτονιές συμβάλλουν στην αλλαγή των τοπίων των γειτονιών και των αναμνήσεων, με σταδιακή πορεία προς την «αναβάθμιση» και την «εξέλιξη», μέσα από πρακτικές διωγμού και εκτοπισμού. Η διαδικασία αυτή περιγράφεται από τη λέξη *gentrification* ή όπως έχει μεταφραστεί στα ελληνικά από τον όρο εξευγενισμό, η οποία θα αναλυθεί εκτενώς εν συνεχεία.

Κεφάλαιο 4^ο

4.1 Gentrification

Στη σύγχρονη κοινωνία του δυτικού πολιτισμού κατά τα μέσα του 20ου αιώνα παρατηρείται μια διαφοροποίηση στο θέμα των περιφράξεων και εντοπίζονται οι θεωρήσεις για το φαινόμενο του gentrification. Η χρήση του όρου εξευγενισμός ή gentrification χρησιμοποιείται περίπου από τα μέσα του 1960 όπου απασχόλησε την επιστημονική και την κοινή γνώμη. Η διαδικασία του gentrification αφορά μια ολόκληρη διαδικασία υλικής και κοινωνικής αλλαγής των μεγαλουπόλεων. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη Sharon Zukin, είναι «η μετατροπή κοινωνικά περιθωριοποιημένων περιοχών του κέντρου μιας πόλης που κατοικούνται από την εργατική τάξη (ή και μειονοτικές ομάδες), σε περιοχές κατοικίας για τη μεσαία τάξη», όπου από τη στιγμή που θα ξεκινήσει η διαδικασία αυτή, θα αλλάξει ταχύτατα ο χαρακτήρας όλης της περιοχής. Ο γεωγράφος Neil Smith απέδειξε πως η διαδικασία του gentrification δεν είναι μια απλή προτίμηση για τη ζωή του κέντρου της πόλης, αλλά υποκινείται από σκοπιμότητες του κτηματομεσιτικού τομέα (Smith 540:1979).

Το ζήτημα του gentrification αποτέλεσε και αποτελεί μέχρι και σήμερα αμφιλεγόμενο φαινόμενο, διχάζοντας τις κοινωνικές επιστήμες και την κοινή γνώμη όλα αυτά τα χρόνια για την ορθότητα της χρήσης του και για το περιεχόμενό του, καθώς και για το αν τα αποτελέσματά του είναι ευεργετικά για μια περιοχή ή επιζήμια και μη αναστρέψιμα.

Η κοινωνιολόγος Ruth Glass το 1964 πρώτη «οιοθέτησε» τον όρο (gentrification), όταν η ίδια παρατήρησε αλλαγές στην κοινωνική δομή και στις αγορές κατοικιών σε ορισμένες περιοχές στο κέντρο του Λονδίνου, όπως στις συνοικίες του Islington. Η Glass παρατήρησε πως σταδιακά όλο και περισσότερες εργατικές κατοικίες καταλαμβάνονται από τη μεσαία τάξη. Η παρατήρηση αυτή, σηματοδότησε την αρχή της μελέτης του φαινομένου του gentrification. Η Glass, η οποία προσεγγίζει το θέμα μαρξιστικά, αναφέρει στο άρθρο της: «Η μία μετά την άλλη, πολλές εργατικές συνοικίες του Λονδίνου καταλαμβάνονται από αστικά στρώματα- ανώτερα και χαμηλότερα. Άθλιοι και μέτριοι στάβλοι αρχοντόσπιτων και εξοχικών κατοικιών... καταλαμβάνονται με την λήξη των συμβολαίων μίσθωσης, και μετατρέπονται σε κομψές και ακριβές κατοικίες. Μόλις αυτή η διαδικασία του

«εξευγενισμού» ξεκινήσει σε μια περιοχή, ραγδαία εξαπλώνεται μέχρι όλοι ή το μεγαλύτερο ποσοστό των αυθεντικών κατοίκων, δηλαδή της εργατικής τάξης να εκτοπιστούν, και ολόκληρος ο κοινωνικός χαρακτήρας της περιοχής να αλλάξει.» (Glass 1964: xviii-xix)

Την περίοδο του 1964, μεγάλα τμήματα αστικής περιοχής της αγγλικής πρωτεύουσας, από το Notting Hill μέχρι και το Islington ξεκίνησαν να χάνουν τον χαρακτήρα τους, εκτοπίζοντας την εργατική τάξη και καθιστώντας τα προσιτά και προσβάσιμα μόνο από συγκεκριμένη τάξη ανθρώπων. Η διάκριση των ατόμων που μπορούν να προσεγγίσουν και να ζήσουν στις περιοχές αυτές έγινε αποκλειστικά και μόνο με οικονομικά κριτήρια μετατρέποντας τα «Modest mews and cottages» σε κομψές, ακριβές κατοικίες, εκτοπίζοντας τους αρχικούς ή και όλους του παλαιότερους κατοίκους της εργατικής τάξης στην περιοχή. Η διαδικασία αυτή που καταγράφει η Glass στο Λονδίνο έχει σαν αποτέλεσμα να αλλάξει ο χαρακτήρας μια ολόκληρης περιοχής, δημιουργώντας ένα νέο χάσμα. Η κρατική στήριξη της ιδιωτικής ανάπτυξης ακινήτων και η χαλάρωση των νόμων για τον έλεγχο των ενοικίων, αναδύουν σταδιακά τις αναταραχές του gentrification σε έναν κόσμο όλο και περισσότερο διαιρεμένο, σε κοινότητες και γειτονιές κατακερματισμένες, καταστρέφοντας τις παλαιότερες έννοιες ύπαρξης στην πόλη σε ένα συνεχώς αναδιαμορφωμένο πολιτικό τοπίο ενάντια στην ταξική πάλη.

Παρόμοια διαδικασία συνέβη και στα αρχικά στάδια του gentrification στη Νέα Υόρκη, με τη διαφορά ότι οι πρώην χρήστες των κτηρίων και των γειτονιών που ακολούθησαν την διαδικασία του, ήταν κυρίως αρχιτέκτονες και καλλιτέχνες (Zukin 1989). Το 1960 όπου τα παλιά βιομηχανικά κτήρια στη Νέα Υόρκη παρουσίαζαν μια εικόνα παρακμής, οι διαφημίσεις και οι υπηρεσίες αποτέλεσαν πόλο έλξης για επιτυχημένη καριέρα. Τα εγκαταλελειμμένα βιομηχανικά κτήρια διατέθηκαν σε καλλιτέχνες έναντι χαμηλού μισθίου και χρησιμοποιήθηκαν ως ατελιέ/ στούντιο και κατοικία. Η περιοχή ξεκίνησε να γίνεται ιδιαίτερα δημοφιλής για τα πάρτι που διοργανώνονται εκεί και αποκτά ιδιαίτερη φήμη στις μεσαίες τάξεις οι οποίες αρχίζουν να επιζητούν την επιστροφή στο κέντρο της πόλης και την κατοικία στα loft. Αυτή η τάση υιοθετείται γρήγορα από τους επενδυτές στην αγορά των ακινήτων, οι οποίοι μετατρέπουν τα παλιά βιομηχανικά κτήρια σε υπερπολυτελείς κατοικίες, εκτοπίζοντας οποιαδήποτε προηγούμενη χρήση ή και χρήστη.

Η βάση της διαδικασίας του gentrification εντοπίζεται στις κεντρικές περιοχές μητροπολιτικών πόλεων μέσα από μια διαδικασία αλλαγής της γειτονιάς που έχει σαν

αποτέλεσμα την αντικατάσταση των κατοίκων χαμηλού εισοδήματος σε μια γειτονιά από κατοίκους υψηλότερων εισοδηματικών απολαβών. Ο εξευγενισμός περιλαμβάνει μια διαδικασία αλλαγής τάξης στην οποία μια εισερχόμενη μεσαία τάξη μετατοπίζει και αντικαθιστά μια υπάρχουσα, ασθενέστερη τάξη κατοίκων. Η αντικατάσταση των τάξεων μέσω του εκτοπισμού συνδέεται άμεσα με την συνολική αστική αναδιάρθρωση. Συνεπώς το gentrification είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα διαδικασίας βίαιης μετάλλαξης του αστικού χώρου, που στο μικροεπίπεδο της πόλης, συνέχει τις δύο παραπάνω προσεγγίσεις περί άνισης γεωγραφικής ανάπτυξης και περί προσωρινών χωρικών διεξόδων από τις κρίσεις υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου. Το gentrification αφορά ένα κοινωνικοοικονομικό φαινόμενο, πολεοδομικής φύσης και αναδύεται μέσα από μια διαδικασία αλλαγής χαρακτήρα μιας, κεντρικής γειτονιάς πόλης μέσω της εισροής εύπορων κατοικιών και επιχειρήσεων (Glass R., 1964). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του γεωγράφου C. Hamnett, ο οποίος υποστηρίζει πως ο εξευγενισμός περιλαμβάνει την αλλαγή στην κοινωνική και οικονομική σύσταση της περιοχής, αλλά επηρεάζοντας ταυτόχρονα το οικιστικό απόθεμα.

Οι παράγοντες που προκαλούν τον εξευγενισμό μιας περιοχής ποικίλουν. Από τη μία εντοπίζεται η μετατροπή μιας περιοχής κατοικίας οικονομικά ασθενέστερων στρωμάτων, σε περιοχή μεσοαστικής κατοικίας, με απότομη αύξηση των ενοικίων και της τιμής αγοραπωλησίας. Από την άλλη ένας παράγοντας που προκαλεί τον εξευγενισμό είναι η φαινομενική αναβάθμιση μέσω της αποκατάστασης του κτιριακού αποθέματος και των αλλαγών χρήσεων.

Η συνήθης διαδικασία που ακολουθείται τα τελευταία χρόνια είναι η εξής: μια υποβαθμισμένη περιοχή πρώτα ελκύει «εναλλακτικά» άτομα με καλλιτεχνικές ανησυχίες και υψηλό πολιτισμικό κεφάλαιο. Τα άτομα αυτά επωφελούνται των χαμηλών ενοικίων και επιλέγουν την περιοχή ως περιοχή κατοίκησης. Παράλληλα, αναπτύσσονται νέες χρήσεις (εστιατόρια, καφετέριες, bar κ.α), που προσδίδουν «πολιτισμική αξία» και ελκύουν ανθρώπους/ επισκέπτες εκτός της περιοχής αυτής. Η περιοχή, έχοντας πλέον υποστεί δημογραφικές και πολεοδομικές αλλαγές, σημειώνει άνοδο στις αξίες των ακινήτων και ωθεί παλαιούς αλλά και νεώτερους κατοίκους, τους καλλιτέχνες δηλαδή που την ανακάλυψαν, στην αναζήτηση νέας, φθηνότερης στέγης. Τελικά, τη θέση τους παίρνουν ευκατάστατοι κάτοικοι της μεσαίας τάξης, γοητευμένοι από τη ζωή του κέντρου της πόλης. Η διαδικασία του εξευγενισμού είναι μια φαινομενικά αθώα διαδικασία που συνδέεται με όμορφες λέξεις όπως η αναζωογόνηση, η ανάπλαση και η ανακαίνιση. Στην πραγματικότητα, όμως,

υποκινείται από μηχανισμούς της εξουσίας και «επενδυτικές πρωτοβουλίες που έχουν ως στόχο την αξιοποίηση της ακίνητης περιουσίας» (Δραγωνάς 2014). Για να μην υπάρξει αντίδραση στον εκτοπισμό των παλαιών κατοίκων από τη μάζα, η εξουσία δαιμονοποιεί τις περιοχές αυτές (μετανάστες, ναρκωτικά, εγκληματικότητα) δημιουργώντας αισθήματα απέχθειας στην κοινή γνώμη για την εικόνα που παρουσιάζουν, αλλά και για τα άτομα – τους κατοίκους- που είναι υπεύθυνα για αυτή την εικόνα. Καλλιεργούν, δηλαδή, την αίσθηση ότι αυτά τα άτομα δε θα έπρεπε να βρίσκονται εκεί, οπότε όταν όντως απομακρυνθούν από το κέντρο, η εξέλιξη θεωρείται θετική. Η απομάκρυνση, από το κέντρο, δε σημαίνει εξαφάνιση του προβλήματος, αλλά μετάθεση: είναι η λεγόμενη «μέθοδος Haussmann». Πρόκειται για τη μέθοδο της αστικής τάξης για την επίλυση του ζητήματος της κατοικίας, καταλήγοντας όμως να το ξαναδημιουργεί από την αρχή» για την οποία μίλησε ο Friedrich Engels το 1872 (Harvey 58-60:2013) και αναλύεται στο κεφάλαιο 4.2.

4.2 Η φυσική διάσταση του gentrification

Θεωρείται σκόπιμο να εξεταστεί η φυσική διάσταση του gentrification, ώστε να εξακριβώσουμε αν οι εσωτερικές αστικές περιοχές που έχουν περάσει ή υποβάλλονται σε gentrification διαθέτουν κάποια φυσική κοινή ιδιοκτησία. Αρκετές μελέτες έχουν εντοπίσει ότι οι περιοχές που έχουν υποστεί gentrification μοιράζονται ορισμένα φυσικά χαρακτηριστικά, όπως η διαθεσιμότητα κατοικίας σε κατάσταση που χρίζει εκμετάλλευσης και ανακαίνισης, σε περιοχές με ορόσημα, με όμορφη θέα, σε κομβικά σημεία περιοχών, με εγγύτητα και αμεσότητα στο συγκοινωνιακό δίκτυο, με άμεση ταύτιση με την κεντρική επιχειρηματική περιοχή και με την παρουσία τοπικών εμπορικών δραστηριοτήτων (καταστημάτων, εστιατορίων) που είναι ελκυστικά για τους gentrifiers (Pacione, 2009). Επιπρόσθετα, το gentrification εκτός από τη στέγαση όπου εντοπίζεται είτε σε παραδοσιακούς, αναβαθμισμένους τύπους κατοικιών είτε σε μετατροπές βιομηχανικών κατασκευών, εντοπίζεται και στην αγορά. Στο λιανικό εμπόριο η διαδικασία που ακολουθεί το gentrification ακολουθεί είτε αποσπασματικό τρόπο, είτε παρεμβάσεις μεγαλύτερης κλίμακας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν η πλατεία Girardelli στο Σαν Φρανσίσκο, το Harbour place στη Βαλτιμόρη, το South Street Seaport στη Νέα Υόρκη (Ellin, 1999). Οι περιοχές εξευγενισμού ορίζονται με ξεκάθαρο τρόπο και περικλείουν γειτονιές στις οποίες κατοικούν χαμηλού εισοδήματος κάτοικοι, με πολιτισμικό χαρακτήρα και

χρήση, με μια διατεταγμένη, ευχάριστη και ευημερούσα ατμόσφαιρα, προσφέροντας συνολική αίσθηση ασφάλειας και μια οικογενειακή αίσθηση όπου τα παιδιά μπορούν να έχουν ένα βαθμό ανεπίσημα επιτηρούμενης ανεξαρτησίας. Τα εξευγενισμένα περιβάλλοντα περιγράφονται συχνά, ως πυκνά και ζωντανά, με ένα καλό φάσμα υπηρεσιών προσβάσιμο με τα πόδια, καλά συνδεδεμένο με το κέντρο, ενώ δεν είναι το ίδιο το κέντρο, προσδίδοντας μια αίσθηση ηρεμίας και τάξης (Butler, 2003, Butler & Lees, 2006, Butler & Robson, 2001).

4.3 Η κατανόηση του gentrification. Η μέθοδος του Haussmann

<http://www.arthistoryarchive.com/arthistory/architecture/Haussmanns-Architectural-Paris.html>

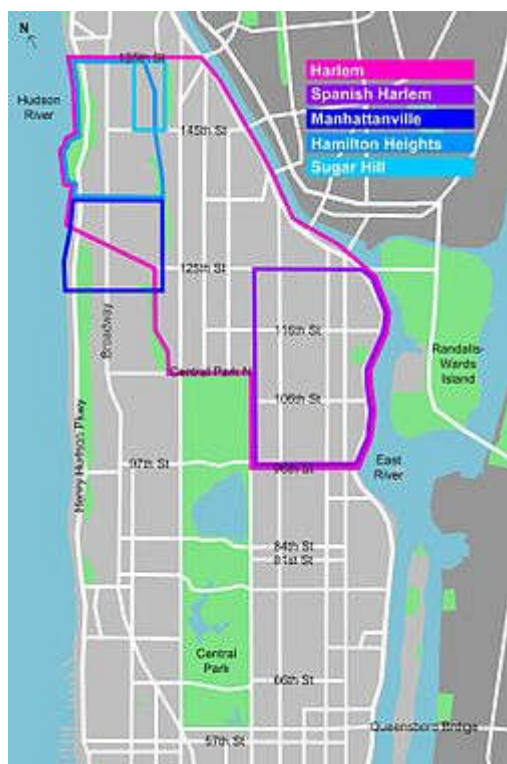
Κατά τον 19ο αιώνα στη γαλλική πρωτεύουσα, στο Παρίσι, σημειώθηκε μια σοβαρή επιδημία χολέρας, με αποτέλεσμα να προκληθούν δεκάδες χιλιάδες θάνατοι. Η μπουρζουαζία του Παρισιού καταδεικνύει τα χαμηλότερα στρώματα ως την κεντρική εστία μόλυνσης της χολέρας και αποδίδει την ευθύνη στις λαϊκές και παλιές συνοικίες. Οι ελλείψεις σε καθαριότητα, νερό, φως, γκάζι, οδηγούν στην εξάπλωση της επιδημίας σε όλους τους δημόσιους χώρους της πρωτεύουσας (πλατείες, δρόμους κλπ). Με το διάταγμα που ψηφίστηκε στις 18 Δεκεμβρίου του 1848 η κυβέρνηση ορίζει ειδικά συμβούλια υγιεινής και καθαριότητας για την πόλη, ώστε να διαχειριστούν τις μολυσμένες και υποβαθμισμένες γειτονίες, με έξοδα του κράτους. Ο

βαρόνος Haussmann ως δήμαρχος του διαμερίσματος Seine εφαρμόζει το σχέδιο ανακαίνισης, επέκτασης, ωραιοποίησης της πόλης του Παρισιού. Ο Haussmann αντιλαμβάνεται την πόλη ως ένα σύνολο κανόνων, αρχών και διαταγών που πρέπει να ακολουθούνται. Κατά την περίοδο κυβέρνησης του βαρόνου, η ιδιοκτησία αποτελεί μέσο οικονομικού ελέγχου και εξουσίας και πρέπει να αποδίδεται προσεκτικά. Ο έλεγχος της ιδιοκτησίας πραγματοποιείται με σκοπό οι ιδιώτες να αυξάνουν το κεφάλαιό τους, οι μεσαίες τάξεις να υπερχρεώνονται και οι φτωχοί να τρέπονται σε φυγή. Με τον συγκεκριμένο τρόπο ο Haussmann καταφέρνει να αναδιαμορφώσει την πόλη με βάση το κέρδος.

Η «εξυγίανση» του διαμερίσματος Seine ξεκινά με την διάνοιξη νέων οδών και δρόμων, την κατεδάφιση οποιουδήποτε εμποδίου προκύπτει προς όφελος της διατήρησης οργάνωσης. Το σχέδιο δράσης του Haussmann περιέχει αριθμημένους δρόμους, καθαρό νερό στους δημοσίους χώρους, απολυμάνσεις των αποχετεύσεων και των υπόγειων δικτύων, παροχές ρεύματος για όλα τα κτήρια. Επίσης μελετά τις ελλείψεις σε σχολεία, πολιτιστικά κέντρα, νοσοκομεία, υπηρεσίες (Benevolo, L., 2009). Η αρχιτεκτονική των κτηρίων που ανακατασκευάζει έχουν κλασσικό παραδοσιακό στυλ με μια ελαφριά πινελιά μοντέρνων τεχνικών. Το κέντρο της πόλης γίνεται μια μάζα, με την ακολουθία μιας γραμμής συμμετρικής αισθητικής, διαμορφώνοντας το νέο αστικό τοπίο.

Η πολυκατοικία τύπου Haussmann (Hausmannien) είναι μελετημένη ώστε να επιτυγχάνει την απόλυτη κοινωνική κατανομή από κάτω προς τα πάνω. Τα παλιά οικοδομικά τετράγωνα αντικαθίστανται από νέα στα οποία κατασκευάζονται πολυτελείς κατοικίες, με τις τιμές να αυξάνονται κατακόρυφα προς όφελος των νέων ιδιοκτητών, ενώ τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα δεν μπορούν να έχουν θέση στο νέο σκηνικό των πόλεων με τις νέες ακριβές συνοικίες του κέντρου. Η πόλη πλέον μετατοπίζεται και εκτοπίζει τις εργατικές κατοικίες στα γιγαντιαία προάστια, με την εργατική τάξη, απομακρυσμένη πλέον από τις κεντρικές λειτουργίες της πόλης να αναζητά τα δικαιώματά της μέσα στην πόλη των κρατικών θυλάκων.

4.4 Η κατανόηση του gentrification. Το παράδειγμα του Harlem της Ν. Υόρκης

<https://akea2011.com/2016/10/29/tofenomenogentrification/>

Το Harlem εντοπίζεται στο βόρειο τμήμα του Manhattan. Πρόκειται για μια περιοχή που αποτελείται και χωρίζεται στο δυτικό, κεντρικό και ανατολικό Harlem. Η περιοχή έχει ταυτιστεί με την αφροαμερικάνικη κοινότητα της Αμερικής περικλειόμενη από ένα ποικιλόμορφο περιβάλλον με μεγάλη λαϊκή κουλτούρα, όπως μουσική, χορό και θέατρο, σημαντικά κινήματα υπεράσπισης των δικαιωμάτων της κοινότητας των αφροαμερικανών όπως το Κίνημα Αναγέννησης του Harlem και των Μαύρων Πανθήρων⁶. Πρόκειται για μια περιοχή που έχει χαρακτηριστεί ως γκέτο με υψηλά επίπεδα εγκληματικότητας.

Μετά τον Αμερικανικό Εμφύλιο Πόλεμο, το Harlem βίωσε μια οικονομική άνθηση που ξεκίνησε το 1868. Η γειτονιά συνέχισε να χρησιμεύει ως καταφύγιο για τους Νεοϋορκέζους, αλλά σταδιακά έρχονταν στο Βορρά περισσότεροι μετανάστες (Ιταλοί, Εβραίοι) που χαρακτηρίζονταν από χαμηλό εισόδημα. Ο σιδηρόδρομος της Νέας Υόρκης και του Harlem, βοήθησε την οικονομική ανάπτυξη του Harlem, καθώς

⁶Πρόκειται για μία κινηματική οργάνωση των Αφροαμερικανών, με βασικό στόχο την προστασία της κοινότητάς τους από την στοχοποιημένη παρακρατική βία. Το συγκεκριμένο κίνημα έχει αναπτύξει πληθώρα δράσεων και συνεργασιών με άλλα κινήματα για θέματα υπεράσπισης των δικαιωμάτων των Αφροαμερικανών.

συνέδεε το νότιο με το κεντρικό Μανχάταν. Η ταχεία μετανάστευση των Μαύρων στις αρχές του 20ού αιώνα στη βόρεια βιομηχανική πόλη τροφοδοτήθηκε από την επιθυμία τους να αναζητήσουν καλύτερες συνθήκες εργασίας και εκπαίδευσης για τα παιδιά τους, ώστε να ξεφύγουν από μια κουλτούρα εγκλήματος και βίας. Κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι επεκτεινόμενες βιομηχανίες στρατολόγησαν μαύρους εργάτες για να καλύψουν νέες θέσεις εργασίας, με αποτέλεσμα το 1910, το Central Harlem από περίπου 10% πληθυσμό αφροαμερικάνων έφτασε το 1930 να αποτελείται από 70% πληθυσμό άφροαμερικάνων (Gotham Gazette: 2008). Στη συνέχεια το Harlem συσχετίστηκε με τα κινήματα των αφροαμερικάνων, το κίνημα αναγέννησης του Harlem, τη βιομηχανία της διασκέδασης καθώς και με καλλιτεχνικές εκρήξεις στην ποίηση, τα μυθιστορήματα, το θέατρο και τις εικαστικές τέχνες.

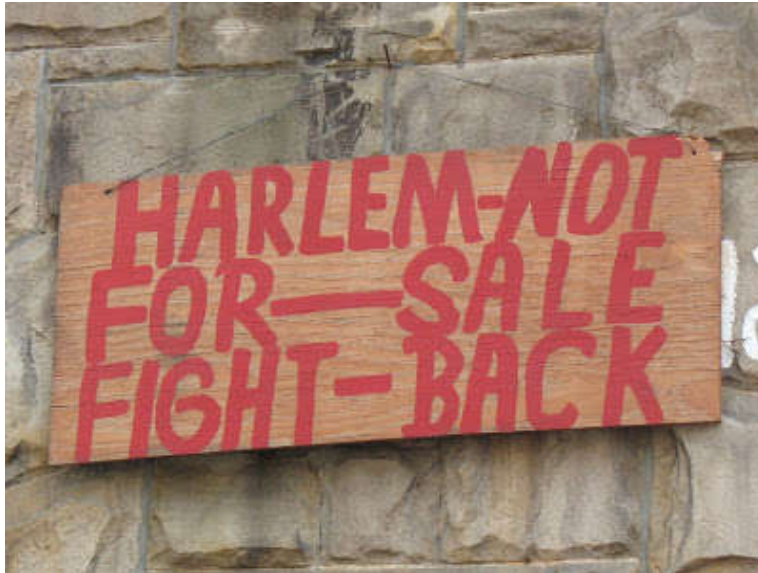
Κατά το έτος 1935, σημειώνεται η πρώτη εξέγερση της αφροαμερικανικής κοινότητας του Harlem, ενάντια στην αστυνομική βία. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα την απομάκρυνση της «βιομηχανίας διασκέδασης» από την περιοχή και την μετατροπή της σε γκέτο. Η υποβάθμιση της περιοχής δεν επηρεάζει άμεσα την αγορά της κατοικίας, με τα ενοίκια να παραμένουν υψηλά. Παράλληλα η κοινότητα των αφροαμερικάνων συσπειρώνεται στην περιοχή και εκκινεί έναν σημαντικό αγώνα διεκδίκησης δικαιωμάτων. Η κοινότητα του Harlem έπαιξε σημαντικό ρόλο και αποτέλεσε τον πυρήνα στο κίνημα διεκδίκησης πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, με βασικό αίτημα τις καλύτερες συνθήκες ζωής των κατοίκων της περιοχής.

Φωτογραφία από τον Ken Regan. Michael Sonnenfeldt Συλλογή θεάτρου, ταινιών και φωτογραφίας ψυχαγωγίας, PR 305, Τμήμα εκπτώσεων, φωτογραφιών και αρχιτεκτονικών συλλογών, Ιστορική Εταιρεία της Νέας Υόρκης, © KenRegan / Camera 5.

Κατά τα μέσα του περασμένου αιώνα, οι αφροαμερικάνοι αποτελούν την πλειοψηφία και ο πληθυσμός τους αγγίζει το 98% του συνολικού πλήθους της

περιοχής. Οι αναταραχές και οι κινητοποιήσεις στο Harlem είναι έντονες καθ' όλη τη διάρκεια των χρόνων αυτών. Πολλές ομάδες συσπειρώνονται κατά τη δεκαετία του 1960 και διεκδικούν δικαιώματα για καλύτερα σχολεία, θέσεις εργασίας και στέγαση. Η κατάσταση αυτή σε μια τόσο κεντρική περιοχή της Νέας Υόρκης προκαλεί το κράτος να επέμβει, δημιουργώντας το Κογκρέσο της Φυλετικής Ισότητας (CORE) στην 125η οδό του Harlem το οποίο ενεργεί και ως διαπραγματευτής για την κοινότητα με την πόλη, ειδικά σε περιόδους φυλετικών αναταραχών (Halstead F., 1966). Επίσης, η βία κατά την περίοδο του '60 είναι τόσο έντονη που πραγματοποιήθηκε συμβούλιο πολιτικών αναθεωρήσεων όπου ακούστηκαν καταγγελίες για την κακοποίηση της αστυνομίας στην περιοχή, με αποτέλεσμα ο πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Εκπαίδευσης και Εργασίας στις αρχές της δεκαετίας του 1960, ο Adam Clayton Powell Jr. χρησιμοποίησε αυτήν τη θέση για να κατευθύνει ομοσπονδιακά κονδύλια σε διάφορα αναπτυξιακά έργα στο Harlem. Κατά την δεκαετία αυτή το σύνολο των έργων στο Harlem σχετίζονται με τη στέγαση στο Ανατολικό Χάρλεμ. Οι υπάρχουσες κατασκευές κατεδαφίζονται και αναγείρονται νέα κτήρια κατοικίας και υπηρεσιών, τα οποία απευθύνονται σε νέους, εύπορους ιδιοκτήτες και εταιρίες διαχείρισης. Στόχος των συγκεκριμένων αναπτυξιακών έργων είναι να προβάλουν το Ανατολικό Harlem ως ένα ασφαλές και ευχάριστο περιβάλλον κατοίκησης, σε αντίθεση με την εικόνα που διατηρούσε η περιοχή στο παρελθόν, πριν την αναβάθμισή της.. Οι αναταραχές στα γεγονότα αυτά δεν άργησαν να ξεσπάσουν παγώνοντας την διαδικασία εκτέλεσης πολλών έργων υποδομής. Επίσης, την ίδια περίοδο, περί το 1960, η εκπαίδευση στο Harlem είναι σε άθλια κατάσταση, με το ποσοστό μαθητών που απουσιάζουν από το σχολείο να αγγίζει το 92% (Halstead F., 1966:104).

<http://edupln.com/profiles/blogs/harlem-is-not-for-sale>

Με το πέρασμα των χρόνων άλλαξε το πληθυσμιακό τοπίο του Harlem με τον πληθυσμό των αφροαμερικάνων να συγκεντρώνεται στο κεντρικό Harlem ενώ συγχρόνως εγκαθίστανται λατινοαμερικάνοι και ασιάτες. Η κατάσταση της περιοχής οδήγησε κάποιους από τους αφροαμερικάνους, οι οποίοι είχαν τη δυνατότητα, να μετακινηθούν και να κατοικήσουν σε άλλες συνοικίες και βαθμιαία η συγκέντρωσή τους να «ελεγχθεί» στο κεντρικό κυρίως Harlem. Η κατάσταση κατά το '70 έγινε ακόμη χειρότερη, μιας και οι συνθήκες διαβίωσης στο Harlem, χαρακτηρίζονται από εξαθλίωση και ερείπωση. Συγκεκριμένα, το Τμήμα Κτιρίων της Νέας Υόρκης λαμβάνει καθημερινά πάνω από 500 καταγγελίες για αρουραίους σε κτήρια, για πτώσεις σοβάδων, για έλλειψη θέρμανσης και για ανθυγιεινά υδραυλικά. Επίσης οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης ωθούν πολλούς ενοίκους της περιοχής που ζουν κάτω από συνθήκες φτώχειας να αφαιρέσουν τις καλωδιώσεις και τα φωτιστικά από τα κτήρια τους για να τα πουλήσουν στην τοπική αγορά, να τα πετάξουν στα σκουπίδια, στους δρόμους και στους αεραγωγούς, ώστε να προκαλέσουν ζημία στην ιδιοκτησία στην οποία ζούσαν (Pinkney & Woock 1970: 27). Καθώς το απόθεμα του κτιρίου αποσυντέθηκε, οι ιδιοκτήτες μετέτρεψαν πολλά κτίρια σε "μονόκλινα δωμάτια" ή SROs, ουσιαστικά σε ιδιωτικά καταφύγια αστέγων. Η χωρητικότητα ενός μόνο δωματίου (συνήθως συντομογραφία Single Room Only "SRO") είναι μια μορφή στέγασης που απευθύνεται συνήθως σε κατοίκους με χαμηλά ή ελάχιστα εισοδήματα που νοικιάζουν μικρά, επιπλωμένα μονόκλινα δωμάτια με κρεβάτι, καρέκλα και μερικές φορές ένα μικρό γραφείο. Η χωρητικότητα των SRO κυμαίνονται από 7 έως 13 τμ. Σε πολλές περιπτώσεις, το εισόδημα από αυτά τα κτίρια δεν μπορούσε να

στηρίζει τα πρόστιμα και τους δημοτικούς φόρους που χρεώθηκαν στους ιδιοκτήτες τους, ή σε άλλες περιπτώσεις τα σπίτια υπέστησαν ζημιές που θα ήταν ακριβό να διορθωθούν και τα κτίρια εγκαταλείφθηκαν.

Τα τελευταία είκοσι χρόνια, το Harlem εξελίχθηκε σε ιδανική τοποθεσία για την κτηματομεσιτική αγορά. Δεδομένου ότι η κεντρική Νέα Υόρκη εξαντλεί τα περιθώριά της για περαιτέρω επενδύσεις στο επίπεδο των ακινήτων (ελάχιστο ποσοστό άδειων χώρων), το Harlem, συνιστά ιδανική τοποθεσία για κατοίκηση, λόγω της άμεσης γειτνίασής του με το Central Park, του σχετικά υψηλού ποσοστού του σε ακατοίκητα κτίρια / διαμερίσματα, και των χαμηλών, σε σχέση με το κέντρο της πόλης, τιμών των ακινήτων. Μέχρι το 1987, το 65% των κτιρίων στο Χάρλεμ ανήκαν στην Πόλη της Νέας Υόρκης και πολλά είχαν γίνει ερημωμένα ερείπια, βολικά κέντρα για την εμπορία ναρκωτικών και άλλες παράνομες δραστηριότητες. Η έλλειψη κατοικήσιμων κτιρίων και ο μειωμένος πληθυσμός μείωσαν τους φορολογικούς κυλίνδρους και κατέστησαν τη γειτονιά ακόμη λιγότερο ελκυστική για οικιακές και λιανικές επενδύσεις.

Σταδιακά μια σειρά παρεμβάσεων από το δήμο για τη βελτίωση των υποδομών σηματοδότησαν την αρχή της αλλαγής για την περιοχή. Η πόλη άρχισε να δημοπρατεί το τεράστιο χαρτοφυλάκιο ακινήτων του Harlem στο κοινό το 1985. Αυτό είχε ως φαινομενικό στόχο να βελτιώσει την εικόνα της πόλης, τοποθετώντας την ιδιοκτησία στα χέρια ανθρώπων που θα ζούσαν στην περιοχή αυτή και θα συντηρούσαν τις κατοικίες τους. Σε πολλές περιπτώσεις, η τοπική διοίκηση θα πλήρωνε ακόμη και για την πλήρη ανακαίνιση ενός ακινήτου πριν το πουλήσει (με λαχειοφόρο αγορά) σε τιμή πολύ χαμηλότερη από την αγοραία αξία (Stern, Fishman & Tilove, 2006: 1016). Το πρόγραμμα βελτίωσης της πόλης περιπλέχθηκε με πολλά σκάνδαλα και συμφέροντα των εκπροσώπων της πολιτείας με σκοπό το κέρδος. Οι ομοσπονδιακές εγγυήσεις της πολιτείας για την αναβάθμιση της περιοχής εκτόξευσαν τις τιμές των ενοικίων στα ύψη και μετέτρεψαν την περιοχή σε ένα νέο αναβαθμισμένο προάστιο της Ν. Υόρκης. (Alex Schafran).

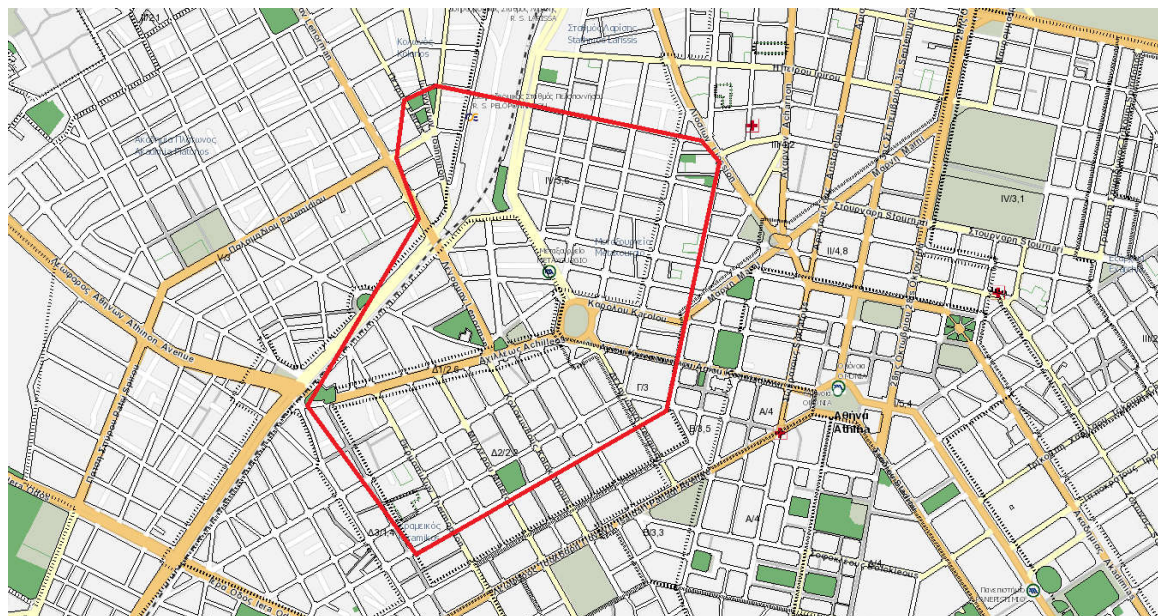
Η ανάπτυξη της περιοχής επανέρχεται μέσα από διάφορα προγράμματα χρηματοδότησης και συγκεκριμένα με την εισαγωγή το 1994 της ζώνης ενδυνάμωσης του Άνω Μανχάταν, η οποία έφερε 300 εκατομμύρια δολάρια σε αναπτυξιακά κεφάλαια και 250 εκατομμύρια δολάρια σε φορολογικές ελαφρύνσεις (Stern, Fishman & Tilove, 2006). Πραγματοποιήθηκαν σχέδια για εμπορικά κέντρα, κινηματογράφους και μουσεία. Επίσης μια νέα γειτονιά, το Harlem Center που

αποτελείται από ένα μεγάλο συγκρότημα λιανικής και γραφείων, δημιουργείται στο ίδιο έδαφος όπου λίγα χρόνια πριν αφροαμερικάνοι ζούσαν σε συνθήκες εξαθλίωσης (που η πολιτεία τους ωθούσε σε αυτές) και αγωνίζονταν καθημερινά για τα δικαιώματά τους.

Η κατασκευή νέων κτιρίων και η αποκατάσταση παλαιότερων τα τελευταία χρόνια είναι γεγονός. Στην συνέχεια χρόνιων λανθασμένων εκκινήσεων, το Harlem και κυρίως η πολιτεία, κατάφερε να φέρει το gentrification κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1990, σε μια γειτονιά που κάποτε ήταν ένα από τα πιο δυνατά ghettos της Νέας Υόρκης. Αυτό οφείλεται στην αλλαγή της ομοσπονδιακής πολιτικής και των πολιτικών της πόλης, συμπεριλαμβανομένης της σκληρής καταπολέμησης του εγκλήματος και μιας συντονισμένης προσπάθειας για την ανάπτυξη καταστημάτων αλυσίδων στην 125th Street. Ο αριθμός των κατοίκων του Harlem αυξήθηκε ξανά κατά 14% μεταξύ 1990 και 2000, με ταχύ ρυθμό αύξησης σε σχέση με τα τελευταία χρόνια. Οι αξίες των ακινήτων στο Central Harlem αυξήθηκαν σχεδόν 300% κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, ενώ το υπόλοιπο της Νέας Υόρκης σημείωσε αύξηση μόνο 12%. Ακόμα και κενά κελύφη κτηρίων στη γειτονιά κατάφεραν να σημειώσουν αύξηση στην τιμή αγοράς σχεδόν 1.000.000 δολάρια το καθένα από το 2007 (Eldad Gothelf, 2004). Σύμφωνα με την εφημερίδα «The New York Times» τον Ιανουάριο του 2010, στο "Greater Harlem" οι αφροαμερικάνοι έπαψαν να αποτελούν την πλειοψηφία του πληθυσμού (όπως είχε σημειωθεί το 1998) λόγω της ταχείας αύξησης νέων κατοίκων στην περιοχή, οι οποίοι ήταν λευκοί και με υψηλά εισοδήματα. Η εφημερίδα αναφέρει ότι ο πληθυσμός της περιοχής είχε αυξηθεί περισσότερο από το 2000 από ότι σε οποιαδήποτε δεκαετία από το 1940 (*New York Daily News*, December 26, 2010).

Οι αλλαγές της γειτονιάς προκάλεσαν δυσαρέσκεια, καθώς με την κατασκευή νέων κτιρίων και την αποκατάσταση παλαιών, το Harlem μετατράπηκε σε πόλο έλξης νέων κατοίκων των υψηλότερων οικονομικών στρωμάτων. Για τις αλλαγές αυτές υπήρξαν αμέτρητες διαδηλώσεις κατά του gentrification, με την πιο καθοριστική στις 12 Μαρτίου 2014, όπου δύο κτίρια στο East Harlem καταστράφηκαν από έκρηξη αερίου. Η διαδικασία gentrification στο Harlem, με δεδομένες τις παρεμβάσεις συνολικά του ιδιωτικού κεφαλαίου, βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη διαμορφώνοντας έναν συγκρουσιακό πεδίο ανάμεσα στους κατοίκους που διεκδικούν το δικαίωμά τους στην πόλη, την οικειοποίηση και τη συμμετοχή και τους νέους χρήστες της περιοχής.

4.5 Η κατανόηση του gentrification. Το παράδειγμα του Μεταξουργείου στην Αθήνα

Χάρτης 2: Χάρτης οριοθέτησης περιοχής του Μεταξουργείου

Η προσπάθεια κατανόησης του gentrification μιας περιοχής απαιτεί εξ αρχής την κατανόηση της οικιστικής της ανάπτυξης αλλά και την συσχέτισή της με το οικονομικό πλαίσιο της περιοχής, στην συγκεκριμένη εποχή. Είτε ως αποτέλεσμα ιδιωτικής πρωτοβουλίας, κρατικής παρέμβασης, προγράμματος ανάπλασης, το gentrification συμβαίνει σταδιακά ή εξαρχής, σε συγκεκριμένα σημεία της πόλης ή της γειτονιάς, τα οποία έχουν πρόσφορο έδαφος. Συγκριμένα περιοχές και γειτονιές της πόλης, οι οποίες, αν και παραμελημένες, διατηρούν κάποια ιδιαίτερη σημασία σε γεωγραφικό, πολιτιστικό, ιστορικό πλαίσιο, γίνονται ιδιαίτερα ελκυστικές καθώς η τοποθεσία τους σε σχέση με τον χώρο εργασίας, τα καταστήματα και τις πολιτιστικές δραστηριότητες που εξελίσσονται στην περιοχή, προσδίδουν νέα διάσταση στη σχέση που διαμορφώνεται ανάμεσα στην κατοικία, την εργασία και τη διασκέδαση.

Η Αθήνα σαν ευρωπαϊκή μητρόπολη διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από τις υπόλοιπες. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι η Αθήνα δεν ακολουθεί τα πρότυπα και τον σχεδιασμό δόμησης των υπόλοιπων ευρωπαϊκών πρωτευουσών. Η δόμηση σε περιοχές εκτός σχεδίου πόλης, το σύστημα της αντιπαροχής, οι αυξημένοι συντελεστές δόμησης στις κεντρικές της περιοχές, οι πολυμορφία χρήσεων γης, η πυκνή κατοίκηση και το συχνό φαινόμενο μικροιδιοκτησίας δεν επιτρέπει με ευκολία την ανάπτυξη του φαινομένου. Το κέντρο της Αθήνας δεν επιτρέπει την εφαρμογή

σχεδίων ανάπλασης στις κατοικίες, τουλάχιστον τόσο εύκολα, διότι το σύστημα αντιπαροχής με πολλούς ιδιοκτήτες δεν κατάφερε να αποδώσει όπως σε άλλα παραδείγματα. Επίσης σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση του φαινομένου του gentrification έπαιξε η οικονομική κρίση στην Ελλάδα. Τα τελευταία χρόνια (με εξαίρεση το gentrification στην περιοχή της Πλάκας- δεκαετία 1980) όλο και περισσότερες κεντρικές περιοχές ελληνικών πόλεων εξευγενίζονται. Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως σε περιόδους κρίσης (οικονομικής, κοινωνικής) δημιουργείται εύφορο έδαφος επενδύσεων από τους έχοντες. Οι ευκαιρίες απόκτησης κέρδους για το ιδιωτικό κεφάλαιο δεν περιορίστηκαν ποτέ, με το κράτος, ιδιαίτερα σε αδύναμες στιγμές με μεγάλη ευκολία να επιτρέπει την ελεύθερη παρέμβαση του ιδιωτικού κεφαλαίου στον αστικό χώρο (Ταταράκη Μ., 2011).

Το Μεταξουργείο αποτελεί κεντρική περιοχή της Αθήνας και γειτνιάζει με την πλατεία Ομονοίας και αυτή του Συντάγματος. Σε μικρή απόσταση από την περιοχή βρίσκονται αξιοσημείωτα μνημεία του ελληνικού πολιτισμού όπως ο αρχαιολογικός χώρος του Κεραμεικού και της Ακρόπολης. Η οριοθέτηση της περιοχής ορίζεται περιμετρικά από την οδό Δεληγιώργη, τη λεωφόρο Κωνσταντινουπόλεως, την οδό Αχιλλέως, την Πειραιώς και την Ιερά Οδό. Η περιοχή του Μεταξουργείου αποτελεί πόλο έλξης διασκέδασης, κατοίκησης, ελκύνοντας όλο και περισσότερους νέους χρήστες, γεγονός που συμβαδίζει με την διαδικασία του gentrification. Μια σύντομη αναδρομή στην περιοχή του Μεταξουργείου θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε την ενσωμάτωση και την εξέλιξη του gentrification σε αυτή.

Η ανάπτυξη του Μεταξουργείου ξεκίνησε τον δέκατο ένατο αιώνα μέσα από ρυμοτομικό σχέδιο που προέβλεπε την ανάπτυξη της περιοχής του Μεταξουργείου σε ζώνη κεντρικών αστικών λειτουργιών. Η περιοχή λοιπόν ξεκίνησε με προδιαγραφές που κέντρισαν το ενδιαφέρον των εύπορων αστών της Αθήνας για αγορά γης, αποκτώντας ένα σημαντικό απόθεμα κτιρίων. Παρόλα αυτά η περιοχή λόγω της μετατόπισης της ανάπτυξης του κέντρου της Αθήνας, χάνει τις προοπτικές της και η οικιστική της ανάπτυξη αναβάλλεται.

Η περιοχή όμως ενσωματώνεται για τα καλά στην παραγωγική ζώνη της πόλης. Συγκεκριμένα στο βόρειο τμήμα της περιοχής εγκαταστάθηκαν όλες οι μονάδες εξυπηρέτησης μεταφορικών μέσων και στην συνέχεια και συνεργείων αυτοκινήτου. Η εγκατάσταση και λειτουργία οχλουσών λειτουργιών οδήγησε στην κατοίκηση της περιοχής κυρίως από μικροαστικό και εργατικό δυναμικό και εξελίχθηκε σε μια ζωντανή γειτονιά μικρομεσαίου χαρακτήρα, δημιουργώντας κατοικίες μικρές και

χαμηλές, με φθινό ενοίκιο και με μικτές χρήσεις γης. Σύμφωνα με μελέτες που έγιναν στην περιοχή του Μεταξουργείου, κατά τις αρχές του 20ου αιώνα στην περιοχή υπήρχαν ελάχιστα εμπορικά καταστήματα πώλησης έτοιμων ρούχων και υποδημάτων, αλλά υψηλό ποσοστό βιοτεχνιών υποδημάτων, ενδυμάτων, ραφείων και εργαστηρίων επιδιόρθωσης. Δεν υπήρχε μεγάλος αριθμός εστιατορίων αλλά σε κάθε γειτονιά υπήρχαν καφενεία και οινομαγειρεία. Κατά την περίοδο αυτή η περιοχή είναι ιδιαίτερα ζωντανή και οι κάτοικοι αναπτύσσουν έντονες κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τους.

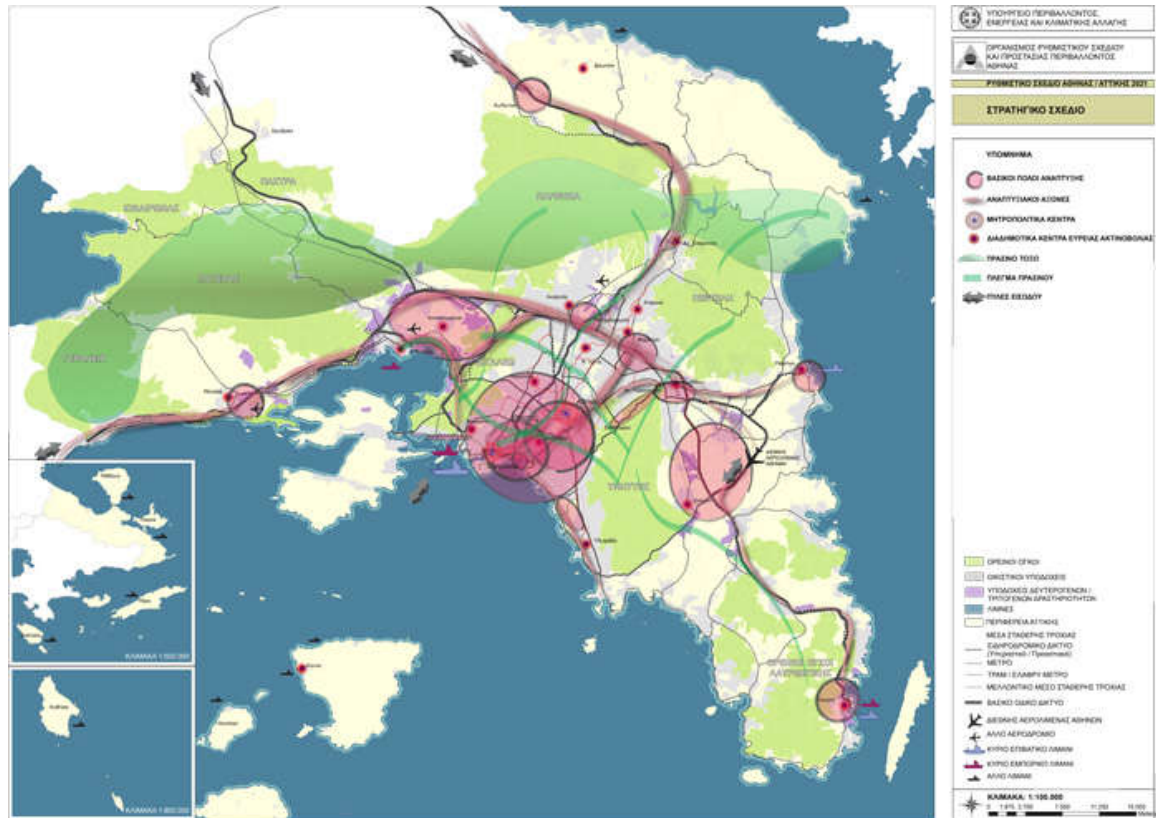
Στα μέσα του περασμένου αιώνα το Μεταξουργείο αλλάζει χαρακτήρα, συγκρίνοντάς το ειδικά με την υπόλοιπη Αθήνα, όπου η ανοικοδόμηση καλπάζει. Η περιοχή, παρά το γεγονός ότι βρίσκεται στο κέντρο δεν αναπτύσσεται οικοδομικά παράλληλα με τις γειτονικές περιοχές όπως το Ρουφ, το Γκαζοχώρι κ.α. Αίτιο, ίσως, αποτελεί ο έντονα λαϊκός της χαρακτήρας, τα πολύ μικρά οικόπεδα της περιοχής που δεν αφήνουν ελεύθερο το ενδεχόμενο αντιπαροχής αλλά και η περίπτωση εύρεσης αρχαιολογικών χώρων στην περιοχή αποτελεί παράγοντα κολλήματος των πολεοδομικών εγκρίσεων και αδειών για την οικοδόμηση νέων κατοικιών. Γενικά, η περιοχή κατά το διάστημα αυτό παραμελείται και εγκαταλείπεται από τα νοικοκυριά που έχουν την δυνατότητα να εγκατασταθούν σε περιοχές με περισσότερες ανέσεις, παροχές και προνόμια. Πίσω μένουν οι οικογένειες που αδυνατούν να φύγουν, για οικονομικούς κυρίως λόγους. Η περιοχή αλλάζει σταδιακά τον χαρακτήρα της με αποκορύφωμα το 1970, όπου από την Τρούμπα του Πειραιά μεταφέρονται στο Μεταξουργείο όλοι οι οίκοι ανοχής, όπου και ξεκινάει η ολοκληρωτική φθορά της περιοχής. Μέχρι τα τέλη του περασμένου αιώνα η εικόνα της περιοχής αναδιαμορφώνεται και τα εγκαταλελειμμένα κτήρια καταλαμβάνονται από μετανάστες, αναρχικούς και άτομα που ζουν στο περιθώριο. Οι παράγοντες αυτοί, συνακόλουθοι με την δημοφιλή τάση που επικρατεί στις κοινωνικές ομάδες που ευνοούνται οικονομικά, να αφήνουν τις κατοικίες του κέντρου και να μετακινούνται προς απομακρυσμένα προάστια, οδήγησαν στην μετεγκατάσταση πολλών παλαιών κατοίκων σε άλλες "καλύτερες" περιοχές, στην εγκατάλειψη μεγάλου αριθμού κατοικιών και στην υποβάθμιση του οικιστικού περιβάλλοντος σε μεγάλο βαθμό. Παράλληλα με την αναδιαμόρφωση αυτή της περιοχής, ο χαρακτήρας της γειτονιάς χάθηκε ανεπιστρεπτί από το Μεταξουργείο. Το 2000, το κτιριακό απόθεμα του Μεταξουργείου υποβαθμίζεται, γεγονός που επηρεάζει και την κοινωνική σύσταση της περιοχής. Ως επί το πλείστον, ο πληθυσμός που συγκεντρώνει η περιοχή είναι

εσωτερικοί και εξωτερικοί μετανάστες από την Πολωνία, το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές, την Ινδία και χώρες της Εγγύς Ανατολής . Το Μεταξουργείο παρόλα αυτά διατηρεί τον χαρακτήρα της περιοχής της κατοικίας, με νέους όμως κατοίκους, οι οποίοι βέβαια στην πλειοψηφία τους είναι οικογένειες. Για τον λόγο αυτό από συλλεγμένα στοιχεία της ΕΣΥΕ οι κάτοικοι της περιοχής μειώνονται μόνο κατά 2% και τα σχολεία του Μεταξουργείου δεν αναστέλλουν την λειτουργία τους και παραμένουν ανοιχτά με τα παιδιά των μεταναστών της περιοχής να αποτελούν το μαθητικό σύνολό τους (Μπίστη Μ.: 2012, Ταταράκη Μ.: 2011).

Σήμερα, το Μεταξουργείο έχει αλλάξει την εικόνα του. Σύμφωνα με το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Αθηνών εκπονήθηκαν και εκδόθηκαν από τη δεκαετία του 1980 μέχρι και τη δεκαετία του 2000 μια σειρά από Προεδρικά Διατάγματα (ΠΔ) καθορισμού χρήσεων γης για γειτονίες του Κέντρου. Συγκεκριμένα, με το ΦΕΚ 616Δ/1998 και 883/Δ/2003 καθορίστηκαν οι χρήσεις γης και οι ειδικοί όροι και περιορισμοί δόμησης στη περιοχή του Μεταξουργείου και με συνδυαστικά προγράμματα ανάπλασης, το Μεταξουργείο εντάχθηκε στις μεγάλες αλλαγές του κέντρου. Η αλλαγή ξεκίνησε με την γενικότερη "εξυγίανση" του κέντρου της Αθήνας την περίοδο των Ολυμπιακών αγώνων που φιλοξένησε η Ελλάδα το 2004. Εν όψη των αγώνων μεγάλα έργα υποδομής, μελέτες και παρεμβάσεις έλαβαν χώρα στον κεντρικό άξονα των Αθηνών ως επιτακτική ανάγκη για την εικόνα της πόλης. Οι αλλαγές στην γειτονιά του Ψυρρή με έμφαση στην ψυχαγωγία, την διασκέδαση και τις χρήσεις αναψυχής επηρέασε και το Μεταξουργείο και το μετέτρεψε σε πόλο έλξης των πρώτων gentrifies. Επιπρόσθετα, το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας τη χρονιά του 2011, μετέτρεψε το σύνολο του κέντρου της πρωτεύουσας σε αναπτυξιακή πόλη με πυρήνα τον πολιτισμό.

Το σχέδιο των διαταγμάτων ορίζει τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται, πώς και πόσο μπορεί κανείς να χτίζει, τι προστατεύεται και τι αποθαρρύνεται. Λόγου χάρη, σύμφωνα με τα διατάγματα εφαρμόστηκε η αυστηρή προώθηση της κατοικίας, του πολιτισμού και της επιτελικής διοίκησης στη λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας, η ενίσχυση της κατοικίας και ο περιορισμός της αναψυχής στο Μετς, αλλά και στην Πλάκα, ή ακόμα και η ανάπτυξη συγκεκριμένου τύπου αναψυχής στο Μεταξουργείο. Επίσης το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (ΓΠΣ) περιόρισε σε μεγάλο βαθμό τις επαγγελματικές δραστηριότητες στο κέντρο της πόλης, οι οποίες σχετίζονται με το χονδρεμπόριο, που αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό του Μεταξουργείου (Ζήβας, 2006).

Η αντίδραση σε όλες τις παραπάνω πρακτικές των κρατικών παρεμβάσεων πραγματοποιήθηκαν μέσα από την τέχνη η οποία έπαιξε σημαντικό ρόλο στη συγκεκριμένη περιοχή. Από τη μια, η τέχνη απορρίπτει εκ φύσεως τέτοιες πρακτικές, ειδικά μέσω των ξεκάθαρων μηνυμάτων της, καταδεικνύοντας την επιβεβλημένη εκ των άνω αστική παρακμή (αυτή που προηγείται της ανάπλασης), αλλά και τις προσπάθειες εκτοπισμού των αρχικών κατοίκων. Από την άλλη, όμως, χρησιμοποιείται και ως μέσο για την αύξηση του πολιτισμικού κεφαλαίου. Πολλές φορές λοιπόν η τέχνη του δρόμου βρίσκεται σε θέση προώθησης του gentrification, εξαιτίας της θετικής επίδρασης που έχει στην εικόνα της περιοχής. Άλλωστε, «η λαγνεία για τα αστικά τοπία περιοχών με βιομηχανικό-προλεταριακό παρελθόν και η αναγνώριση της «ευαισθησίας» ήπια παραβατικών νεολαιΐστικων συμπεριφορών κινήθηκαν μαζί»(Ακατάληπτες Μουτζούρες 35:2010).Κάτι τέτοιο συμβαίνει στην περιοχή του Μεταξουργείου στην Αθήνα με το graffiti αυτή τη φορά να εκπροσωπεί τη τέχνη του δρόμου. Η πολιτιστική εκδήλωση «Remap 4» που έλαβε χώρα το Σεπτέμβρη του 2013, ανέδειξε οκ ολίγους καλλιτέχνες graffiti, οι οποίοι «ομόρφυναν την περιοχή» με τις δράσεις τους. Όμως, η επέμβαση στο χώρο αναπόφευκτα τον αλλάζει, επιφέροντας -ηθελημένα ή μη- και τις ανάλογες συνέπειες. Η αλλαγή αυτή αυξάνει το πολιτισμικό κεφάλαιο, επιφέροντας αργά ή γρήγορα τις διαδικασίες gentrification. Η τακτική αυτή μέσα από την αναβίωση αλλά και την ανάπτυξη νέων τύπων αναψυχής της περιοχής, την κάνει και πάλι δημοφιλή. Θέατρα, γκαλερί, θεατρικές ομάδες και καλλιτεχνικές σχολές αναπτύσσονται σε ερημωμένα κτήρια τα οποία αναπαλαιώνονται και ανακαινίζονται, με αποτέλεσμα η περιοχή να αποκτά την αίσθηση του παλαιού χαρακτήρα, με σημαντικές βελτιώσεις στην εικόνα και στην λειτουργία της. Επίσης, η επαναχρησιμοποίηση κτιρίων γίνεται και από νέες χρήσεις αναψυχής όπως μπαρ, νέου τύπου καφενεία, wine bars και πολυτελή εστιατόρια.

Ο χάρτης του «Στρατηγικού Σχεδίου, από την εκδοχή ΡΣΑ/2011 και την τελική, θεσμοθετημένη εκδοχή του ΡΣΑ/2014. Μαζί με το «Μητροπολιτικό Κέντρο» και τους «Πόλους Ανάπτυξης», στη δεύτερη εκδοχή διακρίνεται η προσθήκη των «Αναπτυξιακών Αξόνων».

Το φαινόμενο του gentrification εντοπίζεται στην περιοχή του Μεταξουργείου μέσα από τις εξής διαδικασίες: (Αλεξανδρή Γ., 2015: 190-204)

- Αρχική απαξίωση του χώρου: Συγκέντρωση στην περιοχή χρηστών οι οποίοι απαξιώνονται συνεχώς από εκπροσώπους της πολιτείας. Οι χρήστες αποτελούμενοι από μετανάστες, αναρχικούς, περιθωριοποιημένους, χρήστες ουσιών, γυναίκες που εργάζονται σε οίκους ανοχής, άστεγους, ανθρώπους με πολύ χαμηλά εισοδήματα κ.α.
- περιγράφονται και καταδεικνύονται ως «παράσιτα» της κοινωνίας Κρατική Παρέμβαση: αρχικά οι κρατικές παρεμβάσεις που έλαβαν χώρα, σε μεγάλο ή σε μικρότερο βαθμό (πιο έντονες κατά τα χρόνια προετοιμασίας των Ολυμπιακών αγώνων), διευκόλυναν την κίνηση του κεφαλαίου προς την περιοχή και τις επενδύσεις σε αυτή. Επίσης η περιοχή έγινε αντικείμενο ενδιαφέροντος σε πολλές μελέτες ανάπλασης (Εταιρεία μελετών Περιβάλλοντος 1991, ΕΑΧΑ 2001).
- Ιδιωτικό κεφάλαιο: Επενδυτές κατοικιών, εστίασης αλλά και νοικοκυριά κινούνται στην περιοχή αγοράζοντας μονοκατοικίες, παλαιές βιοτεχνίες, τις ανακαινίζουν και τις εκμεταλλεύονται αναλόγως. Ο συνδυασμός των

κρατικών αναπλάσεων και των ιδιωτικών πρωτοβουλιών αναβαθμίζει την περιοχή και της προσδίδει σύγχρονο, πολιτισμικό χαρακτήρα

- Φορολογικά κίνητρα: Το καλοκαίρι του 2011 οι εξαγγελίες για τα φορολογικά κίνητρα στην περιοχή του Μεταξουργείου εντάσσονται στο πλαίσιο του σχεδίου νόμου «Νέος τρόπος έκδοσης αδειών δόμησης και ελέγχου κατασκευών», ΦΕΚ 249/Α/25-11-2011.
- Περιοχή θυλάκων αστυνόμευσης: Ο συνδυασμός των παραπάνω (παρεμβάσεων, αναπλάσεων, επενδύσεων κεφαλαίου) σε μια υποβαθμισμένη κατά τα άλλα περιοχή, συμπληρώνεται σταδιακά και μεθοδευμένα μέσα από μέτρα αστυνόμευσης και ελέγχου του δημοσίου χώρου ώστε να αναδειχθεί στην περιοχή η αίσθηση ασφάλειας και ηρεμίας για τους νέους χρήστες.
- Οικονομική κρίση: Στη διάρκεια των ετών της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, ενώ ως επί το πλείστον οι περιοχές του κέντρου της Αθήνας χάνουν την αγοραία αξία τους, το Μεταξουργείο κρατά τις τιμές αγοράς σε υψηλό επίπεδο.(Γούναρη 2011: 22).
- Εκτοπισμός: Οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες της περιοχής γίνονται στόχος εκτοπισμού. Η πλειοψηφία των ομάδων αυτών κατοικούν στην περιοχή, ενοικιάζοντας μια στέγη κατοικίας, γεγονός που συγκρούεται με τον νέο χαρακτήρα που έχει αποκτήσει η περιοχή και εκτοξεύει τις τιμές ενοικίασης κατοικίας στα ύψη. Επίσης μισθωτήρια παγώνουν και δεν ανανεώνονται με στόχο την πώληση της κατοικίας ή την μίσθωση από ευκατάστατους νέους ένοικους.

Κεφάλαιο 5ο Αποτελέσματα του gentrification

Τα αποτελέσματα του gentrification είναι ακόμη πιο περίπλοκα από τα αίτια του. Είναι αμφίβολο να ορίσουμε αν το φαινόμενο αυτό έχει αποκλειστικά κερδισμένους και χαμένους. Τα αποτελέσματα που αναλύονται στην παρούσα εργασία, εξετάζουν το gentrification ως ένα ελιτιστικό φαινόμενο που δρα υπέρ του κεφαλαίου και του κέρδους, εκτοπίζοντας από παραδοσιακές συνοικίες και γειτονιές

απλούς καθημερινούς κατοίκους. Λαμβάνοντας υπόψη όσα έχουν αναλυθεί παραπάνω επισημαίνεται πως κατά κύριο λόγο τα αποτελέσματα του gentrification είναι αρνητικά, τόσο στον χώρο που περικλείει η έννοια, όσο και στο σύνολο της κοινωνίας και στις σχέσεις που αναπτύσσει το κοινωνικό σύνολο στο περιβάλλον αυτό.

<https://sarahffportfolio.wordpress.com/2017/05/05/gentrification-causes-consequences-and-solutions/>

- Αποτελέσματα στον φυσικό χώρο: Όσο αφορά τον φυσικό χώρο της πόλης, το gentrification είναι η διαδικασία με την οποία ο φαινομενικά προοδευτικός λόγος της αστικής βιωσιμότητας χρησιμοποιείται για να αυξήσει τις αξίες των ακινήτων και να εκτοπίσει τους κατοίκους χαμηλού εισοδήματος. Η επιτυχία της ώθησης των περιβαλλοντολόγων για «πράσινες» πρακτικές, οι απαιτήσεις των ακτιβιστών περιβαλλοντικής δικαιοσύνης να καθαρίσουν πολύ καιρό μολυσμένες και αγνοημένες γειτονίες, και η ώθηση για περισσότερη κοινοτική συμβολή, οδήγησε σε περισσότερες προσπάθειες για οικολογικά υπεύθυνη αστική ανάπτυξη. Διάφορες κοινωνικές ομάδες, από ακτιβιστές γειτονιάς και κυβερνητικούς τεχνοκράτες έως τις ιδιωτικές επιχειρήσεις έχουν επικεντρωθεί στη δημιουργία μιας «πιο πράσινης» και πιο «βιώσιμης» πόλης. Οι περιβαλλοντικές βελτιώσεις στην πόλη αποτελούν πολλές φορές ένα μέσο για την ενίσχυση της αξίας της γης. Ωστόσο, ανεξάρτητα από το εάν η αλλαγή και οι βελτιώσεις στην πόλη ενισχύουν πραγματικά την ποιότητα ζωής σε αυτή, το αποτέλεσμα είναι ότι οι κάτοικοι χαμηλού εισοδήματος εξαναγκάζονται, να μετακινηθούν σε μια άλλη τοποθεσία ή γειτονιά την πόλης (συνήθως στα περίχωρα), όπου το μέρος αυτό δεν θεωρείται ακόμη

«πράσινο». Οι επιτυχίες ή οι αποτυχίες των έργων κρίνονται από τις επιπτώσεις τους στο φυσικό περιβάλλον και όχι από το εάν «υποστήριξαν» την αρχική κοινότητα που ζούσε σε αυτό. Πολλές φορές τα κινήματα και οι δράσεις υπέρ των βιώσιμων πόλεων χαρακτηρίζονται ως οικολογικές και προσανατολίζονται στη δικαιοσύνη χρησιμοποιώντας παράλληλα πόρους και κέρδη για ιδιωτικά οφέλη και για προσωπική ανάπτυξη (Levy, D., Comey, J, Padilla, S., 2006: 28-35, Smith, N., 2013).

- Κοινωνικές σχέσεις: Η εισροή νέων επιχειρήσεων, η χαμηλότερη εγκληματικότητα και η υψηλότερη ζήτηση για ακίνητα, οδηγούν σε απώλεια προσιτών ενοικιαζόμενων ακινήτων για τους υπάρχοντες κατοίκους και συνήθως ζημιώνουν τις τοπικές επιχειρήσεις. Εν ολίγοις, ο μετασχηματισμός γειτονιών χαμηλής αξίας σε γειτονίες υψηλής αξίας οδηγεί στον εκτοπισμό κατοίκων και επιχειρήσεων μακράς διάρκειας. Αυτή η αλλαγή διαταράσσει την καθημερινότητα όσων έχουν εκτοπιστεί, περιορίζοντας την προσβασιμότητα τους σε απομακρυσμένες περιοχές από το κέντρο των πόλεων με σκοπό να μπορούν να ανταποκρίνονται στα κόστη της καθημερινότητας. Σε πολλές περιπτώσεις η αναγκαιότητα της συγκοινωνίας σε συνδυασμό με την έλλειψη αυτής γίνεται πραγματικό ζήτημα για πολλούς ανθρώπους, οι οποίοι έχουν συνηθίσει να κινούνται, να εργάζονται και να περιθάλπονται σε κεντρικές μονάδες της πόλης. Ξαφνικά, τα κοινωνικά στρώματα που αποτελούνταν από κατοίκους του κέντρου των πόλεων οφείλουν να βρουν εναλλακτικούς τρόπους διεκπεραίωσης ζητημάτων τους και μετακίνησής στο κέντρο της πόλης, το οποίο κάποτε αποτελούσε τη βάση τους. Η εφαρμογή πρακτικών gentrification σε κεντρικές πρώην υποβαθμισμένες περιοχές, βλάπτει τις ομάδες ανθρώπων που ζουν κατά κύριο λόγο στην φτώχεια και ταυτόχρονα υποτιμά την μοναδικότητα τους. Τέλος, παρόμοιες τάσεις οδηγούν σε περαιτέρω περιθωριοποίηση των μειονοτικών ομάδων, τόσο οικονομικά όσο και ψυχολογικά (Smith, R., Lehning, A., 2017).
- Σχέση ατόμου- περιβάλλοντος: Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι το gentrification είναι ένα θετικό και ευεργετικό φαινόμενο, καθώς η διαδικασία αυτή δημιουργεί περισσότερη ανάπτυξη, ταχεία οικονομική επένδυση και υποστήριξη για έργα κατανάλωσης και ψυχαγωγίας. Ο εισερχόμενος πληθυσμός εύπορων κατοίκων συνδέεται άμεσα με την αύξηση της κατανομής πόρων σε σχολεία, καταστήματα και άλλες χρήσεις. Ενώ αυτά τα

αποτελέσματα μπορεί να είναι ευεργετικά, η διαδικασία του gentrification γίνεται επιζήμια όταν αναγκάζει τους αρχικούς κατοίκους να εγκαταλείψουν τη γειτονιά μέσω εκθετικά αυξανόμενων τιμών ακινήτων, εξαναγκασμού ή εξαγορών. Εάν δεν υπάρχει εκτεταμένος εκτοπισμός και οι αλλαγές στη γειτονιά σχεδιάζονται προσεκτικά μέσω της κοινοτικής συμβολής και συμμετοχής, το gentrification δύναται να είναι θετικό για την κοινότητα, αυξάνοντας την «κοινωνικοοικονομική, φυλετική και εθνική ένταξη» (Dávila 2004). Ωστόσο, σπάνια συμβαίνει κάτι τέτοιο. Το gentrification συνήθως οδηγεί σε αρνητικές επιπτώσεις, όπως ο αναγκαστικός εκτοπισμός, η προώθηση ιδεολογικών αντιλήψεων από άτομα που έχουν την εξουσία με αποτέλεσμα την δημιουργία διακρίσεων και ο αποκλεισμός ατόμων με χαμηλό εισόδημα από το δικαίωμα στην κατοικία. Κατά τη διάρκεια του gentrification, οι γειτονιές ασθενέστερων οικονομικά κοινωνικών ομάδων μετατρέπονται συνήθως σε γειτονιές υψηλού επιπέδου με ακριβές επιλογές στέγασης, όπως πολυτελείς πολυκατοικίες. Καθώς οι τιμές των ακινήτων αυξάνονται, οι αρχικοί κάτοικοι της γειτονιάς εξαναγκάζονται με διάφορους τρόπους να εγκαταλείψουν την περιοχή. Πρώτον, με την αύξηση των τιμών των κτηρίων, το χάσμα που δημιουργείται μεταξύ της τιμής αυτού και του εισοδήματος του ίδιου του χρήστη αυξάνεται. Επιπλέον, δεδομένου ότι οι επενδυτές μπορούν να κερδίσουν περισσότερα χρήματα από την πώληση κτιρίων, οι έμποροι ακινήτων έχουν λιγότερα κίνητρα να βελτιώσουν τα κτίρια. Οι έμποροι ακινήτων πωλούν τα κτίρια σε υψηλότερες τιμές. Αυτός ο κύκλος αύξησης των τιμών των κτηρίων συνεχίζεται έως ότου μόνο μεγάλοι επενδυτές με υψηλές χρηματοδοτήσεις μπορούν να συνεχίσουν. Λόγω του δυναμικού για μεγάλα κέρδη από τη μετατροπή των συνηθισμένων χώρων διαβίωσης σε πολυώροφα κτίρια ή γραφεία, οι ιδιοκτήτες χρησιμοποιούν οποιοδήποτε μέσο για εκούσια εκτόπιση κατοίκων χαμηλού εισοδήματος από περιοχές με προκαθορισμένα ενοίκια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί, μια αναπτυξιακή εταιρεία στην Chinatown της Νέας Υόρκης η οποία υπέβαλε αίτηση για ειδική άδεια ζώνης για την κατασκευή διαμερισμάτων σε οικόπεδο με σταθερό ενοίκιο. Προτού η πόλη αποφασίσει εάν θα εκδώσει την άδεια ή όχι, η συγκεκριμένη εταιρεία είχε ήδη εκδιώξει τους ενοικιαστές και είχε κατεδαφίσει το κτίριο. Οι κάτοικοι δήλωσαν ότι η εταιρεία τους ανάγκασε να εγκαταλείψουν το κτίριο λόγω στέρξης υπηρεσιών, παρενόχλησης,

εκφοβισμού συμμοριών και εμπρησμού (Kwong, 51:1996). Ακόμα και όταν οι χώροι διαβίωσης σε μια περιοχή gentrification παραμένουν οικιστικοί, οι αρμόδιοι σχεδιαστές παρόμοιων πολιτικών, προσελκύουν νέους κατοίκους με υψηλότερα εισοδήματα, λόγω των υπηρεσιών και των ανέσεων που βελτιώνονται σε συνδυασμό με την αύξηση του κόστους ζωής και των αξιών της ιδιοκτησίας. Η εισροή αυτών των νέων και πιο εύπορων κατοίκων ασκεί πίεση στην αγορά κατοικίας που παράγει διογκωμένα ενοίκια και τιμές που εκτοπίζουν αποτελεσματικά τους κατοίκους χαμηλού εισοδήματος. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της επανεκκίνησης, οι νέοι κάτοικοι, οι οποίοι ανήκουν στις ομάδες με το «πιο χωροταξικό προνόμιο» και «υψηλή οικονομική κατάσταση», έχουν τη δύναμη να διαμορφώσουν την πολιτική της πόλης για να προστατευθούν από περαιτέρω gentrification. Ο εκτοπισμός που απορρέει μέσα από αυτές τις μεθόδους αφορά κυρίως άτομα με χαμηλό εισόδημα, μετανάστες αλλά και ηλικιωμένα άτομα διαφόρων εθνοτήτων. Η σωματική αδυναμία καθιστά πιο δύσκολο για τους ηλικιωμένους να αντισταθούν στις ενέργειες που κάνουν οι ιδιοκτήτες για την απομάκρυνση των ενοικιαστών. Οι ερευνητές διαπίστωσαν επίσης ότι οι ηλικιωμένοι επηρεάζονται πιο έντονα από κοινωνικές αλλαγές γύρω τους. Για παράδειγμα, πολλοί ηλικιωμένοι ανέφεραν την απώλεια φίλων ή κοινοτικών δικτύων ως λόγο μετακίνησης. Αυτό είναι ένα πρόβλημα που οφείλεται στο gentrification, όπου πολλοί άνθρωποι αναγκάζονται γρήγορα να εγκαταλείψουν τις γειτονιές τους, κάτι το οποίο οδηγεί σε λιγότερα κοινοτικά δίκτυα και περισσότερους λόγους για τα ηλικιωμένα άτομα χαμηλού εισοδήματος, να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να μεταφερθούν έξω από την επί σειρά ετών γειτονιά τους. Εκτός από τον εκτοπισμό λόγω των αυξανόμενων τιμών ιδιοκτησίας και των καταναγκαστικών τεχνικών, τα άτομα με χαμηλό εισόδημα και οι άνθρωποι που ζουν στο περιθώριο μπορούν επίσης να αντιμετωπίσουν αποκλεισμό από τους πρόσφατα σχεδιασμένους χώρους των gentrified γειτονιών. Κατά τις διαδικασίες του gentrification συχνή είναι η αλλαγή πολεοδομικού σχεδιασμού από το «ενθάρρυνση του σχηματισμού της κοινότητας» σε «επένδυση της πόλης με χρήματα και χώρους προσανατολισμένους στην κατανάλωση που μοιάζουν με προαστιακά εμπορικά κέντρα που αποκλείουν άτομα με χαμηλό εισόδημα». Αντί της ενοποίησης της κοινότητας, υπάρχει επιλεκτική ανάπτυξη και εφαρμογή της διάκρισης μεταξύ διαφορετικών

περιοχών. Επιπλέον, σε συνάρτηση με τα παραπάνω υπάρχουν συχνές περικοπές στην κυβερνητική βοήθεια στέγασης χαμηλού εισοδήματος, και έτσι τα νέα κτίρια προορίζονται συνήθως για οικογένειες υψηλού εισοδήματος. Αυτοί οι χώροι είναι κοινωνικά προβληματικοί, διότι αποκλείουν ασθενέστερα άτομα από το σύνολο των κοινωνικών ομάδων της πόλης (Smith, R., Lehnig, A., 2017). Τις περισσότερες φορές το gentrification λαμβάνει χώρα εξαιτίας της απουσίας πολιτικής στάσης που εκτιμά την ελευθερία στην δημιουργία και στη διατήρηση κάθε ιδιόμορφης κοινότητας και της έλλειψης κοινωνικής μέριμνας ώστε να έχουν όλοι πρόσβαση στην κατοικία. Χωρίς πολιτικές που προσπαθούν να διορθώσουν τις τάσεις που προκαλούν αναγκαστικό εκτοπισμό, το gentrification θα συνεχίσει να διαλύει και να εκτοπίζει ομάδες περιθωριακών ανθρώπων.

Οι επιπτώσεις του φαινομένου του gentrification στην κοινωνική πραγματικότητα είναι κατά κύριο λόγο αρνητικές, αν και υπάρχουν και κάποιες θετικές εκφάνσεις του. Ωστόσο, τα αποτελέσματα του στην κοινωνία είναι καθοριστικά για τις σχέσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στους ανθρώπους, για τον ίδιο το χώρο αλλά και την σχέση του ατόμου με αυτόν. Ο εξευγενισμός επηρεάζει τη μορφή του χώρου και επομένως τις δράσεις των ανθρώπων που σχετίζονται με αυτόν. Το σημαντικότερο αποτέλεσμα του gentrification, το οποίο όπως έχουμε επισημάνει δεν είναι μια παράπλευρη απώλεια αλλά η ουσία του φαινομένου, είναι ο εκτοπισμός των ασθενέστερων οικονομικών στρωμάτων. Τα στρώματα αυτά απομακρύνονται από τις κεντρικές αστικές περιοχές και αντικαθιστώνται από τα μεσαία και υψηλότερα στρώματα των προαστίων. Η εθνολογική συνύπαρξη, η κοινωνική ποικιλία και η ετερογένεια εξοστρακίζονται ενώ παράλληλα υιοθετούνται συνήθειες του προαστιακού τρόπου ζωής. Επίσης, μια ακόμη αρνητική επίπτωση του gentrification είναι η αναδιαμόρφωση των περιοχών αυτών βάσει των αναγκών των εγκατεστημένων κοινωνικών τάξεων μεσαίου και υψηλού εισοδήματος. Οι τάξεις αυτές λόγω του κοινωνικό-οικονομικού τους κύρους (status) επηρεάζουν τους μηχανισμούς και επιβάλλονται οι θέσεις και οι απόψεις τους μέσα από την τοπική διοίκηση. Παράλληλα εντείνονται μηχανισμοί μηδενικής ανοχής σε φαινόμενα όπως η επαιτεία και οι πλανόδιοι μικροπωλητές καθώς δεν αρμόζουν πλέον στο ιδεολογικό υπόβαθρο των νέων κατοίκων. Ο εκτοπισμός αυτός επεκτείνεται και στον τομέα των επιχειρήσεων. Οι μικρές εμπορικές και βιοτεχνικές δραστηριότητες σιγά-σιγά περιθωριοποιούνται και παρακμάζουν εξαιτίας της εμφάνισης εμπορικών και

πολιτιστικών μεγαθήριων. Η μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις εξυπηρετούν πολύ καλύτερα τις ανάγκες της μαζικής κατανάλωσης των κατοίκων – gentrifiers (Smith R., Lehning A., 2017).

Από την άλλη πλευρά, είναι σωστό να αναφερθούν και κάποιες θετικές επιδράσεις που μπορεί να έχει το φαινόμενο του εξευγενισμού. Σημαντικό αποτέλεσμα αποτελεί η πολιτισμική ποιότητα που προσδίδεται στο δομημένο χώρο μέσω της τελικής εικόνας της πόλης. Οι κινήσεις αυτές βελτιώνουν δραστικά την εικόνα των περιοχών αυτών και αναβαθμίζουν την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Ωστόσο αν δεχτούμε ότι το αρχιτεκτονικό έργο είναι άμεσα συνδεδεμένο με τη ζωή που αναπτύσσεται μέσα και έξω από αυτό η «διατήρηση» που προβάλλεται μόνο εικονική μπορεί να θεωρηθεί. Από την στιγμή που η πλειονότητα των χρήσεων αλλάζει, «αλλάζουν» και τα κτίρια που τους φιλοξενούν, άσχετα αν τα κελύφη παραμένουν ίδια, ή ανακαινισμένα (Brummet Q., Reed D., 2019). Τέλος θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ως θετική απόχρωση σε αυτό το αρνητικό επί το πλείστον φαινόμενο, την ώθηση που αποκτά η τοπική οικονομία των περιοχών αυτών αλλά και ακόμα την θετική εικόνα που αποκτά η πόλη στο επίπεδο του τουρισμού.

Κεφάλαιο 6ο

6.1 Η θέση της Θεσσαλονίκης

Η θεσμοθετημένη χωροθέτηση της Θεσσαλονίκης ορίζεται από τον νόμο Ν.1561/85, στα διοικητικά όρια των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης που αποτελούν το τμήμα του νομού Θεσσαλονίκης. Το πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης περιλαμβάνεται στα όρια 15 δήμων και κοινοτήτων, αποτελείται από 8.297 οικοδομικά τετράγωνα και καταλαμβάνει μια επιφάνεια 69,7 χλμ (Αβδελίδης, Κ.: 2010).

Η Θεσσαλονίκη βρίσκεται στο δυτικό τμήμα της περιφερειακής ενότητας Θεσσαλονίκης, στο μυχό του Θερμαϊκού Κόλπου. Είναι κτισμένη αμφιθεατρικά στις πλαγιές του Κέδρινου λόφου και περιβάλλεται στα ανατολικά από το δάσος του Σείχ Σου. Στη Σίνδο υπάρχει η βιομηχανική ζώνη της πόλης και στα

νότια βρίσκονται οι περιοχές του αεροδρομίου, της Θέρμης και νοτιοανατολικά η περιοχή του Πανοράματος.

Νοτιοανατολικά της πόλης εντοπίζεται το βουνό του Χορτιάτη. Το όρος αποτελεί φυσική οχύρωση της πόλης και πηγή μέρους του νερού που χρησιμοποιείται για την ύδρευσή της. Στο βορειοδυτικό μέρος εκτείνεται η πεδιάδα της Θεσσαλονίκης, που συμβάλλει σημαντικά στις ανάγκες της Θεσσαλονίκης σε νερό. Βόρεια, βρίσκεται το βουνό του Σιβρί το οποίο διαχωρίζεται με τον Χορτιάτη, μέσω του περάσματος του Δερβενίου. Η πεδιάδα της Θεσσαλονίκης, ο σχηματισμός της οποίας προέκυψε με την πάροδο των χρόνων μέσω των προσχώσεων των ποταμών που διαρρέουν το νομό, συμβάλλει στην οικονομική άνθιση της πόλης και των περιχώρων, καθώς είναι ιδιαίτερα εύφορη. Οι ποταμοί που προσδίδουν στην περιοχή το κλίμα άνθισης και ευφορίας που την διέπει είναι, στον δυτικό άξονα της πόλης ο Αξιός, ο Λουδίας και ο Εχέδωρος, ενώ πιο κάτω από αυτούς εκβάλλει ο Αλιάκμονας. Οι ποταμοί αποτέλεσαν και φυσικά υδάτινα κωλύματα σε προσπάθειες προσέγγισης της πόλης από τα νότια· η διάβαση του Γαλλικού ποταμού από τα ελληνικά στρατεύματα, το 1912, οριστικοποίησε την άνευ όρων παράδοση των Οθωμανών. Το Δέλτα του Αξιού αποτελεί υγροβιότοπο 22.000 στρεμμάτων ιδιαίτερης σημασίας, που προστατεύεται από τη Σύμβαση Ραμσάρ. Η θέση της πόλης στην ευρύτερη περιοχή Μακεδονίας-Θράκης, η ύπαρξη του λιμανιού της ως φυσική πύλη της περιοχής αυτής προς τη θάλασσα αλλά και η φυσική οχύρωσή της καθιστούν τη Θεσσαλονίκη αφενός σημαντικό στρατηγικό σημείο, αφετέρου εμπορικό, συγκοινωνιακό και πολιτισμικό σταυροδρόμι από την αρχαιότητα έως και τα σημερινά χρόνια (Κώστογλου, Β., Μήτση, Γ., 2001).

6.2 Η πολεοδομική εξέλιξη της Θεσσαλονίκης από τον 20ο αιώνα μέχρι σήμερα

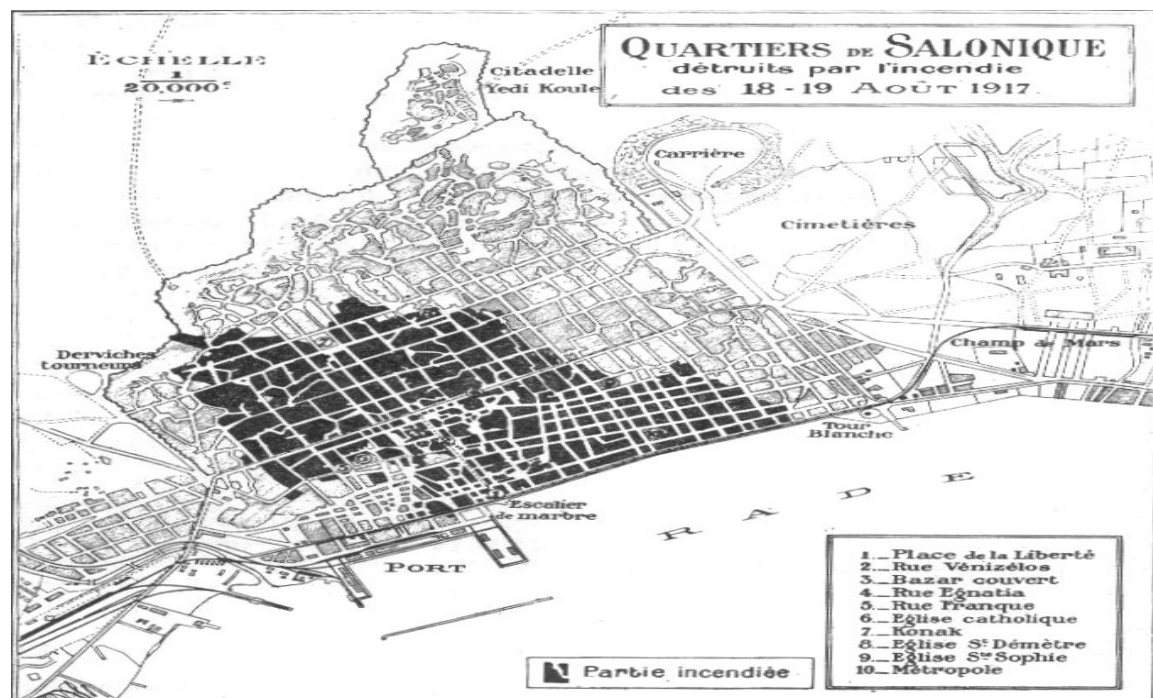
Για περισσότερους από είκοσι τρεις αιώνες η Θεσσαλονίκη παρέχει μια συνεχόμενη και συνεχώς αναπτυσσόμενη αστική παρουσία, από διαδρομές και εξελίξεις που συνδέουν την Ευρώπη με την Ανατολή. Η Θεσσαλονίκη είναι η πόλη που ίδρυσε ο Κάσσανδρος το 316 π.Χ σε μια ιδιαίτερα πλεονεκτική θέση την οποία εκμεταλλεύτηκαν οι Ρωμαίοι από τον 2ο π.Χ αιώνα. Λόγω της στρατηγικής της θέσης η Θεσσαλονίκη πάντοτε ήταν μια πόλη με μεγάλο πληθυσμό και αποτέλεσε τον σημαντικότερο κόμβο ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση. Η πόλη αποτέλεσε ένα σημαντικό εμπορικό, διοικητικό και πολιτιστικό κέντρο, περνώντας διαδοχικά από την ελληνιστική, ρωμαϊκή, βυζαντινή και οθωμανική περίοδο, αποτυπώνοντας κάθε περίοδο μια ιδιαίτερη αρχιτεκτονική και πολεοδομική προσθήκη στον αστικό ιστό της. Από την εποχή της ίδρυσής της από τον Κάσσανδρο, έως και τα σημερινά χρόνια, η Θεσσαλονίκη αποτελεί μια ακμάζουσα πόλη, η οποία αξιοποιεί την στρατηγική της θέση και αναπτύσσεται συνεχώς σε μια πολυπολιτισμική πόλη. Η κοινότητα Ισπανόφωνων Εβραίων στην Θεσσαλονίκη που εγκαταστάθηκαν εκεί, κατά τον 15ο αιώνα, της προσδίδει ακόμη εντονότερο πολυπολιτισμικό χαρακτήρα. Ο οθωμανικός χαρακτήρας της πόλης με πυκνούς και ακανόνιστους δρόμους, σαφώς καθορισμένες αστικές συστάδες και εσωστρεφείς γειτονιές, εντοπίζεται μέχρι και σήμερα, παίζοντας καταλυτικό ρόλο στη δημογραφία της πόλης και την κοινωνική

της φυσιογνωμίας. Η κατεδάφιση των τειχών της επέτρεψαν την επέκταση της πόλης προς την θάλασσα και την ανάπτυξη ενός εκσυγχρονισμένου λιμανιού. Η σημαντική εξέλιξη της πόλης ενισχύθηκε από την ανάπτυξη του σιδηροδρομικού δικτύου με την Κωνσταντινούπολη αλλά και με άλλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, καθορίζοντας όλο και πιο έντονα τον πολεοδομικό της χαρακτήρα. Από το 1912, με τη λήξη των Βαλκανικών Πολέμων και την ενσωμάτωση της περιοχής στο σύγχρονο Ελληνικό Κράτος, η Θεσσαλονίκη αποτελεί την δεύτερη σε πληθυσμό πόλη της Ελλάδας.

Το ιστορικό κέντρο της Θεσσαλονίκης όπως αυτό είχε διαμορφωθεί, με την αρμονική σύνδεση του παραδοσιακού και του νέου αρχιτεκτονικού ρυθμού, με τις διαχωρισμένες συνοικίες, θρησκευτικού και εθνοτικού χαρακτήρα και το συγκρότημα της παραδοσιακής της αγοράς, άρχισε σταδιακά να μεταμορφώνεται με σκοπό να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του σύγχρονου ρυθμού της πόλης. Η ανάγκη για χώρους γραφείων, τα οποία λείπουν από την παραδοσιακή πόλη κατά τις αρχές του 20ου αιώνα είναι μεγάλη. Με γοργούς ρυθμούς τα παραδοσιακά χάνια και πανδοχεία που εμφανίζονται έντονα στην πόλη της Θεσσαλονίκης μετατρέπονται σε κτίρια εγκατάστασης υπηρεσιών και γραφείων όπου αναπτύσσονται νέες δραστηριότητες γύρω από τα λοιπά παραδοσιακά κτίσματα της κεντρικής αγοράς της πόλης. Επίσης κατά την ίδια περίοδο ανοικοδομούνται, τράπεζες και ξενοδοχεία, θέατρα, αποθήκες και εργοστάσια. Το υπόλοιπο τμήμα της πόλης κρατά την αρχική παραδοσιακή του μορφή, με πυκνή κατοίκηση και άτακτα οικοδομημένες κατοικίες, πλαισιωμένες από προσθήκες που διαδέχονται η μια την άλλη και πατούν πάνω στους ήδη στενούς δρόμους της πόλης.

Το 1917, μια μεγάλη πυρκαγιά κατέστρεψε το μεγαλύτερο μέρος του πυκνοκατοικημένου ιστορικού και παραδοσιακού κέντρου της Θεσσαλονίκης. Η πυρκαγιά αποτέλεσε ένα μεγάλο πλήγμα στο σύνολο του κέντρου της πόλης και κατέστρεψε τα 3/4 της εξέχουσας εβραϊκής ιδιοκτησίας, αφήνοντας πάνω από 70.000 ανθρώπους στους δρόμους, χωρίς κατοικία. Αμέσως μετά την πυρκαγιά, η ελληνική κυβέρνηση επανασχέδιασε την πόλη σύμφωνα με τις τελευταίες μεθόδους σύγχρονου πολεοδομικού σχεδιασμού. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος απαγόρευσε την ανοικοδόμηση του κέντρου της πόλης έως ότου εγκριθεί ένα σύγχρονο σχέδιο πόλης. Ανέθεσε στον Ernest Hébrard το έργο, το οποίο συνέλαβε και ανέπτυξε ο αρχιτέκτονας με τη βοήθεια των Ελλήνων αρχιτεκτόνων Αριστοτέλη Ζάχου και Κωνσταντίνου Κιτσίκη. Το Υπουργείο Συγκοινωνιών (πολεοδομική αρχή) δημιούργησε μια Διεθνή Επιτροπή

για το Νέο Σχέδιο της Θεσσαλονίκης, με επικεφαλής τον Γάλλο αρχιτέκτονα Ernest Hebrard. Τα στοιχεία της μοντέρνας πολεοδομίας που περιέχονται στο σχέδιο Hebrard, όπως εφαρμόστηκε μετά το 1920, καθιστούν τη Θεσσαλονίκη ένα ενδιαφέρον παράδειγμα πολεοδομικής εξέλιξης νεοελληνικής πόλης.

Χάρτης της «πυρκαϊστικής ζώνης». Από το λεύκωμα "Incendie de Salonique. 18-19 Août 1917".

Το σχέδιο του Hebrard αναμόρφωσε ριζικά τον αστικό χώρο ακλουθώντας ευρωπαϊκά πρότυπα μητροπολιτικών περιοχών. Η Θεσσαλονίκη μετατράπηκε σε εθνικό αστικό κέντρο μνημειακής κλίμακας. Τα προτεινόμενα τακτικά μπλοκ και οι ευρείες λεωφόροι ανακαινίστηκαν σύμφωνα με τις αρχές σχεδιασμού των προηγούμενων δεκαετιών, που ακολουθήθηκαν από τον Haussmann στα σχέδιά του για το Παρίσι, από το κίνημα City Beautiful στις Ηνωμένες Πολιτείες και από τα σύγχρονα αποικιακά σχέδια σε όλο τον κόσμο. Αρχαία, βυζαντινά και οθωμανικά ιστορικά κτίρια έγιναν κομβικά σημεία της σύνθεσης της πόλης μέσα από μια προβολή ενός βυζαντινού αρχιτεκτονικού υπόβαθρου. Η παλιά πόλη άλλαξε ριζικά με εξαίρεση την Άνω Πόλη, η οποία διατηρήθηκε λόγω των γραφικών της ιδιοτήτων. Το σχέδιο Hebrard ακολουθούσε το αυστηρό μοτίβο πλέγματος της Ελληνιστικής Θεσσαλονίκης, εμπλουτισμένο με σημαντικές διαγώνιες οδούς για τη στέγαση της σύγχρονης κυκλοφορίας. Αυτή η δραστική αστική επιχείρηση ανάπλασης είχε ως στόχο να ενισχύσει την ελληνική παρουσία στην πόλη και να σηματοδοτήσει μια νέα εθνική αρχή. Η περιοχή του κέντρου επανασχεδιάστηκε ολοκληρωτικά, εισάγοντας έναν κεντρικό άξονα Βορρά-Νότου, τη λεωφόρο Αριστοτέλους, που συνδέει την Άνω

Πόλη με τη θάλασσα. Ο εσωτερικός-εστιασμένος χαρακτήρας της ύστερης Οθωμανικής πόλης έδωσε θέση σε μια μοντέρνα, ανοιχτή διάταξη που εισήγαγε το συγκρότημα διαμερισμάτων, τη χρήση οπλισμένου σκυροδέματος και το σύστημα της οριζόντιας ιδιοκτησίας.

Σχέδιο Herbard για τον επανασχεδιασμό της πόλης της Θεσσαλονίκης.

<https://eclass.upatras.gr/modules/document/file.php/CULTURE119/SSALON~1.pdf>

Το σύστημα της οριζόντιας ιδιοκτησίας, με τον νόμο 3741/1929, επέτρεψε την ιδιοκτησία μεμονωμένων διαμερισμάτων σε ένα πολυώροφο κτίριο και την αντίστοιχη κυριότητα ενός ποσοστού εξ' αδιαιρέτου ιδιοκτησίας επί του οικοπέδου. Πριν από την εισαγωγή του συστήματος της οριζόντιας ιδιοκτησίας, ο ιδιοκτήτης ενός οικοπέδου ήταν από το νόμο και ο ιδιοκτήτης του κτιρίου σε αυτό. Το σύστημα αυτό εισήχθη για πρώτη φορά στην ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά. Αργότερα, κατέστησε δυνατή τη στέγαση των προσφύγων της Μικράς Ασίας του 1922-23 και την εσωτερική μετανάστευση μετά το 1950. Απελευθέρωσε τα ακίνητα από χρονικές διαφορές ιδιοκτησίας και ενθάρρυνε την ανασυγκρότηση αστικών κέντρων και την κατασκευή πολυκατοικιών υψηλότερης πυκνότητας στη Θεσσαλονίκη.

Σχέδιο όψης του Εμπράρ για τη σημερινή πλατεία Αριστοτέλους. Οι επιβεβλημένες όψεις της οδού και της πλατείας Αριστοτέλους είναι το μοναδικό αρχιτεκτονικό σχέδιο του Εμπράρ που υλοποιήθηκε. Πηγή: <https://eclass.upatras.gr/modules/document/file.php/CULTURE119/SSALON~1.pdf>

Ο σχεδιασμός του Hebrard για την πανεπιστημιούπολη της Θεσσαλονίκης αποτέλεσε μια ιδέα που λήφθηκε κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων και πραγματοποιήθηκε κατά τις ανακατασκευές και τις βελτιώσεις που ακολούθησαν στην πόλη μετά την καταστροφική πυρκαγιά του 1917. Η θέση της Πανεπιστημιούπολης ορίζεται στην περιοχή των νεκροταφείων έξω από τα νοτιοανατολικά τείχη του ιστορικού κέντρου. Η συγκεκριμένη θέση είναι ιδιαίτερα πλεονεκτική, αμφιθεατρική, με θέα προς τη θάλασσα και οργανώνεται ως ελεύθερος χώρος πρασίνου, με λειτουργίες δημόσιου χαρακτήρα (αναψυχής, πολιτισμού, αθλητισμού και εκπαίδευσης) που αναπτύσσονται συμμετρικά, κατά μήκος ενός μνημειακού κεντρικού άξονα, κάθετου στην ακτογραμμή. Η ζώνη πρασίνου χωρίζει το παλιό κέντρο εντός των τειχών, από τις ανατολικές επεκτάσεις, ενώ η εναλλαγή των λειτουργιών και των ελεύθερων χώρων εντάσσει το πανεπιστημιακό Campus στο σύστημα πάρκων και στο δίκτυο δημόσιων χώρων και λειτουργιών της πόλης.

6.3 Τα αποτελέσματα του σχεδίου Hebrard- ένα είδος gentrification

Η εφαρμογή του σχεδιασμού του Hebrard προχώρησε αργά. Στόχος του σχεδιασμού ήταν η σταδιακή ανταπόκριση στα απρόοπτα ζητήματα που προέκυψαν μετά την πυρκαγιά στην πόλη της Θεσσαλονίκης και αφορούσαν στην εξυπηρέτηση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, της αυξημένης κερδοσκοπικής δραστηριότητας και των απότομων οικονομικών διαιρέσεων. Παρόλο που το πρόσφατα διαμορφωμένο κέντρο παρουσίασε μικρότερα τετράγωνα και οικόπεδα, από αυτά του αρχικού σχεδίου, ο νέος σχεδιασμός σηματοδότησε τον ριζοσπαστικό εκσυγχρονισμό της αστικής δομής και μορφής για την πόλη. Το νέο σχέδιο εξάλειψε τα παλιά χωρικά πρότυπα, διέγραψε την εδαφική βάση των εθνικών και θρησκευτικών κοινοτήτων, αντικαθιστώντας τα με ένα ομογενοποιημένο σχέδιο πόλης, που εφαρμόστηκε σύμφωνα με κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια. Αν και η νέα ιδιοκτησία του ιστορικού κέντρου περιελάμβανε πολλούς από τους πρώην κατοίκους του, οι πολυάριθμοι φτωχότεροι κάτοικοι αναγκάστηκαν να φύγουν από το κέντρο. Οι παραδοσιακές δραστηριότητες και οι παλιές επιχειρηματικές τοποθεσίες αντικαταστάθηκαν από ένα σύγχρονο αστικό κέντρο που χαρακτηριζόταν από υψηλών προδιαγραφών οικονομικές δραστηριότητες. Τα έκτακτα πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα που ακολούθησαν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ωστόσο, οδήγησαν στην αναστολή των περισσότερων προγραμματιστικών δραστηριοτήτων και στη δραστική προσαρμογή του σχεδίου Hebrard (Η Θεσσαλονίκη του Εμπράρ, Τεύχος 05/455, 2013).

Οι αλλαγές που επήλθαν από την εφαρμογή του σχεδίου Hebrard θα μπορούσαν να ταυτιστούν με μέρος της διαδικασίας του gentrification. Με το νέο σχέδιο η πόλη άλλαξε την εικόνα της απευθυνόμενη σε ένα κοινωνικό σύνολο αστικού χαρακτήρα, με την εγκατάσταση γραφείων και υπηρεσιών στο κέντρο της πόλης και με την εφαρμογή της οριζόντιας ιδιοκτησίας στο οικιστικό σύνολο της πόλης. Παραδοσιακές επιχειρήσεις, μικροβιοτεχνίες και άνθρωποι χαμηλότερων εισοδημάτων αναγκάστηκαν να εκτοπιστούν από το κέντρο της πόλης, ανήμποροι να ανταποκριθούν στις νέες λειτουργίες και στο νέο χαρακτήρα της πόλης. Το σχέδιο Hebrard, το οποίο αποτέλεσε εισήγηση της σημερινής μορφής της Θεσσαλονίκης, επιχείρησε τη διαμόρφωση μιας νέας πόλης, μέσα από ένα σύνολο παρεμβάσεων,. Ο σχεδιασμός που πραγματοποιήθηκε λόγω των επιτακτικών αναγκών που προέκυψαν μετά την πυρκαγιά, ήταν ένα αποτέλεσμα παρεμβάσεων, χωρίς πολεοδομική μελέτη

και ρύθμιση των χρήσεων γης, με σκοπό να εξυπηρετήσει ανάγκες συγκεκριμένων κοινωνικών τάξεων. Σαφώς η κριτική αυτή δεν πραγματοποιείται εκατό χρόνια μετά την εφαρμογή του σχεδίου Hebrard, με σκοπό να θεωρηθεί αυτό υπαίτιο ί για τη σημερινή οργάνωση και λειτουργία της πόλης, καθώς ευθύνονται και άλλοι παράγοντες για αυτήν. Σκοπός της διερεύνησης του ζητήματος επανασχεδιασμού της Θεσσαλονίκης είναι να εντοπιστούν τα αποτελέσματα της διαδικασίας αυτής στο κοινωνικό σύνολο, το οποίο αποτελεί το δυναμικό της πόλης και ζει καθημερινά σε αυτήν.

Συγκεκριμένα, μέσα από την προσπάθεια επανασχεδιασμού και εκσυγχρονισμού της πόλης, επήλθε μια σειρά αλλαγών σε κοινωνικό, οικονομικό και μορφολογικό επίπεδο. Σύμφωνα με την έρευνα της Καραδήμου- Γερολύμπου (1985), μέσα από την υλοποίηση του σχεδιασμού της πόλης από τον Hebrard παρατηρείται πως πολλές από τις προτάσεις επανασχεδιασμού οι οποίες δεν προορίστηκαν για άμεση εκμετάλλευση από ιδιωτικές επενδύσεις, ατονούν και παραμελούνται. Αντιθέτως στις παρεμβάσεις για τις οποίες το ιδιωτικό κεφάλαιο ήταν άμεσα διαθέσιμο, η εκτέλεση και η λειτουργία τους ήταν άμεση. Το γεγονός ότι το σχέδιο Hebrard δεν κατάφερε να εφαρμοστεί στο σύνολό του, οδήγησε σε μία επιζήμια κατάσταση με τον εκτοπισμό των αρχικών κατοίκων που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις γειτονιές τους στη νέα διαφοροποιημένη Θεσσαλονίκη. Σταδιακά οι περιοχές μικρεμπορίου μετατράπηκαν σε οικόπεδα διαθέσιμα προς δόμηση πολυκατοικιών, ενός νέου μοντέλου συλλογικής κατοικίας, το οποίο εντάσσει την έννοια της κεφαλαιοποίησης και του καταναλωτισμού στην κατοικία.

Συνεπώς, τα αποτελέσματα του σχεδίου Hebrard για την Θεσσαλονίκη δεν είναι μόνο μια μορφολογική μεταρρύθμιση. Οι εκσυγχρονιστικές πρακτικές που εφαρμόστηκαν, ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με τις πρακτικές διαδικασίες του φαινομένου του gentrification. Η προώθηση της συμπεριφοράς των διακρίσεων και η κατοίκηση του κέντρου της πόλης βάσει κοινωνικοοικονομικών κριτηρίων, επιβεβαιώνει τη νέα μορφή οικιστικής ανάπτυξης που απευθύνεται «στους λίγους», οι οποίοι κατέχουν γη στο κέντρο της πόλης, προοριζόμενη για την ανέγερση μεγάλων μπλοκ πολυκατοικιών. Το κέντρο μετατρέπεται σε οικονομικό κέντρο πόλης, έτοιμο να εξυπηρετήσει τις νέες τριτογενείς δραστηριότητες της περιοχής. Η ανάπτυξη κυκλοφοριακών δικτύων και υποδομών ενθαρρύνει την κυκλοφορία με αυτοκίνητο στο κέντρο της πόλης. Συνολικά ο χώρος αναμορφώνεται προς το όφελος της συγκέντρωσης κεφαλαίου(με την ιδιωτική εκμετάλλευση του κέντρου) και της

κατανάλωσης (της κατοικίας και των κοινωνικών υποδομών). Στο συνολικό πλαίσιο αναδιαμόρφωσης του κέντρου της Θεσσαλονίκης παραμένει αξιοσημείωτο το γεγονός πως δεν υπάρχουν διεκδικήσεις από τους κατοίκους σε επίπεδο κατοικίας, διαχείρισης δημοσίου χώρου και παρέμβασης στον σχεδιασμό της πόλης (Καραδήμου- Γερολύμπου, 1985).

6.4 Οι αλλαγές στον πολεοδομικό σχεδιασμό της πόλης

Όλες οι αρχιτεκτονικές αλλαγές που επήλθαν τα επόμενα χρόνια στην Θεσσαλονίκη σχετίστηκαν με τις πληθυσμιακές μεταβολές που προήλθαν με το ξέσπασμα και το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τη βίαιη γερμανική κατοχή (1941-44) και τον βίαιο εμφύλιο πόλεμο (1946-49). Το 1943 η Θεσσαλονίκη γνώρισε τη μαζική απέλαση σχεδόν ολόκληρης της εβραϊκής κοινότητας στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπου οι περισσότεροι πέθαναν. Η απώλεια ενός τόσο μεγάλου μέρους του πληθυσμού που ήταν ένα σημαντικό συστατικό του χαρακτήρα της πόλης, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της σύγχρονης πόλης.

Ένα από τα έργα μεγάλης κλίμακας ήταν ο εκσυγχρονισμός και η επέκταση του λιμανιού, που ξεκίνησε το 1953 και ολοκληρώθηκε το 1973. Ο παραλιακός δρόμος δημιουργήθηκε στα παράλια της πόλης, που εκτείνεται από τον Λευκό Πύργο μέχρι τα σύνορα της Καλαμαριάς. Η ανάπτυξη της παραλίας έγινε ένα από τα πιο δημοφιλή αρχιτεκτονικά έργα της πόλης. Μεταβλήθηκε ο χαρακτήρας της πόλης και επέτρεψε τη σταδιακή αντικατάσταση των βιλών με την παρούσα σειρά τεράστιων μπλοκ πολυκατοικιών. Παρά τη στενή ανάπτυξη της ατομικής ιδιοκτησίας με την ανάπτυξη των μεγάλων μπλοκ πολυκατοικιών, η νέα προκυμαία της πόλης στο σύνολό της παρουσίασε έναν κατάλληλο και επιτυχημένο μοντέρνο σχεδιασμό. Επίσης η νέα προκυμαία με μια αποβάθρα 15μέτρων πλάτους και 2 χιλιομέτρων μήκους, προσφέρει στη νέα μορφή της πόλης, έναν δημόσιο χώρο χρήσης περιπάτου στους κατοίκους της.

Τη δεκαετία του 1970, η πόλη ξεκίνησε προσπάθειες προστασίας και ενίσχυσης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Άνω Πόλης. Στην περιοχή της Άνω Πόλης μπορούσε κανείς να περπατήσει στα στενά δρομάκια και να θαυμάσει τις παραδοσιακές μονοκατοικίες του 19ου και 20 αιώνα. Ωστόσο, από το 1978, στον πυρήνα της περιοχής της Άνω Πόλης πραγματοποιήθηκαν έργα με χαρακτήρα συντήρησης και ανασυγκρότησης, που στην ουσία μετέτρεψαν τις ήδη υπάρχουσες

μονοκατοικίες σε νέες πολυκατοικίες δύο ή τριών διαμερισμάτων. Η συγκεκριμένη παρέμβαση παρατηρείται σε διάφορα μητροπολιτικά κέντρα του κόσμου και μοιάζει με την αρχιτεκτονική New Urbanism που πρωτοεφαρμόστηκε στη Βόρεια Αμερική. Στην Άνω Πόλη της Θεσσαλονίκης, η αρχαία πόλη, μαζί με περιορισμένο αριθμό αρχικών κτιρίων, λειτούργησε ως ένα γραφικό σκηνικό για τη στέγαση κατοίκων μεσαίου εισοδήματος. Επίσης, η ανάπτυξη της Λεωφόρου Αριστοτέλους, η οποία οριοθετείται από συμμετρικές νεοβυζαντινές στοές, με προδιαγεγραμμένα κτίρια, καταλήγοντας σε μια εκτεταμένη πλατεία με θέα το Θερμαϊκό Κόλπο, έδωσε στην πόλη το σημαντικότερο αστικό της συγκρότημα. Ο συγκεκριμένος επιβλητικός άξονας Βορρά-Νότου, αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του σχεδιασμού του Hebrard που κατάφερε να εφαρμοστεί στην πόλη της Θεσσαλονίκης (Καλαιτζόγλου Χ., 2017).

Η πρώτη ουσιαστική προσπάθεια ελέγχου της αστικής ανάπτυξης πραγματοποιήθηκε στο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Θεσσαλονίκης (ΓΠΣ), που εγκρίθηκε το 1985. Οι στόχοι του ΓΠΣ Θεσσαλονίκης κατά την περίοδο του 1985 περιλαμβάνουν τον υψηλό φωτισμό του ιστορικού προφίλ της πόλης και την ενίσχυση του κεντρικού της πυρήνα. Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στα μέτρα που λήφθηκαν για την προστασία των αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων καθιστώντας δυνατή την έγκριση πρόσθετων ειδικών μέτρων και περιορισμών σχετικά με τις χρήσεις γης και την ροή της κυκλοφορίας. Επιπλέον, το ΓΠΣ Θεσσαλονίκης πρότεινε την αναβάθμιση και σύνδεση των σημαντικότερων ιστορικών χώρων και αξόνων ιδιαίτερης σημασίας με μια σειρά από αρχαιολογικούς περιπάτους που θα μπορούν να ακολουθούν οι χρήστες της πόλης.

Σύμφωνα με την απογραφή του 1991, η πόλη εξαπλώνεται στη γύρω περιοχή του κεντρικού πυρήνα της και ιδιαίτερα προς τα νοτιοανατολικά, με σπίτια και επιχειρήσεις που ευθυγραμμίζουν τους κύριους επαρχιακούς δρόμους. Σημαντική οικιστική ανάπτυξη έχει καταγραφεί τα τελευταία δεκαπέντε έως είκοσι χρόνια προς τα ανατολικά, ιδίως προς το Πανόραμα και τη Θέρμη, όπου οι μεσαίοι και οι υψηλού εισοδήματος κάτοικοι εγκαταστάθηκαν εκεί, εγκαταλείποντας τον κορεσμένο αστικό ιστό της κάτω πόλης. Στα δυτικά, όπου οι νότιες περιοχές έχουν αναπτυχθεί από τις αρχές του εικοστού αιώνα, η διαίρεση της γης σε ολοένα και μικρότερα οικόπεδα, σε συνδυασμό με τα υψηλά συντελεστικά δόμησης και της έλλειψης οργανωμένου σχεδιασμού, είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία υποβαθμισμένων αστικών περιοχών με έλλειψη υποδομών και ελεύθερων δημοσίων χώρων (Ελ. Στατ., 1991).

Από το 1992 έως το 1994, η Ευρωπαϊκή Ένωση χρηματοδότησε ένα πιλοτικό σχέδιο για την αναβίωση του ιστορικού εμπορικού κέντρου της πόλης, το οποίο βοήθησε στην αναβάθμιση και την ενίσχυση των παλαιών αγορών της πόλης. Η αγορά του λιμανιού (Λαδάδικα), η οποία αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα εμπορικά κέντρα της πόλης με παρουσία πλήθους καταστημάτων χονδρικής και μικροβιοτεχνιών στο παρελθόν, χρησιμοποιείται πλέον για διασκέδαση, καθώς στην περιοχή εντοπίζει κανείς πλήθος μπαρ, εστιατορίων και καταστημάτων αναψυχής. Η συγκεκριμένη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνέβαλε επίσης στην αποκατάσταση του ρωμαϊκού forum. Το 1994, ένα μεγάλο μέρος του αστικού ιστού της πόλης, που συμπίπτει λίγο πολύ με την περιοχή που καταστράφηκε από την πυρκαγιά του 1917, ανακηρύχθηκε ως ιστορικός χώρος. Το 1997, η Θεσσαλονίκη ορίστηκε ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης. Στο συγκεκριμένο πλαίσιο πραγματοποιήθηκε μεγάλος αριθμός έργων και αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, καθώς και πολυάριθμες προτάσεις για πεζοδρομήσεις, ανάδειξη πλατειών και αρχαιολογικών χώρων. Επίσης, στο πλαίσιο των αλλαγών αυτών το ιστορικό τμήμα του λιμανιού αποτέλεσε ιδιαίτερο ψυχαγωγικό κομμάτι της πόλης, το οποίο διατηρείται μέχρι και σήμερα.

Συγκεντρωτικά τα σημαντικότερα έργα που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί ή πραγματοποιούνται μέχρι και σήμερα στην πόλη της Θεσσαλονίκης αφορούν στην ανανέωση της εικόνας της πόλης, στην δημιουργία κεντρικών οροσήμων στην αστική περιφέρεια, στην ανάδειξη των ιστορικών και πολιτιστικών σημείων ενδιαφέροντος, στην χρήση νέων τεχνολογιών και εξοπλισμού για την αποκατάσταση και ανάδειξη των αρχαιολογικών και ιστορικών μνημείων, με σκοπό το τοπικό, εθνικό και διεθνές ενδιαφέρον των χρηστών και επισκεπτών της πόλης. Συνοπτικά, από την περίοδο αναδιαμόρφωσης της πόλης της Θεσσαλονίκης από τον Hebrard έως σήμερα, οι παρεμβάσεις που έχουν πραγματοποιηθεί ή πραγματοποιούνται, στοχεύουν με συγκεκριμένη πολιτική στρατηγική στη δημιουργία νέων χρήσεων στον αστικό ιστό, στην πόλη και στη γειτονιά. Κάποιες από τις σημαντικότερες παρεμβάσεις που άλλαξαν την μορφή της πόλης είναι οι εξής:

- οι παρεμβάσεις που αφορούν στην ιστορική εικόνα της πόλης της Θεσσαλονίκης,
- η μελέτη του άξονα της Εγνατίας Οδού,
- η πεζοδρόμηση της οδού Αριστοτέλους,
- ο νέος ανατολικός άξονας της πόλης,

- ο άξονας της οδού Β. Όλγας και η σειρά αναπλάσεων της παραλίας της Θεσσαλονίκης έως και την Καλαμαριά,
- η ενίσχυση των δυτικών συνοικιών της πόλης και η ανάπτυξη σημαντικών οδικών αξόνων για την σύνδεσή τους με το κεντρικό τμήμα της πόλης,
- η μετατροπή της παραλίας της πόλης σε χώρο συνάθροισης κοινού, ψυχαγωγίας, αθλητισμού, εκπαίδευσης και πολιτισμού,
- ο σχεδιασμός του χώρου της ΔΕΘ,
- η ανάδειξη, η ανακατασκευή και η μετατροπή παλαιών κτιρίων σε κτίρια νέων χρήσεων πολιτιστικού ενδιαφέροντος και ψυχαγωγίας,
- η δημιουργία δικτύου ΜΕΤΡΟ.

Η πόλη της Θεσσαλονίκης αποτελεί σήμερα μια μεγάλη ευρωπαϊκή και μεσογειακή πόλη η οποία καλείται συνεχώς να αντιμετωπίζει ζητήματα χωροθέτησης, δόμησης και ελευθέρων χώρων. Λόγω των καταστροφών που έχει υποστεί σαν πόλη, καθώς και των απότομων μεταναστευτικών ροών, έχει έρθει αντιμέτωπη με ένα ανοργάνωτο και ασυνεχές δίκτυο ελεύθερων χώρων. Σαν αποτέλεσμα, η άτακτη και αυθαίρετη ανάπτυξη της πόλης έχει σήμερα δημιουργήσει μια σειρά προβλημάτων. Ωστόσο μέσα από στρατηγικές γίνεται προσπάθεια εφαρμογής νέων ρυθμίσεων στην πόλη, προκειμένου αυτά να επιλυθούν. Επιπρόσθετα, ο στρατηγικός σχεδιασμός, με το αρχικό σχέδιο Hebrard, δεν εφαρμόστηκε σύμφωνα με τη μελέτη που πραγματοποιήθηκε προ των κατασκευών. Πιθανοί λόγοι που συνέβη αυτό μπορεί να είναι το ότι υπήρχε αδυναμία εφαρμογής των προβλέψεων λόγω έλλειψης μέσων, κυρίως οικονομικών, σε συνδυασμό με την ανάγκη για άμεση δράση. Η επιτακτική ανάγκη ανακατασκευής, συνοδευόμενη από μια σειρά ζητημάτων αστικοποίησης, κοινωνικής ενσωμάτωσης και οικονομικής ανάπτυξης δεν κατάφεραν να ρυθμίσουν την ορθή λειτουργία της πόλης. Συνεπώς η μη ρύθμιση των ζητημάτων αυτών, οδήγησε στην σημερινή εικόνα της πόλης, η οποία συνοδεύεται από μία σειρά προβλημάτων χώρου και δόμησης. Επίσης το υπαρκτό κενό στις ρυθμίσεις στρατηγικού σχεδιασμού προσπαθεί να καλυφθεί στη σημερινή εποχή μέσα από μία σειρά παρεμβάσεων. Η περίοδος όπου η Θεσσαλονίκη ορίστηκε ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα αποτέλεσε την αρχή μικρών έργων αναπλάσεων και βελτίωσης της ποιότητας της καθημερινής ζωής στην πόλη. Στην Θεσσαλονίκη κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, οι παρεμβάσεις σε μικρά σημεία της πόλης αποτέλεσαν μια ρεαλιστική πρακτική, καθώς οι χρηματοδοτήσεις που μπορούσαν να δοθούν και να υλοποιηθούν με τα δεδομένα της κρίσης, ήταν μικρές. Με τις συγκεκριμένες

παρεμβάσεις βελτιώνεται η συνολική εικόνα της πόλης και ρυθμίζεται ο χώρος σε ό,τι αφορά τη λειτουργικότητα του και την εναρμόνιση των κατοίκων του με το περιβάλλον. Το 2014, μετά από δέκα χρόνια προετοιμασίας, ένα σχέδιο νόμου εισήχθη στο Κοινοβούλιο για έγκριση στο πλαίσιο του νομοσχεδίου «Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας - Αττικής, Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Θεσσαλονίκης και άλλες διατάξεις». Το νέο ρυθμιστικό σχέδιο της Θεσσαλονίκης έχει ως στόχο(ΥΠΕΚΑ 2014):

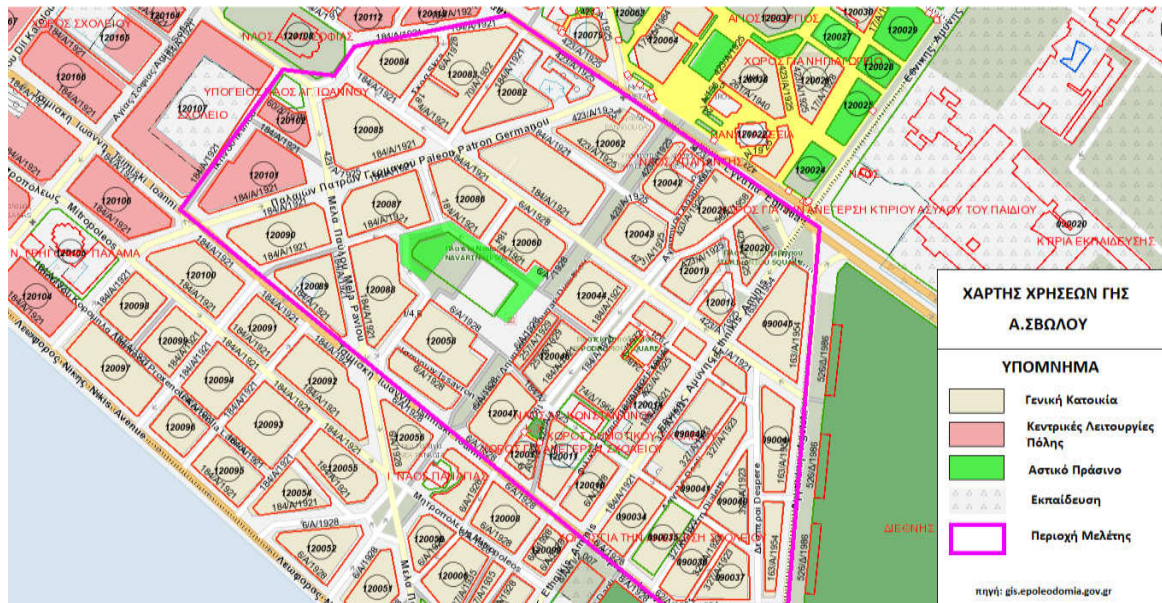
- τη διεθνοποίηση και οικονομική ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης,
- την ενδυνάμωση της χωρικής συνοχής της μητροπολιτικής περιοχής και ισόρροπη ανάπτυξη,
- την προώθηση ισότητας ευκαιριών, κοινωνικής συνοχής σε ολόκληρη την περιοχή εμβέλειας του νέου Ρυθμιστικού Σχεδίου Θεσσαλονίκης,
- τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων μέσα από αναπλάσεις, ανάσχεση του φαινομένου της αστικής επέκτασης και διάχυσης και ενίσχυση του μοντέλου της συμπαγούς πόλης,
- τη διασφάλιση οικολογικής ισορροπίας, προστασία και ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων της περιοχής.

Παρ' ότι τα πολλά και μικρά έργα δεν άλλαξαν αισθητά χαρακτήρα της πόλης, στο πλαίσιο των ιδιαιτεροτήτων της ελληνικής πόλης, έχουν αξιολογηθεί θετικά οι μέχρι σήμερα καθιερωμένες πρακτικές αστικού σχεδιασμού. Βασικό επιχείρημα στην αξιολόγηση αυτή είναι ότι οι σημειακές και ήπιες παρεμβάσεις μπορούν σχετικά ευκολότερα να χρηματοδοτηθούν και να υλοποιηθούν σε σύγκριση με ριζικές και συντονισμένες παρεμβάσεις μεγάλης κλίμακας. Ταυτόχρονα, εφόσον αποτελούν προϊόντα φυσικού σχεδιασμού υψηλής ποιότητας, μπορούν να βελτιώσουν συνολικά την εικόνα της ελληνικής πόλης, και ιδιαίτερα των μικρών πόλεων. Η νέα προσπάθεια ρύθμισης του χώρου της Θεσσαλονίκης πραγματοποιήθηκε το 2014. Βασική προτεραιότητα του νέου Ρυθμιστικού Σχεδίου είναι η αναγέννηση του υφιστάμενου αστικού ιστού και η συμπλήρωση και αναβάθμιση των υποδομών. Μέσω αυτού επιδιώκεται και η γενικότερη αναβάθμιση του σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Στην νέα αυτή προσπάθεια δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός πως τα μεγάλα αστικά κέντρα, όπως η Θεσσαλονίκη, δε σταματούν στον πολεοδομικό χώρο που καλύπτουν, αλλά περιλαμβάνουν μια ευρύτερη περιοχή. Όταν η βιομηχανία βρίσκεται στο Κιλκίς, ο τουρισμός στη Χαλκιδική και τα περιβαλλοντικά ζητήματα ξεπερνούν τα όρια του νομού Θεσσαλονίκης, δεν μπορούμε να μιλάμε για

μητροπολιτική Θεσσαλονίκη περιορισμένη στα ασφυκτικά όρια ενός πολεοδομικού συγκροτήματος. Έτσι, το νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Θεσσαλονίκης έχει και θέση Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης. Οι στρατηγικοί στόχοι του Ρυθμιστικού Σχεδίου Θεσσαλονίκης εντάσσονται στο πλαίσιο της εθνικής και ευρωπαϊκής αναπτυξιακής και χωρικής πολιτικής και συγκροτούν τις ακόλουθες ενότητες: ενίσχυση της διεθνοποίησης της Θεσσαλονίκης, ενδυνάμωση της χωρικής συνοχής της μητροπολιτικής περιοχής και προώθηση της ανταγωνιστικότητας και καινοτομίας, προώθηση της ισότητας ευκαιριών και της κοινωνικής συνοχής και βελτίωση της ποιότητας ζωής, εξασφάλιση της βιώσιμης χωρικής ανάπτυξης, της οικολογικής ισορροπίας, προστασία φυσικών, πολιτιστικών πόρων και περιβάλλοντός (Komninos N., 2014).

Β. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο 7ο Η γειτονιά Αλεξάνδρου Σβώλου στη Θεσσαλονίκη

(Χάρτης 1):Χάρτης οριοθέτησης περιοχής μελέτης και χρήσεων γης

Η Σβώλου αποτελεί μια κεντρική γειτονιά της Θεσσαλονίκης και εντοπίζεται στο νότιο και κεντρικό τμήμα της πόλης. Όπως φαίνεται στον παραπάνω χάρτη, η γειτονιά της Σβώλου ορίζεται μεταξύ των οδών Τσιμισκή και Εγνατίας και των οδών Αγγελάκη και του ναού της Αγίας Σοφίας. Πρόκειται για μια γειτονιά που αποτελείται κατά κύριο λόγο από κατοικίες (βλ. Χάρτης 1), οι οποίες είναι μέρος ενός συνόλου από διαμερίσματα πολυκατοικιών πολλών ορόφων και στο ισόγειο των οποίων συνήθως εντοπίζονται καταστήματα. Επίσης, οι ελεύθεροι χώροι στην περιοχή παραμένουν ανεκμετάλλευτοι, ενώ το αστικό πράσινο στην περιοχή, όπως φαίνεται στον χάρτη μελέτης, απουσιάζει.

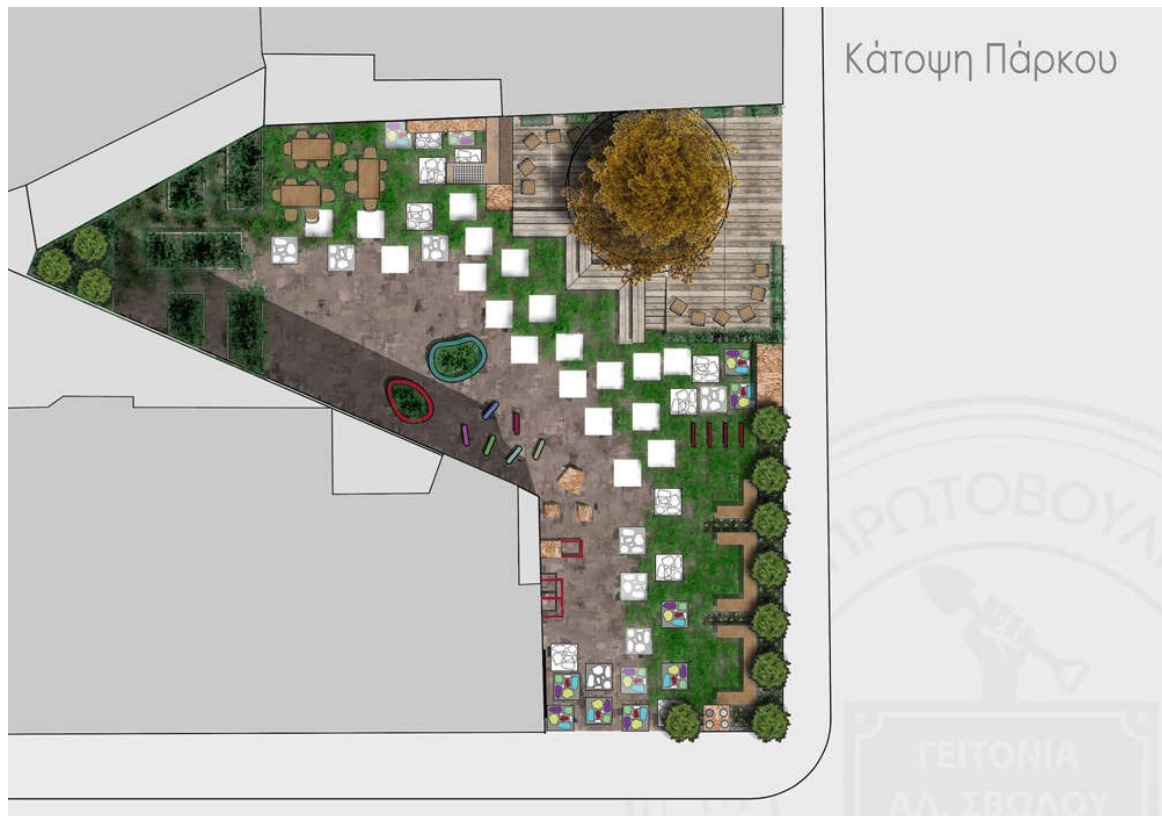
Η γειτονιά της Σβώλου δεν αποτελεί τυχαία επιλογή μελέτης δημοσίου χώρου και διεκδίκησης δικαιωμάτων. Πρόκειται για μια γειτονιά την οποία συγκροτούν και διαχειρίζονται κάποιοι από τους χρήστες της, μέσα από συλλογικές διαδικασίες βελτίωσης της καθημερινής ζωής σ' αυτήν. Οι κάτοικοι της συμμετέχουν ενεργά στην διεκδίκηση χώρου, στον αστικό σχεδιασμό και στη χρήση του δημοσίου χώρου, όπως επίσης και στην οργάνωση πολιτιστικών δράσεων, απαιτώντας και διεκδικώντας ποιότητα και βελτίωση ζωής, στο επίπεδο της γειτονιάς. Στο εμπειρικό μέρος της εργασίας, θα εξεταστεί, η χρήση του δημοσίου χώρου, οι αλλαγές που έχουν

σημειωθεί σε αυτόν, οι παρεμβάσεις και οι κοινοτικές δράσεις στην γειτονιά Α. Σβώλου, σε συνάρτηση με τον βαθμό παρέμβασης του κράτους στον δημόσιο χώρο της γειτονιάς, στον σχεδιασμό της, στις αλλαγές και τις περιθωριοποιήσεις που σημειώνονται τα τελευταία χρόνια σε αυτή. Έπειτα από ενδελεχή έρευνα, οι γειτονιές οι οποίες αναπτύσσονται σημαντικά γίνονται επίκεντρο ενδιαφέροντος για ερευνητικές ομάδες και ομάδες παρεμβάσεων. Επίσης αναδύονται, ως σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος, διασκέδασης, ψυχαγωγίας και έντονης κοινωνικής ζωής. Η γειτονιά της Σβώλου είναι ιδιαίτερα δημοφιλής τα τελευταία χρόνια ,καθώς αποτελεί σημείο ενδιαφέροντος, διασκέδασης, πολιτιστικών και ψυχαγωγικών δράσεων, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό οργανώνονται από την κοινοτική ομάδα που συγκροτεί τη γειτονιά. Η γειτονιά της Σβώλου αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα όπου οι χρήστες συμμετέχουν ενεργά στον αστικό σχεδιασμό της. Συγκεκριμένα η κοινοτική ομάδα της γειτονιάς με τίτλο η *Πρωτοβουλία της Γειτονιάς Σβώλου* στην πόλη της Θεσσαλονίκης, αποτελεί μια πρωτοποριακή δράση των κατοίκων και γενικότερα των χρηστών της γειτονιάς, η οποία στοχεύει στην βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής, μέσω της εμπλοκής των χρηστών της σε πρωτοβουλίες που αφορούν αυτήν. Η συγκεκριμένη ομάδα μέσα από τις δράσεις της και τις απαιτήσεις της στο δημόσιο χώρο, συντονισμένα και οργανωμένα, αποτέλεσε κίνητρο για την επιλογή της γειτονιάς της Σβώλου ως περίπτωση έρευνας στη παρούσα εργασία. Η απαίτηση του δικαιώματος δημοσίου χώρου γίνεται από τους χρήστες της γειτονιάς της Σβώλου, με γνώμονα το κοινωνικό συμφέρον και την ουσιαστική αναβάθμιση της ποιότητας ζωής, ενάντια στις κρατικές απαξιώσεις του δημοσίου χώρου. Οι κρατικές παρεμβάσεις πολλές φορές απαξιώνουν τον χώρο καθώς μέσα από τις αναπλάσεις που πραγματοποιούνται, έχουν ως βασικό στόχο την εμπορευματοποίηση της πόλης και το κέρδος.

Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία εμπεριέχει μια πρωτοφανή αλλά ταυτόχρονα τόσο απλή και κατανοητή ιδεολογία, για την διαχείριση του χώρου στην γειτονιά του αστικού ιστού της πόλης. Μέσα από δράσεις που απευθύνονται στη μικρή κλίμακα της γειτονιάς, με την εφαρμογή της αυτόνομης διαχείρισης και τη συνεργασία με τα αρμόδια δημοτικά τμήματα πραγματοποιείται μια σημαντική προσπάθεια για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την κάλυψη των αναγκών των κατοίκων, με ηθική και αμοιβαιότητα. (TFC, 2019). Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια η γειτονιά της Σβώλου αλλάζει συνεχώς μέσα από τις κρατικές παρεμβάσεις, τις αναπλάσεις και τις ιδιωτικοποιήσεις. Οι αλλαγές αυτές που λαμβάνουν χώρα στη γειτονιά

χαρακτηρίζονται από την έντονη συσσώρευση κεφαλαίου σε ιδιωτικές κερδοσκοπικές πρωτοβουλίες εστίασης, ψυχαγωγίας και δράσεων και απευθύνονται σε ένα αποκλειστικά καταναλωτικό κοινό, κατασκευάζοντας μια γειτονία που συνεχώς χάνει την ταυτότητά της. Επίσης, στις ιδιωτικές και κρατικές πρωτοβουλίες και αναπλάσεις έρχεται να προστεθεί και η περιοχή της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (ΔΕΘ). Η γειτονία της Σβώλου γειτνιάζει άμεσα με την περιοχή της ΔΕΘ, μια περιοχή που αποτελείται από συνεδριακά κέντρα, επιπλέον μικρότερα κτήρια με συνολική έκταση 62.000 τετραγωνικά μέτρα σε οικόπεδο συνολικής έκτασης 180 στρεμμάτων. Επιπρόσθετα, στον γύρω χώρο εκτελείται μεγάλο πλήθος σχεδίων ανάπλασης και βελτίωσης της περιοχής. Η ραγδαία ανάπτυξη της συγκεκριμένης περιοχής επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό και τις περιοχές γειτνίασης με αυτήν (Α. Σβώλου) αυξάνοντας την επισκεψιμότητά τους και αφαιρώντας τους τον χαρακτήρα της γειτονιάς.

Οι χρήστες της γειτονιάς της Σβώλου προσπαθούν να αποστασιοποιηθούν από την όλη λογική των κεντρικών λειτουργιών και την επιβάρυνση της καθημερινής ζωής, αναζητώντας συνεχώς ελεύθερους δημόσιους χώρους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Πάρκο Τσέπης το οποίο κινείται στη σφαίρα της δημιουργίας ενός κοινού τόπου στην Σβώλου, ενός χώρου αλληλεπίδρασης κοινωνίας και χώρου, ενός τόπου συναναστροφής και ανταλλαγής ιδεών και απόψεων. Το οικόπεδο αυτό, έκτασης 431 τετραγωνικών μέτρων, βρίσκεται στην καρδιά της Θεσσαλονίκης, στη συμβολή των οδών Μιχαήλ Ιωάννου και Αγαπηνού, κάτω από την Καμάρα. Είναι ιδιοκτησία του δήμου Θεσσαλονίκης και της εταιρείας Κτιριακές Υποδομές ΑΕ. Πρόκειται για έναν χώρο της πόλης ο οποίος χρησιμοποιείται από τους κατοίκους της γειτονιάς, ώστε να εξυπηρετούν τις ουσιαστικές τους ανάγκες, με πρόσβαση σε όλους, χωρίς περιορισμούς, αποκλεισμούς, περιθωριοποιήσεις και αντίτιμα.

<https://www.tfcmagazine.com/parko-tsepis-thessaloniki/>

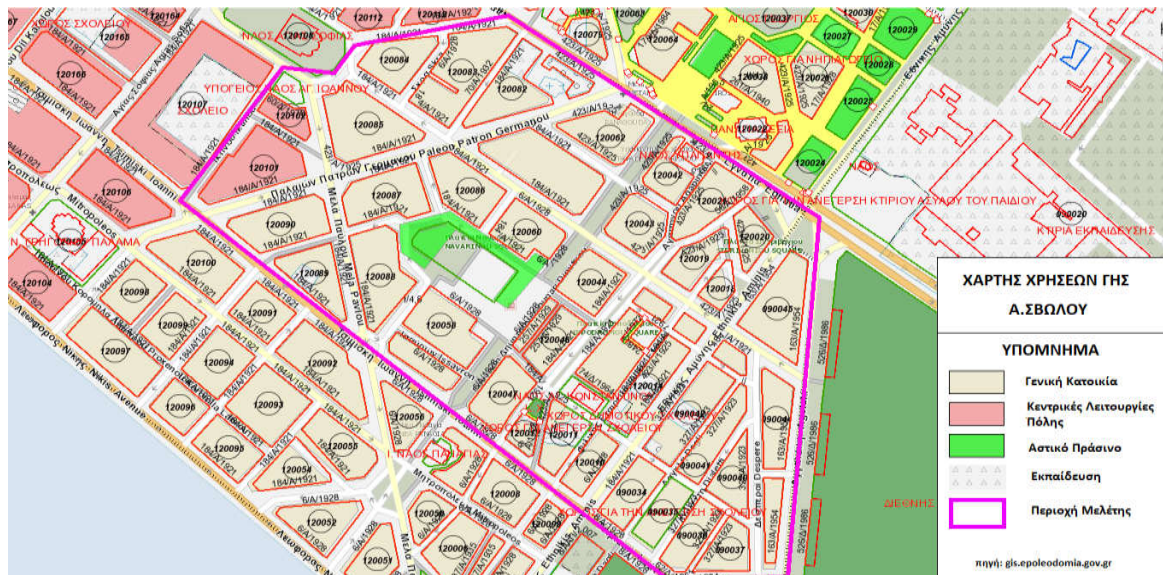
Η συγκεκριμένη παρέμβαση (το πάρκο Τσέπης) βελτιώνει σε μεγάλο βαθμό την ποιότητα ζωής των κατοίκων της περιοχής, αναβαθμίζει την γειτονιά περιβαλλοντικά και κοινωνικά, έτσι ώστε να αποκτά συνεχώς ελεύθερους κοινούς χώρους και να διαφυλάσσει το αστικό κοινό. Συνεπώς, σε πλήρη αντίθεση με το μητροπολιτικό πάρκο της ΔΕΘ, στο πάρκο Τσέπης, με τον χρήστη της γειτονιάς να έχει άμεσο ρόλο σε αυτό, μέσα από τις διαδικασίες του συμμετοχικού σχεδιασμού, βρίσκονται οδοί δημιουργικής έκφρασης και λειτουργικότητας από μέλη της κοινότητας που ζουν καθημερινά στην περιοχή. Στόχος των δράσεων της γειτονιάς αυτής είναι το να εκφραστούν ιδέες, απόψεις και προβληματισμοί κατοίκων της πόλης και μέσω δημιουργικών προσεγγίσεων να επιτευχθεί η καλύτερη δυνατή αξιοποίηση του δημοσίου χώρου (Χατζηνάκος Γ., 2016).

Κεφάλαιο 8ο

8.1 Ο σχεδιασμός και το θέμα της έρευνας

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο περιλαμβάνεται η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για την διεξαγωγή της έρευνας. Ειδικότερα, παρουσιάζεται το θέμα της έρευνας και ο βασικός σκοπός της, η μεθοδολογία που εφαρμόστηκε, οι γενικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις, οι τεχνικές, τα μέσα, τα υλικά και οι διαδικασίες που εφαρμόστηκαν για τη διεξαγωγή της έρευνας και των αποτελεσμάτων,

Συγκεκριμένα περιοχή μελέτης του φαινομένου του gentrification είναι η γειτονιά Α. Σβώλου του δήμου Θεσσαλονίκης. Η περιοχή μελέτης βρίσκεται στο κέντρο του της πόλης της Θεσσαλονίκης. Τα όρια που επέλεξα να θέσω για την περιοχή μελέτης είναι ο χώρος που: δυτικά συνορεύει με την οδό Αγγελάκη, νότια με τις παράλληλες μικρές οδούς βόρεια της Τσιμισκή, ανατολικά με την οδό Ικτίνου και τον ναό της Αγίας Σοφίας και βόρεια με τις μικρές παράλληλες οδούς που βρίσκονται στον νότιο τμήμα της οδού Εγνατίας(όπως φαίνεται στην χάρτη περιοχής μελέτης). Η περιοχή αυτή επιλέχθηκε λόγω της έντονης δράσης των κατοίκων και των επισκεπτών της γειτονιάς, του ανοιχτού και κοινωνικού χαρακτήρα της, των παραδόσεων της και της κουλτούρας της γειτονιάς της Σβώλου.

(Χάρτης 1):Χάρτης οριοθέτησης περιοχής μελέτης και χρήσεων γης

Η θεματική της έρευνας αφορά στο φαινόμενο του gentrificationστην κεντρική περιοχή της Θεσσαλονίκης την Α. Σβώλου. Μέσα από δομημένες ερωτήσεις για τον δημόσιο χώρο της γειτονιάς της Σβώλου και τις αλλαγές που έχουν επέλθει σε αυτήν

τα τελευταία χρόνια, επιχειρείται να γίνει μια προσπάθεια εντοπισμού των διαδικασιών του φαινομένου του gentrification.

8.2 Ο σκοπός της έρευνας

Σκοπός της έρευνας είναι να εξεταστεί η εφαρμογή των διαδικασιών του φαινομένου του gentrificationστη γειτονιά της Α. Σβώλου. Η έρευνα πραγματοποιείται με τη χρήση ηλεκτρονικών ερωτηματολογίων και απευθύνεται σε άτομα που κατοικούν στην περιοχή της Α. Σβώλου, εργάζονται και δραστηριοποιούνται σε αυτή ή την επιλέγουν ως τοποθεσία για ψυχαγωγία, περίπατο και διασκέδαση. Μέσα από μια σειρά ερωτήσεων πραγματοποιείται μια προσπάθεια εντοπισμού του gentrificationστην γειτονιά της Σβώλου. Για τον λόγο του ότι οι ερωτούμενοι πιθανώς δεν είναι εξοικειωμένοι με την έννοια του gentrification, δοκιμάζεται μέσα από απλές ερωτήσεις σχετικές με τον δημόσιο χώρο, τις χρήσεις γης και την εξέλιξη της γειτονιάς της Σβώλου, να γίνει συσχέτιση των αποτελεσμάτων της έρευνας με την διαδικασία του gentrification, όπως αυτή έχει αναλυθεί στο θεωρητικό μέρος. Επίσης κατά την έρευνα εξετάζεται η σχέση του δείγματος με τον δημόσιο χώρο ως προς την μεταξύ τους αλληλεπίδραση, την συμμετοχή του δείγματος στον σχεδιασμό του χώρου και την αντίληψη του στις αλλαγές που σημειώνονται στον χώρο και στο σύνολο της λειτουργίας της.

Σκοπός λοιπόν της έρευνας είναι η διασταύρωση των ιδεών του δείγματος για τον χαρακτήρα του δημόσιου χώρου, τη διεκδίκηση δικαιώματος σε αυτόν και τις αλλαγές που σημειώνουν στον χώρο, σε σχέση με το φαινόμενο του gentrification, όπως αναλύεται στο θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας. Συνεπώς θα γίνει μία προσπάθεια, όπου μέσα από 17 ερωτήσεις σχετικές με τον δημόσιο χώρο και τον χαρακτήρα της γειτονιάς της Σβώλου θα προκύψουν αποτελέσματα, τα οποία σε παρακάτω κεφάλαιο θα διασταυρωθούν με την διαδικασία εφαρμογής του gentrificationσε κεντρικές περιοχές πόλης.

8.3 Μεθοδολογία της έρευνας

Η παρούσα έρευνα σχεδιάστηκε ως μια μικρής κλίμακας δημοσκοπική έρευνα, η οποία βασίζεται στην ποσοτική μέθοδο συλλογής δεδομένων, με τη χρήση ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο που επιλέχθηκε, αποτελείται από 17 δομημένες ερωτήσεις με σκοπό τη συλλογή δεδομένων από ένα δείγμα 75 ανθρώπων, οι οποίοι κλήθηκαν να απαντήσουν στο ίδιο ακριβώς σύνολο ερωτήσεων. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, με την χρήση ερωτηματολογίου, που διαμοιράστηκε στο δείγμα σε ηλεκτρονική μορφή επιλέχθηκε ως ένα μέσο οικονομικό, ικανό να αποσταλεί σε μεγάλο αριθμό δείγματος, του οποίου τα αποτελέσματα θα είναι εύκολα επεξεργάσιμα. Επίσης η ποσοτική έρευνα μέσα από ερωτηματολόγιο επιλέχθηκε ως μια μέθοδος, η οποία αποστασιοποιείται και μένει ανεπηρέαστη από την οπτική του ερευνητή, χωρίς να επηρεάζει το δείγμα. Η στατιστική προσέγγιση του θέματος επιλέχθηκε καθώς στο επίπεδο της γειτονιάς (σε μια δηλαδή μικρή κλίμακα) μπορεί να παρουσιάσει μια αξιοσημείωτη δυναμική. Η δειγματοληψία που ακολουθήθηκε στην έρευνα ήταν τυχαία και απλή, και απευθυνόταν σε άτομα που είχαν ευχέρεια στη χρήση Η/Υ και τη δυνατότητα πρόσβασης στο διαδίκτυο. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με ηλεκτρονικά μέσα (ερωτηματολόγιο google/forms) καθώς η χρονική περίοδος της έρευνας συνέπεσε με τα περιοριστικά μέτρα που όρισε η υγειονομική κρίση του Covid-19.

Η ποσοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε σχετικά με το φαινόμενο του gentrification στην γειτονιά της Α. Σβώλου κινήθηκε γύρω από κάποιους βασικούς άξονες ερωτήσεων, ώστε να καταστεί δυνατό να αποσπαστούν δεδομένα από το δείγμα για την διερεύνηση του φαινομένου του gentrification.

Οι βασικοί άξονες γύρω από τους οποίους σχεδιάστηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα και όπως έχουν αναλυθεί στο θεωρητικό μέρος της έρευνας είναι:

- Ανάπτυξη νέων χρήσεων γης: το αρχικό στάδιο του gentrification μιας περιοχής χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη νέων χρήσεων γης (εστιατόρια, καφετέριες, bar , κ.α) που προσδίδουν πολιτισμική αξία και ελκύουν επισκέπτες εκτός της περιοχής αυτής,
- εντοπισμός και εκτοπισμός κοινωνικών ομάδων: ο εντοπισμός ευάλωτων κοινωνικών ομάδων σε μια περιοχή (μετανάστες, αναρχικοί, περιθωριοποιημένοι, χρήστες ουσιών, γυναίκες που εργάζονται σε οίκους

ανοχής, άστεγοι, άνθρωποι με χαμηλό εισόδημα κ.α.) και ο εκτοπισμός αυτών αποτελεί μέρος του φαινομένου του gentrification,

- διαφήμιση: Τα πολιτιστικά δρώμενα (street events, δράσεις της γειτονιάς) αποτελούν πόλο έλξης και μέσο διαφήμισης της γειτονιάς κάνοντάς την δημοφιλή σε νέους επισκέπτες και κατοίκους. Με τον τρόπο αυτό η γειτονιά προωθείται περισσότερο για τις επιλογές που παρέχει για διασκέδαση, παρά για τις κεντρικές της λειτουργίες,
- παρεμβάσεις στην γειτονιά και αστυνόμευση: Κύριο χαρακτηριστικό των αστικών τοπίων σε κοινωνίες που βιώνουν μια έντονη πολιτική/οικονομική/κοινωνική αλλαγή ή κρίση είναι η ανάπτυξη δραστηριοτήτων αντίδρασης, παρέμβασης και αντίστασης στο εκάστοτε σύστημα,
- συμμετοχικός σχεδιασμός: οι δημόσιοι χώροι πρέπει να αποπνέουν το αίσθημα ότι ανήκουν στους ίδιους τους χρήστες, τους κατοίκους της πόλης,
- πορεία του κόστους διαβίωσης στη γειτονιά: προγράμματα ανάπτυξης και κρατικές παρεμβάσεις βελτίωσης της περιοχής πολλές φορές οδηγούν στην απότομη αύξηση των ενοικίων και στην εκτόξευση των τιμών αγοραπωλησίας γης και κατοικιών.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 75 ατόμων, τα οποία ανήκουν στις ηλικιακές ομάδες:

- 14-25έτη
- 26-35 έτη
- 36-45 έτη
- 46-65 έτη
- 66+ έτη

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στοχεύοντας στη συλλογή στοιχείων των υποκειμενικών απόψεων του δείγματος για την γειτονιά της Σβώλου, σχετικά με:

- την αντίληψη για την διαχείριση του δημοσίου χώρου ,
- την συμμετοχή στην κοινοτική ζωή της πόλης,
- και την ανάπτυξη νέων χρήσεων γης,
- την πορεία του κόστους διαβίωσης,
- τον εντοπισμό ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Μέσα από το ερωτηματολόγιο διασταυρώνονται οι απαντήσεις του δείγματος με σκοπό την εξαγωγή των συμπερασμάτων, αναφορικά με το εάν μπορεί να

επιβεβαιωθούν οι διαδικασίες του gentrification, στη γειτονιά της Α.Σβώλου στην πόλη της Θεσσαλονίκης.

Αφού ολοκληρώθηκε η συλλογή των ερωτηματολογίων, ακολούθησε η επεξεργασία των δεδομένων που συλλέχτηκαν. Η εισαγωγή, η επεξεργασία των δεδομένων και η δημιουργία γραφημάτων έγιναν στο πρόγραμμα Google.Forms, μια εφαρμογή διαχείρισης έρευνας. Για την καλύτερη κατανόηση των δεδομένων ακολουθούν:

- η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας πεδίου.
- η εξαγωγή συμπερασμάτων.

8.4 Το ερωτηματολόγιο της έρευνας

Ο Δημόσιος χώρος και το φαινόμενο του gentrification στην γειτονιά Α.Σβώλου της Θεσσαλονίκης

Περιγραφή φόρμας

Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε: *

15-24

25-45

46-65

65+

Το περιβάλλον που έχετε μεγαλώσει θα το χαρακτηρίζατε ως: *

Αστικό

Προάστιο

Επαρχία

Στην γειτονιά της Σβώλου είστε: *

κάτοικος

εργαζόμενος

επισκέπτης

Πόσο συμμετέχετε στη καθημερινή πολιτική ζωή του δημοσίου χώρου; *

	1	2	3	4	5	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	Αρκετά

Υπάρχουν στην περιοχή της Σβώλου εγκαταλελειμμένα κτίρια; *

	1	2	3	4	5	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	Αρκετά

Τα κτίρια στην περιοχή της Σβώλου στεγάζουν κυρίως χρήσεις; *

- κατοικίας
- υπηρεσιών
- δωμάτια βραχυχρόνιας μίσθωσης
- εστίασης
- Άλλο...

Στην περιοχή τα καταστήματα στεγάζουν συνήθως; *

- Μικρής κλίμακας εμπορικές και βιοτεχνικές δραστηριότητες
- Χώρους αναψυχής και πολιτιστικής χρήσης
- Καφέ - Μπαρ - Εστιατόρια
- Εμπορικά καταστήματα
- Άλλο...

Παρατηρείτε αύξηση στις τιμές των ενοικίων στη γειτονιά της Σβώλου; *

Καθόλου 1 2 3 4 5 Αρκετά

Παρατηρείτε την ανάπτυξη νέων χρήσεων στην περιοχή της Σβώλου; *

- Ναι
- Όχι

Αν ναι, ποιες χρήσεις εντοπίζετε συχνότερα τα τελευταία 10 χρόνια:

- Κατοικία
- Ξενώνες, ξενοδοχεία και λοιπές τουριστικές εγκαταστάσεις (βραχυχρόνια μίσθωση)
- Εμπορικά καταστήματα
- Γραφεία, Τράπεζες, Κοινωφελείς οργανισμοί
- Διοίκηση
- Εστιατόρια, Καφέ, Μπαρ, Αναψυκτήρια
- Αθλητικές εγκαταστάσεις
- Πολιτιστικά κέντρα
- Θρησκευτικοί χώροι
- Άλλο: _____

Εκτιμάτε πως οι έντονες κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές έχουν αντίκτυπο στον χαρακτήρα της περιοχής; *

Καθόλου 1 2 3 4 5 Αρκετά

Θεωρείτε πως υπάρχει απαξίωση της γειτονιάς της Σβώλου από εκπροσώπους της πολιτείας; *

- Ναι
 Όχι

Λαμβάνουν χώρα κρατικές παρεμβάσεις στη γειτονιά της Σβώλου με έμφαση στην ενίσχυση του κεφαλαίου και των επενδύσεων *

- Ναι
 Όχι

Εντοπίζετε έντονες ιδιωτικές παρεμβάσεις πολιτισμικού χαρακτήρα; *

- Ναι
 Όχι

Θεωρείτε πως στη γειτονιά της Σβώλου εφαρμόζονται έντονα μέτρα αστυνόμευσης; *

- Ναι
 Όχι

Ζουν στη γειτονιά της Σβώλου ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (μετανάστες, άστεγοι, άνθρωποι με χαμηλά εισοδηματικά κριτήρια, περιθωριοποιημένοι, χρήστες ουσιών); *

- Ναι
 Όχι

Από τη περίοδο της κρίσης έως σήμερα ποια η πορεία του κόστους διαβίωσης στη περιοχή ; *

	1	2	3	4	5	
Καθοδική	☐	☐	☐	☐	☐	Ανοδική

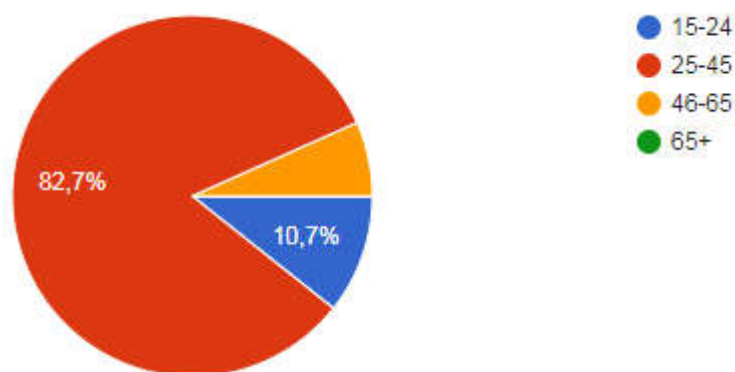
Θα θέλατε να προσθέσετε κάποιο σχόλιο σχετικά με τον δημόσιο χώρο και την γειτονιά της Σβώλου;

Η απάντησή σας

Κεφάλαιο 9^ο

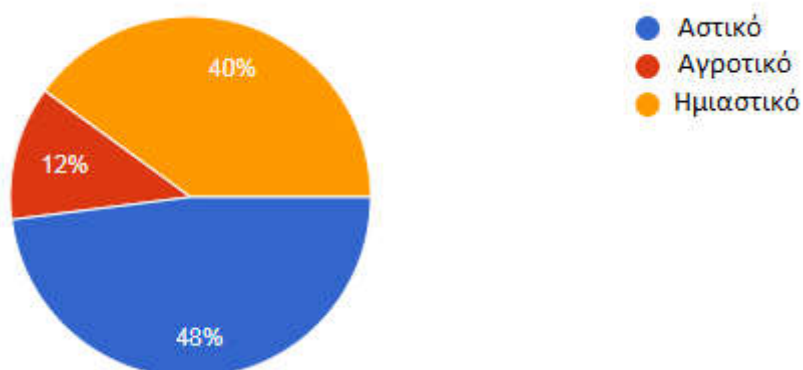
9.1 Αποτελέσματα της έρευνας

Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε;

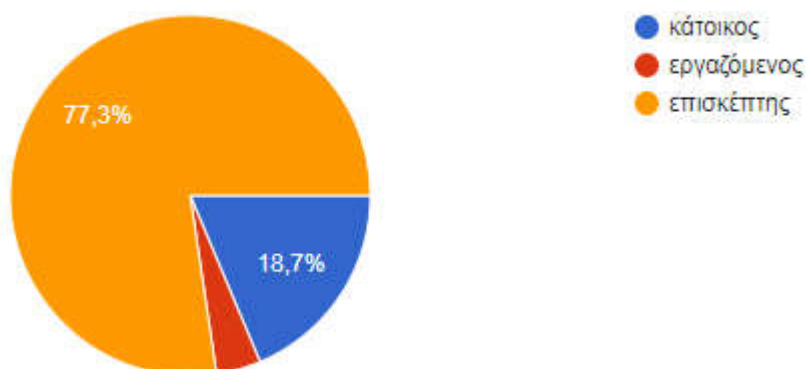
Στο αρχικό τμήμα του ερωτηματολογίου, το δείγμα καλείται να ορίσει την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκει. Το δείγμα κατατάσσεται στις ηλικιακές ομάδες 15-24, 25-45, 46-65, 65+. Σύμφωνα με τις απαντήσεις στην ερώτηση αυτή, το μεγαλύτερο ποσοστό ανήκει στην ηλικιακή ομάδα μεταξύ 25-45 ετών με ποσοστό 82,7% γεγονός που μπορεί να οφείλεται στο ότι κυρίως άτομα μεταξύ των ηλικιών αυτών έχουν πιο ενεργή συμμετοχή σε θέματα που αφορούν στην διεκδίκηση δημοσίου χώρου στην πόλη και στην ποιότητα της καθημερινής ζωής σε αυτήν, απαιτώντας συνεχώς τρόπους εκπλήρωσης των αιτημάτων τους. Επίσης πιθανολογείται η πλειοψηφία της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας να διακατέχεται από μεγαλύτερη ευχέρεια χρήσης των Η/Υ και του διαδικτύου, εργαλεία τα οποία αποτέλεσαν το βασικό μέσο εκπόνησης αυτής της έρευνας. Στην συνέχεια, στην αμέσως επόμενη (με προτεραιότητα ποσοστού) ομάδα 15-24 ετών ανήκει το 10,7% του δείγματος, ενώ είναι αξιοσημείωτο πως κανένας από τα 75 άτομα δεν ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 65+. Το γεγονός αυτό ίσως να οφείλεται στο ότι το ερωτηματολόγιο διαμοιράστηκε ηλεκτρονικά και ίσως να μην υπήρχε δείγμα της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας εξοικειωμένο να απαντήσει στο ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο. Ωστόσο, το δείγμα της ηλικιακής ομάδας 46-65 ετών απάντησε στο ερωτηματολόγιο με ανταπόκριση 6,7%, που μεταφράζεται σε 5 άτομα, από το σύνολο των 75 ερωτηθέντων.

Το περιβάλλον που έχετε μεγαλώσει θα το χαρακτηρίσετε ως:

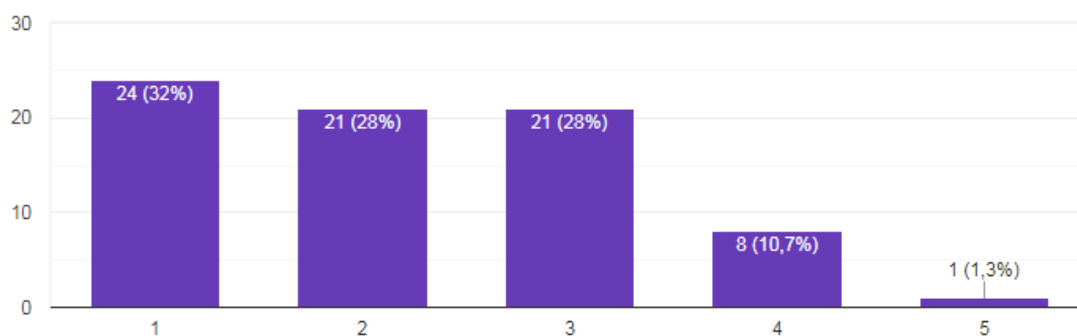
Το μεγαλύτερο πλήθος του δείγματος με ποσοστό 48% δηλώνει πως έχει μεγαλώσει σε αστικό περιβάλλον, δηλαδή σε περιοχές με μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού. Το 40% του δείγματος έχει μεγαλώσει σε ημιαστικές περιοχές. Η ημιαστική περιοχή συνήθως κατοικείται από 2.000 έως 10.000 κατοίκους. Τέλος, το 12% του δείγματος είναι μεγαλωμένο σε αγροτική περιοχή, δηλαδή σε περιβάλλον μικρότερο των 2.000 κατοίκων, όπου η κύριες πηγές εσόδων είναι ο πρωτόγεννης τομέας παραγωγής. Συμπερασματικά περίπου το 50% του δείγματος έχει περισσότερες, εμπειρίες και επιρροές από αστικό περιβάλλον γεγονός που λειτουργεί θετικά στην κατανόηση των ερωτήσεων της έρευνας.

Στην γειτονιά της Σβώλου είστε:

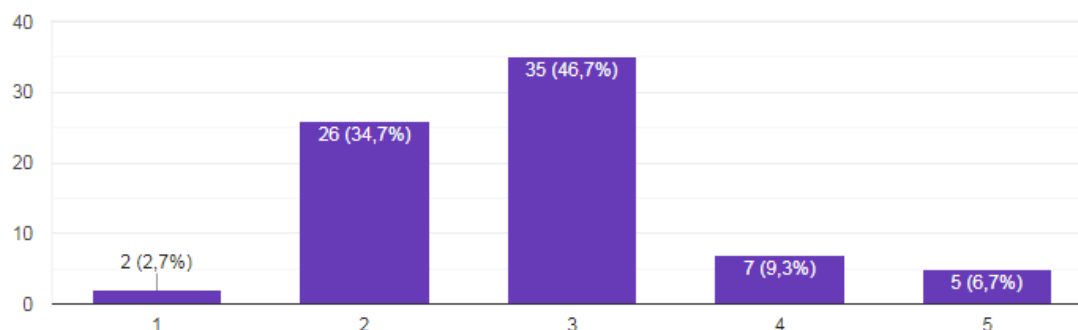
Το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος με ποσοστό 77,3% εντοπίζεται στην περιοχή μελέτης ως επισκέπτης. Η Σβώλου άλλωστε αποτελεί μια δημοφιλή γειτονιά της Θεσσαλονίκης για διασκέδαση, ψυχαγωγία και πολιτιστικές δραστηριότητες. Πρόκειται για μια γειτονιά την οποία συγκροτούν και διαχειρίζονται οι ίδιοι οι χρήστες της, μέσα από συλλογικές διαδικασίες βελτίωσης της καθημερινής ζωής , κάνοντάς την ταυτόχρονα πιο ελκυστική στους επισκέπτες της. Επίσης, το ποσοστό 18,7% δηλώνει πως κατοικεί στην γειτονιάς της Σβώλου, δεδομένο, που σημαίνει πως το δείγμα αυτό ίσως και να έχει συμμετάσχει σε κάποιες από τις δράσεις και τις πρωτοβουλίες της γειτονιάς. Τέλος, το μικρό ποσοστό 4%, συγκριτικά με τα υπόλοιπα, δηλώνει πως εργάζεται στην γειτονιά. Το δείγμα αυτό θα μπορούσε να αντιπροσωπεύει τις επιχειρήσεις οι οποίες απασχολούν προσωπικό στην περιοχή της Σβώλου.

**Συμμετέχετε με ενεργό τρόπο στην κοινοτική ζωή της πόλης σας;
(1-Καθόλου, 2- Ελάχιστα, 3- Μέτρια, 4- Ικανοποιητικά 5- Αρκετά)**

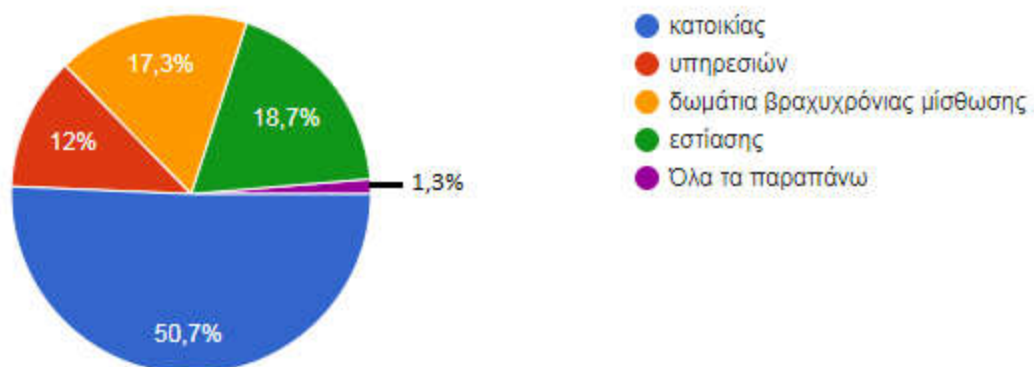
Σύμφωνα με τα αποτελέσματα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό συμμετοχής στην κοινοτική ζωή, γενικά στην πόλη, οι απαντήσεις του δείγματος κυμάνθηκαν κατά κύριο λόγο μεταξύ της βαθμίδας 1 που ισοδυναμεί με το καθόλου, της βαθμίδας 2 δηλαδή ελάχιστα και της βαθμίδας 3 που απαντά στην μέτρια συμμετοχή στην πόλη. Ακολουθούν η βαθμίδα 4 που εκδηλώνει την ενεργή συμμετοχή στην πόλη σε ικανοποιητικό βαθμό και η 5η βαθμίδα, όπου απάντησε μόλις ένας ερωτηθείς, ότι είναι αρκετά ενεργός ως προς τη συμμετοχή του στην πόλη. Τα ποσοστά διαμορφώθηκαν ως εξής: το 32% του δείγματος δεν συμμετέχει καθόλου και με κανένα ρόλο στην κοινοτική ζωή της πόλης του, δηλαδή δεν ενδιαφέρεται για διεκδικήσεις χώρου, για οργάνωση ή συμμετοχή σε ομάδες πρωτοβουλιών της πόλης. Στη συνέχεια το 28% απάντησε πως συμμετέχει ελάχιστα στην κοινοτική ζωή στην πόλη και ένα ακόμη 28% απάντησε στη μέτρια συμμετοχή στην πόλη. Τέλος, μόνο το 10,7% και το 1,3% του δείγματος συμμετέχει ενεργά στην κοινοτική ζωή της πόλης, διεκδικώντας και απαιτώντας τα δικαιώματά τους και τον χώρο τους σε αυτήν. Το στοιχείο της αυτό-οργάνωσης και της ελεύθερης έκφρασης σε περιοχές και γειτονιές των πόλεων από τους ίδιους τους χρήστες είναι πολύ σημαντικό κριτήριο, όχι μόνο για την συμμετοχή στα κοινά αλλά και για τον επαναπροσδιορισμό της έννοιας του πολίτη. Ωστόσο παρατηρείται πως το σύνολο του δείγματος δεν έχει ενεργή συμμετοχή στη κοινοτική ζωή της πόλης γεγονός που αποδυναμώνει τον συμμετοχικό σχεδιασμό και τη διεκδίκηση χώρου σε αυτή.

**Υπάρχουν στην περιοχή της Σβώλου εγκαταλελειμμένα κτίρια;
(1-Καθόλου, 2- Ελάχιστα, 3- Μέτρια, 4- Πολλά,5- Αρκετά)**

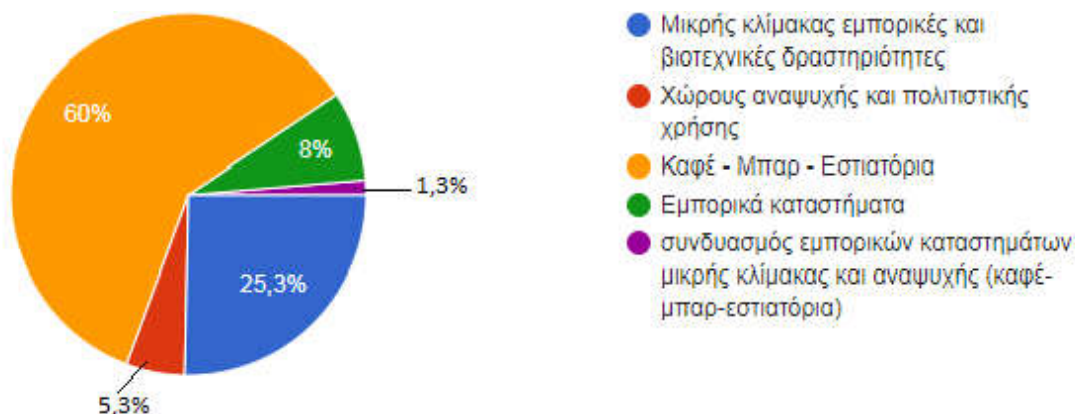
Στην περιοχή της Σβώλου τα εγκαταλελειμμένα κτίρια εμφανίζονται σε μέτριο έως μικρό βαθμό, με ποσοστό 46,7%, να εντοπίζει μέτριο αριθμό εγκαταλελειμμένων κτιρίων και 34,7% να εντοπίζει μικρό αριθμό εγκαταλελειμμένων κτιρίων. Η ύπαρξη μέτριου πλήθους εγκαταλελειμμένων κτιρίων σε συνδυασμό με όσα έχουν γραφεί στο θεωρητικό μέρος, αποτελεί μέρος της διαδικασίας του gentrification. Οι ιδιωτικές επενδύσεις σε εγκαταλελειμμένα κτίρια μίας συνεχώς αναπτυσσόμενης περιοχής όπως είναι η Σβώλου έχουν ως σκοπό την μετατροπή των νέων ανακαινισμένων χώρων σε πηγές εσόδων αποκαθλώνοντας σταδιακά τα παλαιά κτίρια και εγκαταλείποντας εντελώς την έννοια της γειτονιάς. Ωστόσο δεν μπορούμε να συμπεράνουμε από την συγκεκριμένη και μόνο ερώτηση εάν τα εγκαταλελειμμένα κτίρια που υπάρχουν στην περιοχή προορίζονται για ιδιωτικές επενδύσεις. Στη συνέχεια ένα δείγμα 2,7% δεν παρατηρεί καθόλου εγκαταλελειμμένα κτίρια στην Σβώλου, ενώ ένα δείγμα της τάξης του 9,3% και 6,7% παρατηρούν αρκετά έως πάρα πολλά εγκαταλελειμμένα κτίρια στην γειτονιά. Η αλήθεια είναι πως στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας δεν έχει εντοπιστεί κάποια επίσημη τουλάχιστον καταγραφή των εγκαταλελειμμένων δημόσιων ή ιδιωτικών κτιρίων στην γειτονιά αυτή.

Τα κτίρια στην περιοχή της Σβώλου στεγάζουν κυρίως χρήσεις;

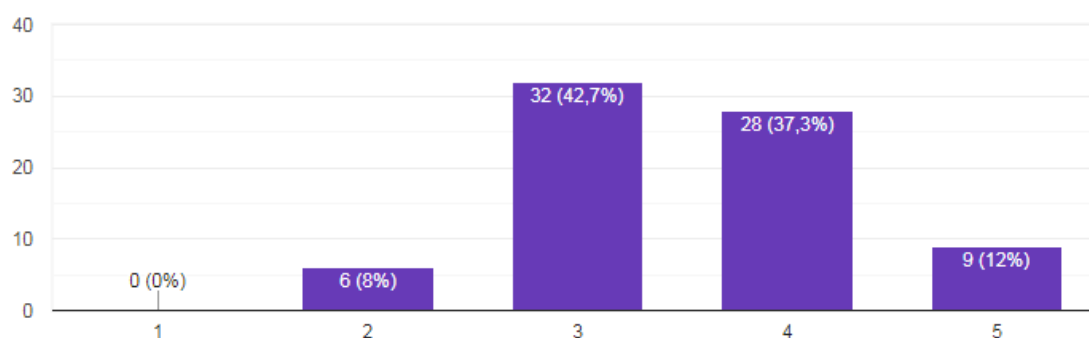
Σύμφωνα με την απάντηση του δείγματος στην συγκεκριμένη ερώτηση, στην περιοχή της Σβώλου εντοπίζονται κυρίως κατοικίες. Αυτό μπορεί να επιβεβαιωθεί και από το χάρτη χρήσεων γης της περιοχής (χάρτης 1) όπου το σύνολο των χρήσεων γης είναι η γενική κατοικία. Το 50,7% του δείγματος λοιπόν εντοπίζει στην περιοχή της Σβώλου κατοικίες. Το 18,7% εντοπίζει στην περιοχή χώρους εστίασης. Το 17,3% του δείγματος εντοπίζει στην περιοχή δωμάτια βραχυχρόνιας μίσθωσης, ένα νέο τουριστικό μοντέλο, το οποίο έχει την τάση να αναπτύσσεται σε κέντρα πόλεων, με πολιτιστικό, πολιτισμικό ενδιαφέρον και με ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά. Το 12% του δείγματος εντοπίζει στην περιοχή την ανάπτυξη υπηρεσιών, σχετικά μικρό ποσοστό συγκριτικά με το υπόλοιπο δείγμα και το ακόμα μικρότερο ποσοστό που αντιστοιχεί στο 1,3%, δηλαδή ένα άτομο από τα 75, εντοπίζουν στην περιοχή την έντονη ύπαρξη όλων των παραπάνω. Συνδυάζοντας το γεγονός της έντονης ύπαρξης κατοικίας και εστίασης, με τις διαδικασίες του gentrification, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε πως ο χαρακτήρας της γειτονιάς αλλάζει και γίνεται πιο ελκυστικός προς τους επισκέπτες και τους νέους εν δυνάμει κατοίκους. Ένα από τα χαρακτηριστικά του gentrification είναι η έντονη παρουσία της κατοικίας σε συνδυασμό με την ανάπτυξη χρήσεων εστίασης προσδίδοντας στην περιοχή περισσότερα χαρακτηριστικά ενός τόπου διασκέδασης και εφήμερης κοινωνικής συναναστροφής, παρά γειτονιάς.

Στην περιοχή της Σβώλου τα καταστήματα στεγάζουν συνήθως:

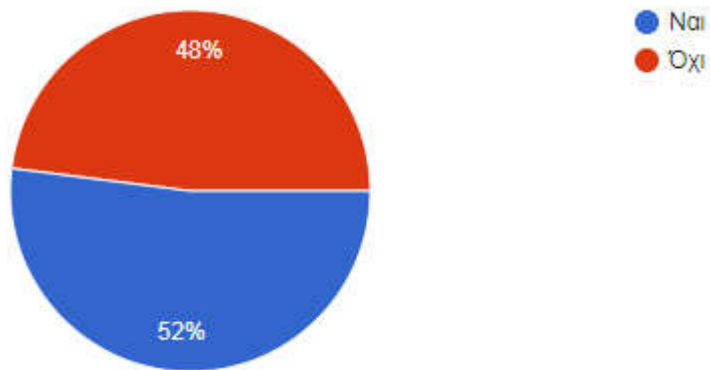
Στην ερώτηση σχετικά με τα καταστήματα που εντοπίζονται στην περιοχή, το 60% του δείγματος εντοπίζουν καταστήματα εστίασης (καφέ - μπαρ-εστιατόρια). Η αισθητή παρουσία καταστημάτων μαζικής εστίασης, προσδίδουν στην περιοχή έναν καταναλωτικό χαρακτήρα. Συνήθως οι περιπτώσεις όπου σημειώνεται η επέκταση εγκαταστάσεων λιανικής πώλησης, εστιατορίων, pubs νυχτερινής διασκέδασης και άλλες παρόμοιες δυνατότητες ψυχαγωγίας, συνοδεύονται και από το φαινόμενο απομάκρυνσης τοπικών καταστημάτων κι άλλων χρήσεων που εξυπηρετούν κυρίως τους μόνιμους κατοίκους, καθώς οι τελευταίες αντικαθίστανται από εγκαταστάσεις που απευθύνονται στους επισκέπτες ή γενικότερα σε άτομα υψηλότερης οικονομικής τάξης. Το 25,3% του δείγματος εντοπίζει στην περιοχή μικρή κλίμακας εμπορικές και βιοτεχνικές δραστηριότητες, οι οποίες διατηρούνται στην περιοχή για την εξυπηρέτηση των κατοίκων και των επισκεπτών αυτής. Το 8% του δείγματος απαντά πως στην περιοχή εδράζουν εμπορικά καταστήματα. Τέλος, το 5,3% και το 1,3% αντίστοιχα εντοπίζουν στην περιοχή της Σβώλου χώρους αναψυχής και πολιτιστικής χρήσης, όπως θα μπορούσε να χαρακτηριστεί το Πάρκο Τσέπης στην γειτονιά και συνδυασμό εμπορικών καταστημάτων μικρή κλίμακας και χώρους αναψυχής, που δεν εντοπίζονται έντονα σε αυτή.

**Παρατηρείτε αύξηση στις τιμές των ενοικίων στη γειτονιά της Σβώλου;
(1-Καθόλου, 2- Μικρή, 3- Μέτρια, 4- Έντονη, 5-Πολύ έντονη)**

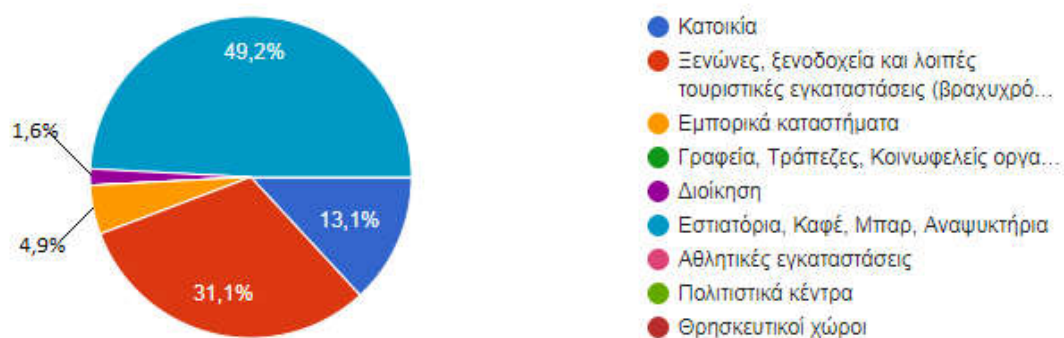
Το δείγμα στην πλειοψηφία του σχετικά με το αν παρατηρεί αύξηση των ενοικίων στην γειτονιά της Σβώλου, απάντησε θετικά. Αναλυτικότερα, το 8% εντοπίζει μικρή αύξηση των ενοικίων στην περιοχή, το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος, που αντιστοιχεί περί το μισό, 42,7% δηλώνει μέτρια αύξηση των ενοικίων της περιοχής, γεγονός που δημιουργεί παράλληλα αρκετούς προβληματισμούς και ανησυχίες από τους πολίτες, τους τοπικούς φορείς κλπ. Επίσης, ένα αρκετά μεγάλο μέρος του δείγματος ήτοι 37,3% εντοπίζει επίσης έντονη αύξηση στις τιμές των ενοικίων της αγοράς. Αξίζει να αναφερθεί ότι η μεγάλη αύξηση των ενοικίων είναι αναπόσπαστο κομμάτι της διαδικασίας του gentrification με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συνεχώς ανακατατάξεις κοινωνικού, οικονομικού και πολιτιστικού χαρακτήρα με ταξικό χαρακτήρα. Τέλος, το 12% του δείγματος, δηλαδή 9 από τα 75 άτομα, παρατηρούν πολύ έντονη αύξηση των ενοικίων στην περιοχή της Σβώλου. Εν κατακλείδι, η πλειοψηφία των απαντήσεων στην συγκεκριμένη ερώτηση δείχνουν ότι εντοπίζεται η αύξηση ενοικίων στην περιοχή. Η αύξηση του ενοικίου σε συνδυασμό με το χαμηλό εισόδημα των ενοικιαστών (οι οποίοι όπως θα δούμε στη συνέχεια αποτελούνται κυρίως από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες) μπορεί να αποτελέσει διαδικασία εκτοπισμού τους και να τους αναγκάσει να μετακινηθούν σε περιοχές με χαμηλότερα ενοίκια. Επιπρόσθετα η αύξηση των ενοικίων μπορεί να προκαλέσει αλλαγή στο χαρακτήρα της περιοχής και οι κάτοικοι να μην είναι σε θέση να αποδώσουν και να εξυπηρετηθούν από τις νέες λειτουργίες της γειτονιάς τους, κάτι το οποίο αποτελεί ακόμη έναν παράγοντα που μπορεί να οδηγήσει στον εκτοπισμό τους.

Παρατηρείτε την ανάπτυξη νέων χρήσεων στην περιοχή της Σβώλου;

Η ερώτηση σχετικά με το αν παρατηρούν την ανάπτυξη νέων χρήσεων στην περιοχή της Σβώλου, μπορούμε να πούμε πως δίχασε το δείγμα, χωρίζοντας το σε 52% να απαντά θετικά στην ανάπτυξη νέων χρήσεων και 48% να απαντά αρνητικά. Η μικρή αυτή διαφορά στις αντίθετες απαντήσεις του δείγματος δεν μπορεί να αναλυθεί ώστε να εξαχθεί κάποιο συμπέρασμα.

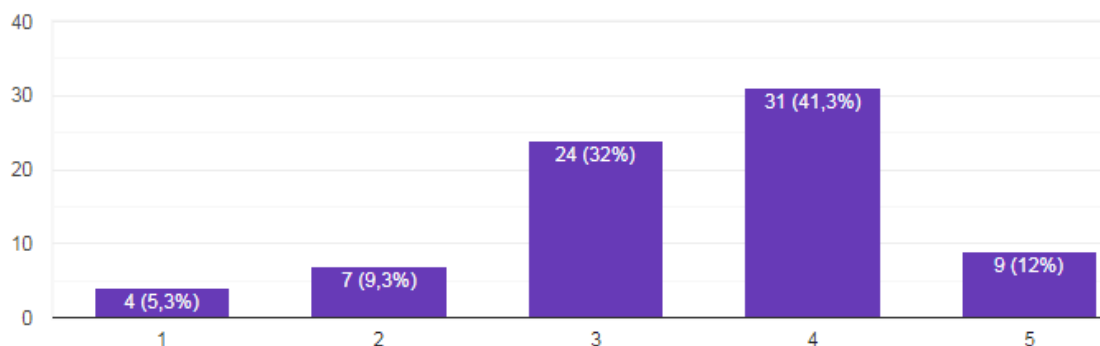
Αν ναι, ποιες χρήσεις εντοπίζετε συχνότερα τα τελευταία 10 χρόνια;

Σε συνάρτηση με την προηγούμενη ερώτηση, όσοι εκ του δείγματος απάντησαν θετικά στο αν παρατηρούν την ανάπτυξη νέων χρήσεων, κλήθηκαν να συγκεκριμενοποιήσουν τις χρήσεις τις οποίες παρατηρούν να αναπτύσσονται τα τελευταία δέκα χρόνια στην περιοχή της Σβώλου. Στην ερώτηση αυτή απάντησαν το 52% του συνολικού δείγματος, το οποίο αντιστοιχεί σε 39 από τα 75 συνολικά άτομα που αποτελούν το δείγμα για την ερώτηση αυτή. Το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος με ποσοστό 49,2% εντοπίζει να αναπτύσσεται στην περιοχή η εστίαση, με πλήθος εστιατορίων, μπαρ, καφέ και αναψυκτήρια. Στην συνέχεια το αμέσως μεγαλύτερο ποσοστό του 31,1% παρατηρεί να αναπτύσσονται στην περιοχή ξενώνες, ξενοδοχεία και δωμάτια βραχυχρόνιων μισθώσεων. Οι δύο αυτές απαντήσεις που καλύπτουν στο σύνολο τους το 80,3% του δείγματος αποτελούν δύο χαρακτηριστικά της διαδικασίας του φαινομένου του gentrification, τα οποία μπορούν να οδηγήσουν στους κινδύνους που περικλείει το φαινόμενο (όπως είναι ο κίνδυνος του εκτοπισμού των κατοίκων της περιοχής μέσα από την ανάπτυξη νέων χρήσεων και λειτουργιών). Τέλος, μικρότερο ποσοστό του δείγματος 13,1% παρατηρεί την ανάπτυξη νέων κατοικιών στην περιοχή, το 4,9% του δείγματος εντοπίζει την ανάπτυξη νέων εμπορικών καταστημάτων και το 1,6% του δείγματος εντοπίζει την ανάπτυξη χρήσεων διοίκησης.

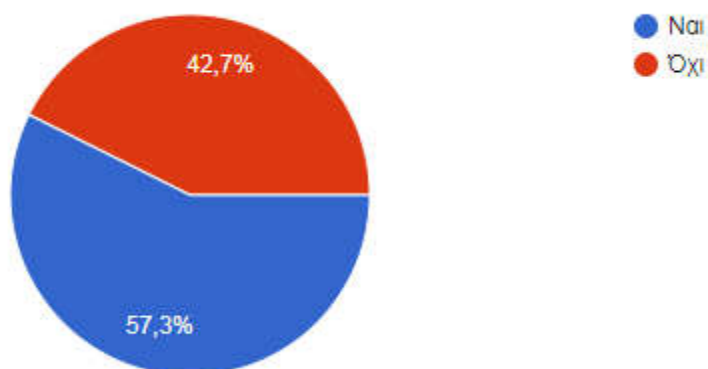
**Εκτιμάτε πως οι έντονες κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές σχετίζονται
ιδιαίτερω με τον χαρακτήρα της περιοχής;**

(1- Καθόλου, 2-Ελάχιστα, 3- Μέτριο, 4- Πολύ 5- Πάρα πολύ)

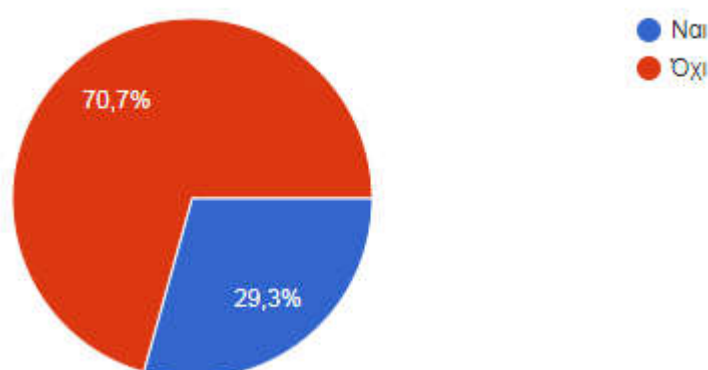
Στην ερώτηση σχετικά με το αν το δείγμα πιστεύει πως οι έντονες κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές σχετίζονται με το χαρακτήρα της περιοχής, οι περισσότεροι απαντούν θετικά. Συγκεκριμένα, η πλειοψηφία του δείγματος, το 41,3%, θεωρεί πως οι αλλαγές κοινωνικού και πολιτιστικού χαρακτήρα έχουν αντίκτυπο στην περιοχή. Στην συνέχεια το 12% εκτιμά πως οι αλλαγές αυτές σχετίζονται στον μέγιστο δυνατό βαθμό με τον χαρακτήρα της περιοχής. Σε μέτριο βαθμό την σχέση αυτή την παρατηρεί το 32% του δείγματος της έρευνας, το 9,3% θεωρεί πως η συσχέτιση του χαρακτήρα της περιοχής και των κοινωνικών και πολιτιστικών γεγονότων επηρεάζει ελάχιστα της περιοχή και μόλις το 5,3% του δείγματος δεν εντοπίζει καμία απολύτως σχέση. Η υποβάθμιση της κοινωνικής ζωής που εντοπίζεται σε κεντρικές περιοχές των πόλεων και η ταύτισή τους με την διασκέδαση και τον πολιτισμό φαίνεται να επηρεάζει τον χαρακτήρα της περιοχής. Το συνολικό πλαίσιο κοινωνικής αστάθειας αποτελεί ευνοϊκή περίοδο για την εφαρμογή των διαδικασιών του gentrification. Ωστόσο, οι χρήστες της γειτονιάς της Σβώλου προσπαθούν να διατηρήσουν τον χαρακτήρα και την έννοια της γειτονιάς, μέσα από διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού, που στοχεύουν στην συμμετοχή των κατοίκων της στον σχεδιασμό της γειτονιάς τους. Συνεπώς δημιουργείται μια αλληλοτροφοδότηση μεταξύ των κοινωνικών και πολιτιστικών αλλαγών και των χρηστών της γειτονιάς της Σβώλου.

Θεωρείτε πως υπάρχει απαξίωση της γειτονιάς της Σβώλου από εκπροσώπους της πολιτείας;

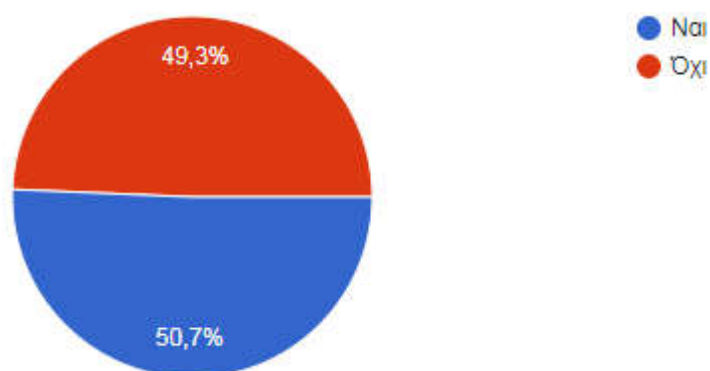
Το δείγμα μοιάζει να διχάζεται με το ερώτημα σχετικά με το αν θεωρεί πως η γειτονιά της Σβώλου απαξιώνεται από εκπροσώπους της πολιτείας, με το 57,3% να απαντά πως συμφωνεί και το 42,7% πως διαφωνεί. Από το σύνολο των 75 ερωτηθέντων, οι 43 απάντησαν θετικά και οι 32 αρνητικά. Μία γειτονιά όπως αυτή της Σβώλου, με την κοινοτική ομάδα της να αποτελεί μέρος της καθημερινότητάς της είναι πιθανό να δημιουργεί τέτοιου είδους διχασμούς, όπως έχει προκληθεί και στο δείγμα για τη συγκεκριμένη ερώτηση. Αναλυτικότερα, ίσως ένα μέρος του δείγματος να θεωρεί ότι οι αναπλάσεις ή τα σχέδια βελτίωσης που μπορούν να γίνουν από την πολιτεία, ταυτόχρονα απαξιώνουν το χαρακτήρα που προσπαθεί η κοινοτική ομάδα να διατηρήσει στη γειτονιά. Για αυτό το λόγο το δείγμα με ποσοστό 57,3% εντοπίζει απαξίωση της γειτονιάς από την πολιτεία. Αντίθετα το ποσοστό 42,7% που διαφωνεί σχετικά με το θέμα της απαξίωσης, ενισχύει την προσπάθεια στήριξης της γειτονιάς από εκπροσώπους της πολιτείας και της αρμονικής συνεργασίας με τον δήμο Θεσσαλονίκης χωρίς να εντοπίζει περιπτώσεις απαξίωσης. Σημαντικό θεωρείται πως για τη δημιουργία του πάρκου τσέπης, παραχωρήθηκε στην ομάδα το οικόπεδο από τον Δήμο Θεσσαλονίκης, γεγονός που δείχνει μια προσπάθεια συνεργασίας των κατοίκων και της πολιτείας.

Λαμβάνουν χώρα κρατικές παρεμβάσεις στη γειτονιά της Σβώλου με έμφαση στην ενίσχυση του κεφαλαίου και των επενδύσεων;

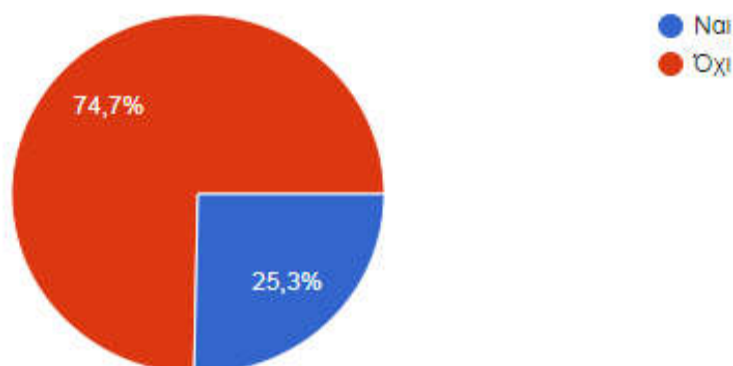
Το 70,7% του δείγματος εντοπίζει πως δεν λαμβάνουν χώρα κρατικές παρεμβάσεις στη γειτονιά της Σβώλου, με έμφαση στην ενίσχυση του κεφαλαίου και των επενδύσεων. Οι έντονες κρατικές παρεμβάσεις μέσα από αναπλάσεις και νέους χωρικούς σχεδιασμούς είναι μέρος των πρακτικών της διαδικασίας του gentrification. Το δείγμα δεν εντοπίζει παρόμοιες πρακτικές, γεγονός που έρχεται ως έναν βαθμό σε σύγκρουση με τις ήδη υφιστάμενες παρεμβάσεις κρατικών φορέων που έχουν πραγματοποιηθεί στην Σβώλου. Συγκεκριμένα, στις οδούς Αγγελάκη και Εθνική Αμύνης, που βρίσκονται στο μεταίχμιο της γειτονιάς της Σβώλου και της ΔΕΘ λαμβάνουν χώρα σειρά κρατικών αναπλάσεων, με στόχο να αναβαθμίσουν την εικόνα του κέντρου της Θεσσαλονίκης. Το υπόλοιπο 29,3% του δείγματος εντοπίζει κρατικές παρεμβάσεις στη γειτονιά της Σβώλου. Η αντίληψη αυτή θα μπορούσε να δικαιολογηθεί από το γεγονός πως η γειτονιά της Σβώλου γειτνιάζει άμεσα με την περιοχή της ΔΕΘ και ήδη μια σειρά αναπλάσεων αρχίζουν να εξαπλώνονται στην περιοχή.

Εντοπίζετε έντονες ιδιωτικές παρεμβάσεις πολιτιστικού χαρακτήρα;

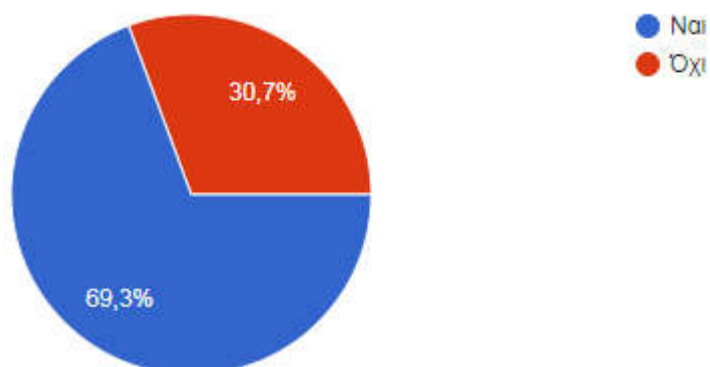
Η ερώτηση σχετικά με το αν το δείγμα εντοπίζει ιδιωτικές παρεμβάσεις πολιτιστικού χαρακτήρα δεν κατάφερε να αποδώσει ένα ξεκάθαρο αποτέλεσμα. Αναλυτικότερα, το 49,3% του δείγματος δεν εντοπίζει ιδιωτικές παρεμβάσεις πολιτιστικού χαρακτήρα στη γειτονιά, ενώ το 50,7% του δείγματος παρατηρεί να λαμβάνουν χώρα ιδιωτικές παρεμβάσεις πολιτιστικού χαρακτήρα στη γειτονιά. Προφανώς διακρίνεται μία δυσκολία στον χαρακτηρισμό των πολιτιστικών παρεμβάσεων ως ιδιωτικών ή δημόσιων. Η σύγχυση στην ερώτηση αυτή ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι κάποιες παρεμβάσεις πολιτιστικού χαρακτήρα που πραγματοποιούνται στην περιοχή οργανώνονται από την κοινοτική ομάδα της γειτονιάς της Σβώλου και λόγω έλλειψης πληροφόρησης να συγχέεται ο χαρακτήρας της παρέμβασης. Επίσης από την ερώτηση «Συμμετέχετε με ενεργό τρόπο στην κοινοτική ζωή της πόλης σας;» η πλειοψηφία του δείγματος απάντησε πως συμμετέχει λίγο έως και καθόλου στην κοινοτική ζωή της πόλης. Τα δύο αυτά στοιχεία θα μπορούσαν να εξηγήσουν το παραπάνω αποτέλεσμα, για το οποίο δεν μπορούν να αντληθούν συγκεκριμένα συμπεράσματα.

Θεωρείτε πως στη γειτονιά της Σβώλου εφαρμόζονται έντονα μέτρα αστυνόμευσης;

Στην ερώτηση σχετικά με το αν στη γειτονιά της Σβώλου εφαρμόζονται έντονα μέτρα αστυνόμευσης, η πλειοψηφία του δείγματος με ποσοστό 74,7% απαντά αρνητικά, ενώ το ποσοστό 25,3% θεωρεί πως τα μέτρα αστυνόμευσης στην περιοχή είναι έντονα. Στη γειτονιά της Σβώλου εντοπίζεται κυρίως η χρήση κατοικίας (όπως προέκυψε και από τα αποτελέσματα της έρευνας) και παράλληλα αναπτύσσονται σε αυτήν χρήσεις εστίασης προσελκύοντας επισκέπτες. Η γειτονιά της Σβώλου δεν αποτελεί μία περιθωριοποιημένη γειτονιά και όπως προέκυψε από προηγούμενη ερώτηση δεν απαξιώνεται από εκπροσώπους της πολιτείας. Επομένως, μπορεί να χαρακτηριστεί ως μία ασφαλής γειτονιά κατοικίας και ως προορισμός διασκέδασης, χωρίς να εφαρμόζονται σε αυτή έντονα μέτρα αστυνόμευσης του δημοσίου χώρου. Το φαινόμενο του gentrification εντοπίζεται κυρίως σε περιοχές περιθωριοποιημένες, από τις οποίες απουσιάζει η αίσθηση ασφάλειας και ευημερίας. Συνεπώς επιβεβαιώνεται πως οι συνθήκες στη γειτονιά αυτή δεν απαιτούν μέτρα έντονης αστυνόμευσης, για αυτό και δεν παρατηρούνται από το δείγμα.

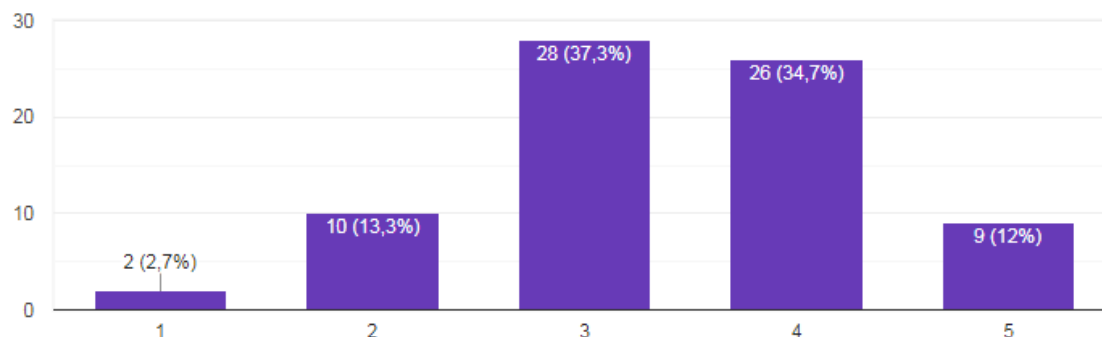
Ζουν στη γειτονιά της Σβώλου ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (μετανάστες, άστεγοι, άνθρωποι με χαμηλό εισόδημα, περιθωριοποιημένοι, χρήστες ουσιών);

Στην γειτονιά της Σβώλου σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας το 69,3% του δείγματος εντοπίζει να ζουν σε αυτήν ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (μετανάστες, άστεγοι, άνθρωποι με χαμηλό εισόδημα, περιθωριοποιημένοι, χρήστες ουσιών), ενώ το 30,7% δεν παρατηρεί κάτι τέτοιο..Το γεγονός ότι το 69,3% του δείγματος εντοπίζει ευπαθείς ομάδες να κατοικούν στην γειτονιά της Σβώλου, μπορεί να δικαιολογηθεί, καθώς η περιοχή της Σβώλου αποτελεί κεντρική περιοχή στον αστικό ιστό της Θεσσαλονίκης, προσφέροντας στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες την δυνατότητα εύκολης πρόσβασης στις λειτουργίες της πόλης. Στην διαδικασία του gentrification παρατηρείται ο αποκλεισμός του πληθυσμού αυτού από τις κεντρικές λειτουργίες των πόλεων. Ωστόσο είναι σημαντική η δράση της κοινοτικής ομάδας η οποία συμβάλλει στην εναρμόνιση της γειτονιάς της Σβώλου και χωρίς αποκλεισμούς και περιθωριοποιήσεις προσπαθεί να ενθαρρύνει το κοινωνικό σύνολο να συμμετέχει στον σχεδιασμό της γειτονιάς του.

Από την έναρξη της λεγόμενης οικονομικής κρίσης έως σήμερα, ποια η πορεία του κόστους διαβίωσης στη περιοχή ;

(1- Πολύ χαμηλό, 2- Χαμηλό, 3- Μέτριο, 4- Υψηλό, 5- Πολύ υψηλό)

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει πως το 37,3% του δείγματος παρατηρεί πως έχει αυξηθεί σε μέτριο βαθμό το κόστος διαβίωσης στην περιοχή. Στην συνέχεια σε ποσοστό 34,7% το δείγμα δηλώνει πως παρατηρεί μεγάλη αύξηση του κόστους διαβίωσης, γεγονός που ταυτίζεται και με προηγούμενη ερώτηση, σχετικά με την ραγδαία αύξηση των ενοικίων της περιοχής. Επίσης, σε ποσοστό 13,3% και 2,7% το δείγμα δεν παρατηρεί ιδιαίτερη αύξηση του κόστους διαβίωσης στην περιοχή. Σύμφωνα με τη γνώμη του δείγματος το κόστος διαβίωσης, από την περίοδο της λεγόμενης οικονομικής κρίσης έως σήμερα, έχει αυξηθεί από μέτριο έως υψηλό βαθμό στην περιοχή. Τα τελευταία χρόνια λόγω των καταστάσεων που έχουν επέλθει από την οικονομική κρίση, είναι πιθανόν ο σχεδιασμός των κέντρων των πόλεων να βασίζεται κατά προτεραιότητα στις ανάγκες των μεσαίων και υψηλών κοινωνικών ομάδων, παραμερίζοντας τις υπόλοιπες ομάδες της κοινωνίας και τις απαιτήσεις τους για ένα λειτουργικό κέντρο πόλης για όλους. Συνεπώς, το κόστος διαβίωσης διαμορφώνεται από διαφορετικά πρότυπα και ανάγκες, με αποτέλεσμα να καθίσταται δύσκολο για τις ασθενέστερες κοινωνικές ομάδες να ανταποκριθούν σε αυτό. Η διαδικασία του gentrification τείνει να εντοπίζεται σε περιόδους κρίσης (οικονομικής, κοινωνικής, πολιτιστικής), όπου δημιουργείται ένα κατάλληλο έδαφος για την εφαρμογή του φαινομένου. Η αύξηση του κόστους διαβίωσης σε συνδυασμό με την περίοδο κρίσης θα μπορούσε να δημιουργήσει ένα κατάλληλο περιβάλλον εφαρμογής του φαινομένου του gentrification.

Στο σημείο ολοκλήρωσης των απαντήσεων του ερωτηματολογίου, ζητήθηκε προαιρετικά από τους ερωτηθέντες να προσθέσουν ό,τι οι ίδιοι επιθυμούν. Παρακάτω παρατίθενται οι ελεύθερες απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτώμενοι σχετικά με τον δημόσιο χώρο και την γειτονιά της Σβώλου.

Θα θέλατε να προσθέσετε κάποιο σχόλιο σχετικά με τον δημόσιο χώρο και την γειτονιά της Σβώλου; (9 απαντήσεις)

1. Δ/Α
2. Στην περίπτωση της γειτονιάς στη Σβώλου έχει πολύ μεγάλη σημασία αν εντάσσεται ο πεζόδρομος της Γούναρη στην παραπάνω αξιολόγηση ή όχι. Έχω την αίσθηση ότι γραμμικά, η Σβώλου ως οδός παρουσιάζει ίσως διαφορετικά χαρακτηριστικά από τις καθέτους της, ειδικότερα τη Γούναρη, αλλά ακόμα και την Ιπποδρομίου - Αγαπηνού, ή και τα μικρότερα παράλληλα στενάκια μεταξύ Εγνατίας - Σβώλου. Η διαπραγμάτευση του δημόσιου χώρου από τις πολύ διαφορετικές κοινωνικές ομάδες της περιοχής είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα. Από τη μεσαία αστική τάξη που κατοικεί επί της Σβώλου και κάποιων άλλων δρόμων, μέχρι τις ομάδες νέων που οικειοποιούνται δεκαετίες ολόκληρες τους πεζοδρόμους του δικτύου της Γούναρη ή δημιουργούν καινούριους μαζί με τους "ντόπιους" (Πρωτοβουλία Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου: Πάρκο Τσέπης - Δείπνο της Άνοιξης), ή και τα άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Στην ερώτηση "Λαμβάνουν χώρα κρατικές παρεμβάσεις στη γειτονιά της Σβώλου με έμφαση στην ενίσχυση του κεφαλαίου και των επενδύσεων" απάντησα όχι, προσπαθώντας να κρατήσω ένα θετικό πρόσημο στην απάντησή μου. Παρόλα αυτά, αν εντάξουμε και τον πεζόδρομο της Γούναρη στη γειτονιά της Σβώλου, τότε ίσως διαφοροποιείται η απάντησή μου. Στη Γούναρη, ναι λαμβάνουν χώρα κρατικές παρεμβάσεις, "χρησιμοποιώντας" ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, δεκαετίες τώρα για πτώση των τιμών των ακινήτων, "εκκαθάριση" μετά της περιοχής, και αργότερα gentrification.
3. Καθαριότητα και χώροι στάθμευσης
4. Πολλοί αλλοδαποί έχουν προβεί σε αγορές ακινήτων τα οποία εκμεταλλεύονται μέσω airbnb.
5. Απαίτηση κοινόχρηστων χώρων
6. Παραμέληση και ασέβεια του δημόσιου χώρου από πολίτες (πχ σκουπίδια, ζημιές)

7. Το πάρκο τσέπης θα βοηθούσε πάρα πολύ στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας της γειτονιάς Αλ. Σβώλου. Και όπως είναι γνωστό έχει φέρει ήδη τους κατοίκους της κοντά.
8. Σημαντικό στοιχείο (κοινωνικό και περιβαλλοντικό) της Αλεξάνδρου Σβώλου αποτελεί το πάρκο τσέπης μεταξύ των οδών Μιχαήλ Ιωάννου με Αγαπηνού. Στο συγκεκριμένο χώρο πραγματοποιούνται διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις (θερινές προβολές ταινιών, οργάνωση καρναβαλιού, Δείπνο της Άνοιξης κτλ.) με στόχο την δημιουργία μια ζωντανότερης και πιο ανθρώπινης γειτονιάς.
9. Έχουν γίνει πολύ ωραίες πρωτοβουλίες στη γειτονιά της σβώλου, δυστυχώς όχι από κρατικούς φορείς αλλά κυρίως από συλλογικές και ιδιωτικές πρωτοβουλίες των κατοίκων. (Πχ πάρκο τσέπης, τραπέζι της άνοιξης)

9.2 Συζήτηση

Η έρευνα που απευθύνθηκε σε κατοίκους, επισκέπτες και εργαζόμενους στην περιοχή της Σβώλου στην Θεσσαλονίκη αποτέλεσε μια προσπάθεια διερεύνησης της αντίληψης του δείγματος για τη σπουδαιότητα του δημόσιου χώρου και της αλληλεπίδρασής του με αυτόν. Μέσα από τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο της έρευνας πραγματοποιήθηκε μια προσπάθεια διερεύνησης της εφαρμογής του φαινομένου του gentrification στην γειτονιά της Σβώλου. Για το λόγο του ότι το δείγμα δεν ήταν πιθανόν εξοικειωμένο με τους όρους της διαδικασίας του gentrification, οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου ήταν απλές, ώστε να γίνουν εύκολα κατανοητές και σχετίζονταν με την εξέλιξη του δημόσιου χώρου στην γειτονιά της Σβώλου.

Μέσα από δεκαεπτά ερωτήσεις για τον δημόσιο χώρο στην γειτονιά της Σβώλου, διερευνήθηκαν οι πολεοδομικές και οι κοινωνικές εξελίξεις καθώς και οι πολιτικές και οικονομικές αλλαγές, οι οποίες έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στη σημερινή διαμόρφωση της γειτονιάς. Οι ερωτήσεις περιστράφηκαν γύρω από τους βασικούς άξονες του φαινομένου του gentrification, δηλαδή γύρω από την ανάπτυξη νέων χρήσεων γης, την πορεία του κόστους διαβίωσης, τον εντοπισμό ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, τις ιδιωτικές και κρατικές παρεμβάσεις, την διαφήμιση, την αστυνόμευση και τον συμμετοχικό σχεδιασμό των χρηστών στην γειτονιά.

Το δείγμα αρχικά κλήθηκε να απαντήσει σε δύο ερωτήσεις σχετικές με την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκει και με το περιβάλλον στο οποίο μεγάλωσε. Σκοπός των συγκεκριμένων ερωτήσεων ήταν να διαμορφωθεί το ηλικιακό προφίλ του δείγματος και να καθοριστεί η συμμετοχή του σε θέματα πόλης. Κατά τη γνώμη μου, το γεγονός πως η πλειοψηφία του δείγματος έχει μεγαλώσει σε αστικό περιβάλλον προσφέρει μεγαλύτερη κατανόηση των ζητημάτων που καλείται να απαντήσει. Στο σύνολό του το δείγμα συμμετέχει σε μικρό έως μέτριο βαθμό στον συμμετοχικό σχεδιασμό της γειτονιάς, στην διεκδίκηση χώρου και δικαιωμάτων σε αυτήν και γενικότερα στην κοινοτική ζωή του τόπου. Στην συνέχεια του ερωτηματολογίου ξεκινάει ο βασικός σκοπός της έρευνας, δηλαδή οι ερωτήσεις που σχετίζονται αποκλειστικά με τις διαδικασίες του φαινομένου του gentrification.

Μέσα από τις απαντήσεις στις κεντρικές ερωτήσεις παρατηρείται ότι η γειτονιά της Σβώλου χαρακτηρίζεται στο σύνολό της ως περιοχή γενικής κατοικίας με ένα

μεγάλο πλήθος καταστημάτων εστίασης να δραστηριοποιούνται σε αυτήν. Η εξέλιξη που σημειώνεται στην γειτονιά της Σβώλου δείχνει ότι η γειτονιά προσελκύει όλο και περισσότερους επισκέπτες και νέους κατοίκους. Η αύξηση του επιπέδου προτίμησης της γειτονιάς έχει σαν αποτέλεσμα την συνολική αύξηση του κόστους διαβίωσης σε αυτήν. Συνεπώς, ο πλέον δημοφιλής χαρακτήρας της περιοχής έχει οδηγήσει σε έντονη αύξηση των τιμών των ενοικίων. Η εφαρμογή σχεδίων ανάπλασης και η επέκταση δραστηριοτήτων αναψυχής και πολιτισμού, σε συνδυασμό με την αυξημένη τάση κατοίκησης στην περιοχή και την άνοδο των ενοικίων, ταυτίζεται με τα βασικά βήματα εφαρμογής του gentrification. Επίσης, οι νέες χρήσεις που αναπτύσσονται ραγδαία στην περιοχή δείχνουν να εγγυώνται κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, ενώ ταυτοχρόνως αφήνουν κάποια περιθώρια εκτοπισμού των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες στην περιοχή εντοπίζονται σε μεγάλο βαθμό, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας. Επίσης, έντονη είναι και η παρουσία εγκαταλελειμμένων κτηρίων. Η ύπαρξη πλήθους εγκαταλελειμμένων κτηρίων στην περιοχή δημιουργεί μια αρνητική σημειολογία, η οποία μπορεί να οδηγήσει αρχικά στην όλο και μεγαλύτερη επιδείνωση της υποβάθμισης του κτιριακού αποθέματος (όπως αναφέρεται στο θεωρητικό μέρος). Στην περίπτωση αυτή, οι τράπεζες και οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί αποφεύγουν τον δανεισμό σε ιδιοκτήτες και κατοίκους της περιοχής, δημιουργώντας μελλοντικά κερδοφόρα επίπεδα επένδυσης ιδιωτικού κεφαλαίου στην περιοχή. Η προηγούμενη διαδικασία σε συνδυασμό με μια σειρά αναπλάσεων και βελτιώσεων του δημοσίου χώρου έχει ως αποτέλεσμα η γειτονιά να αναδιαμορφώνεται και να παύει να απευθύνεται στους αρχικούς της κατοίκους και στις ανάγκες τους. Αν και το δείγμα δεν φάνηκε να είναι εξοικειωμένο με τις έννοιες των ιδιωτικών και των κρατικών παρεμβάσεων και δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε ασφαλή συμπεράσματα για το ζήτημα αυτό, είναι εύκολα ορατό από κάποιον που επισκέπτεται την γειτονιά της Σβώλου ότι πραγματοποιούνται παρεμβάσεις ανάπλασης (μικρής ή μεγάλης κλίμακας) σε αυτήν, όπως και στο σύνολο των κεντρικών περιοχών της Θεσσαλονίκης. Στο σημείο αυτό θεωρώ σημαντικό να αναφέρω, μέσα από προσωπική μου παρατήρηση, ότι κατά τα τελευταία χρόνια, το ενδιαφέρον του δήμου Θεσσαλονίκης για την αναβάθμιση της περιοχής της ΔΕΘ μοιάζει να έχει επηρεάσει ταυτόχρονα και την γειτονιά της Σβώλου. Τα έργα μικρών αναπλάσεων, όπως η προέκταση της πεζοδρόμησης της οδού Αλεξάνδρου Σβώλου ή η δημιουργία ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων οι οποίοι

ιδιοκτησιακά ανήκουν στην αρμοδιότητα της ΔΕΘ, συνδέονται με την διαδικασία του gentrification.

Όπως έχει αναφερθεί στο θεωρητικό μέρος, το φαινόμενο του gentrification ευδοκμεί σε αστικά περιβάλλοντα στα οποία εφαρμόζονται έντονες αλλαγές στις χρήσεις, λαμβάνουν χώρα κρατικές παρεμβάσεις και ιδιωτικές επενδύσεις, εντοπίζεται πλήθος ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, παρατηρείται η εικόνα οικιστικής εγκατάλειψης και όλες αυτές οι διαδικασίες εξελίσσονται μέσα σε περιόδους κρίσης (κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής). Συνδυάζοντας λοιπόν τα δεδομένα αυτά κρίνω πως η γειτονιά της Σβώλου βρίσκεται σε ένα πρώιμο στάδιο αλλαγών, δημιουργώντας προβληματισμούς και ανησυχίες. Οι αλλαγές που έχουν σημειωθεί στην γειτονιά της Σβώλου οδηγούν στο φαινόμενο του gentrification και στις συνέπειες που μπορεί αυτό να επιφέρει, τόσο στον χώρο, όσο και στο σύνολο της κοινωνίας.

Κλείνοντας την συζήτηση θα είχε ενδιαφέρον να πραγματοποιηθεί ακόμη μια έρευνα για το φαινόμενο του gentrification στην γειτονιά της Σβώλου, απευθυνόμενη σε συγκεκριμένο δείγμα (ακαδημαϊκοί σε επιστήμες σχετικές με τον δημόσιο χώρο των πόλεων, αρχιτέκτονες, κοινοτικές ομάδες πόλης) το οποίο θα έχει εξοικείωση και θα μελετά τον δημόσιο χώρο της πόλης. Με την πραγματοποίηση της πρότασης αυτής θα μπορούσε το φαινόμενο του gentrification να μελετηθεί σε μεγαλύτερο βάθος και να διερευνηθεί ακόμη και η ύπαρξη αποτελεσμάτων του φαινομένου στην περιοχή. Όπως έχει σημειωθεί και παραπάνω, τα αποτελέσματα του gentrification είναι ακόμη πιο περίπλοκα και από τα ίδια του τα αίτια. Συνεπώς θα ήταν αρκετά αυθαίρετο και βιαστικό να οριστεί μια σειρά αποτελεσμάτων, από τη στιγμή που οι ίδιες οι διαδικασίες εντοπίζονται σε πρώιμο ακόμη στάδιο στην περιοχή. Με τα έως τώρα στοιχεία βέβαια, μπορούμε να διαπιστώσουμε πως στην γειτονιά της Σβώλου υπάρχει «χώρος», ώστε να εξευγενιστεί.

Συμπεράσματα

Η εργασία αυτή πραγματοποιήθηκε με σκοπό να ερευνηθεί ο εντοπισμός εφαρμογής της διαδικασίας του gentrification, στην κεντρική περιοχή της Θεσσαλονίκης, την Α. Σβώλου. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια συνολική αλλαγή στον χαρακτήρα και στη φυσιογνωμία της γειτονιάς της Σβώλου, μετατρέποντας την σε ένα παράδειγμα γειτονιάς η οποία παύει να εξυπηρετεί τις ανάγκες των αρχικών της χρηστών. Σταδιακά μέσα από την αλλαγή χρήσεων, την ανάπτυξη όλο και περισσότερων καταστημάτων εστίασης και την μετατροπή των κατοικιών σε κατοικίες βραχυχρόνιας μίσθωσης, η γειτονιά της Σβώλου παύει να παρέχει τις απαραίτητες λειτουργίες που χρειάζονται οι αρχικοί της κάτοικοι και μεταμορφώνεται σε μια gentrified γειτονιά. Η γειτονιά της Σβώλου ως μια κεντρική περιοχή της πόλης, η οποία αποτελείται κυρίως από κατοικίες και τα τελευταία χρόνια αναπτύσσει μεγάλο πλήθος από χώρους εστίασης, είναι ιδιαίτερα ελκυστική προς νέους χρήστες. Ο αστικός εξευγενισμός, όπως έχει προκύψει μέσα από τα αποτελέσματα της έρευνας, εντοπίζεται στη περιοχή. Ωστόσο, όπως μελετήθηκε στο θεωρητικό μέρος της έρευνας, στη γειτονιά της Σβώλου οι κάτοικοι της πραγματοποιούν μια προσπάθεια συμμετοχικού σχεδιασμού και διεκδίκησης χώρου μέσα από τη σύσταση μιας κοινοτικής ομάδας, ώστε να διατηρήσουν το χαρακτήρα της γειτονιάς τους και να την προστατέψουν από φαινόμενα όπως αυτό του gentrification.

Όπως μελετήθηκε στο θεωρητικό μέρος της έρευνας, το δικαίωμα στην πόλη επιτρέπει σε όλους τους πολίτες να συμμετέχουν στη χρήση και στην παραγωγή του συνόλου του αστικού χώρου, όπως έχει οριστεί από τον Lefebvre. Η διαδικασία αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς οι αμφίβολες καταστάσεις στη σύγχρονη ζωή οδηγούν σε μια συνεχώς αυξανόμενη ιδιοποίηση του δημοσίου χώρου, με αποτέλεσμα να περιορίζεται η δυνατότητα διεκδίκησης δικαιωμάτων σε αυτόν.

Στο εμπειρικό μέρος της έρευνας παρατηρούμε πως στη γειτονιά της Σβώλου εντοπίζονται οι διαδικασίες του gentrification. Είναι όμως αρκετά σημαντικό πως στην παρούσα εξέλιξη των κεντρικών περιοχών των πόλεων υπάρχει μια κοινοτική ομάδα γειτονιάς, η οποία στοχεύει στην πραγματική και ουσιαστική βελτίωση του επιπέδου ζωής των κατοίκων της και στην διατήρηση της Σβώλου ως γειτονιάς. Όπως διαπιστώθηκε από την ποσοτική έρευνα, οι αλλαγές που εντοπίζονται στην γειτονιά της Σβώλου (στις χρήσεις, στο κτιριακό απόθεμα και στις ιδιωτικές επενδύσεις αυτού

,στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες), ταυτίζονται με τις διαδικασίες που ακολουθεί το φαινόμενο του gentrification και οδηγούν στον αποκλεισμό των ίδιων των κατοίκων και των καθημερινών χρηστών της πόλης.

Είναι αξιοσημείωτο πως από την αρχική περίοδο συγγραφής του κειμένου της παρούσας εργασίας μέχρι την ολοκλήρωσή της, υπάρχει ήδη μια σειρά νέων παραδειγμάτων gentrification στην χώρα μας (το σιντριβάνι στην πλατεία Ομονοίας, ο μεγάλος περίπατος στο Σύνταγμα). Το gentrification λοιπόν είναι ένα φαινόμενο που όλο και περισσότερο εντοπίζεται στα κέντρα των πόλεων, χωρίς καμία αντίσταση. Στις περιπτώσεις αυτές λοιπόν θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική η ύπαρξη μιας κοινοτικής ομάδας, ώστε να παρέμβει στις διαδοχικές κρατικές αλλαγές του χώρου και να διεκδικήσει το δικαίωμα στην πόλη για τους ίδιους της τους χρήστες, καθώς παρατηρείται πως το φαινόμενο του gentrification εφαρμόζεται προς όφελος κυρίως της ελίτ και των επισκεπτών μιας περιοχής.

Εν κατακλείδι, η συνολική εικόνα των κεντρικών περιοχών μεγάλων πόλεων, όπως και της Α. Σβώλου, όλο και συχνότερα τείνει να αντικατοπτρίζει το φαινόμενο του gentrification μέσα από μια προσπάθεια συνολικού εξωραϊσμού και ομογενοποίησης. Είναι λοιπόν σημαντικό να υπάρχουν αγώνες αντίστασης σε όμοια φαινόμενα, έτσι ώστε οι περιοχές να μην απολέσουν τελείως τον χαρακτήρα και την ταυτότητά τους.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Αθανασίου, Κ., Βασδέκη, Ε., Καπετανάκη, Ε., Καραγιάννη, Μ., Καψάλη, Μ., Μακρυγιάννη, Μ., Μάμαλη, Φ., Πάγκαλος, Ο., Τσαβδάρου X., 2015, *Urban Conflicts*, Θεσσαλονίκη, Συναντήσεις και Συγκρούσεις στην Πόλη.
- Ακατάληπτες Μουτζούρες, 2010, Εκδόσεις γραμμή 500, διάθεση: αυτοδιαχειριζόμενο βιβλιοπωλείο αυτόνομων εκδόσεων.
- Αραβαντινός, Α., 1997, *Πολεοδομικός σχεδιασμός: Για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου*, Αθήνα, Συμμετρία.
- Angelis, De, M., Σταυρίδης, Σ., *Σχετικά με το Νόημα των Κοινών, πέρα από τις Αγορές και τα Κράτη: το Commons ως μια συλλογική πρακτική, Commons Vs Crisis*, Θεσσαλονίκη, Rebel.
- Angelis, De, M., 2013, *Κοινά, Περιφράξεις και Κρίσεις*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις των Ξένων.
- Γούναρη, Ξ., 2011, *Γκρεμίστηκε το Αθηναϊκό SoHo*, Κόσμος του Επενδυτή.
- Δανηλίδης, Α., 2011, *Ο εξευγενισμός στα σύγχρονα αστικά κέντρα. Το παράδειγμα του Χάρλεμ.*, Εισαγωγή στην Αρχιτεκτονική Έρευνα- Διάλεξη, Ξάνθη, ΔΠΘ, Τμήμα αρχιτεκτόνων Μηχανικών.
- Ζήβας, Δ., 2006, *Πλάκα 1973-2003. Το χρονικό μιας επέμβασης για την προστασία της παλαιάς πόλεως Αθηνών*, Αθήνα, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.
- Ζούρα, Π., Χρυσολωρά, Ε., 2009, *Διερευνώντας τον εξευγενισμό μέσα από το παράδειγμα του Μεταξουργείου*, Αθήνα, ΕΜΠ, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.
- Κουρλιούρος, Η., 2011, *Διαδρομές στις θεωρίες του χώρου*, Αθήνα, Προπομπός.
- Κωστάκης, Β., 2010, *Το ομότιμο μανιφέστο*, Ιωάννινα, Βορειοδυτικές εκδόσεις.
- Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ., Σουλιώτης, Ν., 2013, *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, Μελέτες- Έρευνες ΕΚΚΕ.
- Μπακογιώργου, Μ., 2019, *Μεταβλητότητα, εξυγίανση, αποκατάσταση τοπίου Το Παλίμψηστο του ορεινού όγκου Ωραιοκάστρου*, ΠΜΣ, τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών- τμήμα Γεωπονίας, Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.
- Λεοντίδου, Λ., 1999, *Ο ξεριζωμός και η άλλη πατρίδα*, Αθήνα, Ίδρυμα Μωραΐτη

- Λεοντίδου, Λ., Σκλιας, Π., 2001, *Γενική Γεωγραφία, Ανθρωπογεωγραφία και Υλικός Πολιτισμός της Ευρώπης*, Πάτρα, ΕΑΠ.
- Μαυρίδης, Σ., 2004, *Το Ανθρώπινο Δικαίωμα στην Πόλη*, τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης και Πολιτικής Επιστήμης, Κομοτηνή, ΔΠΘ.
- Μίχα, Ε., 2006, *Η Μαζική κουλτούρα και οι σύγχρονες ερμηνείες του δημόσιου χώρου*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ.
- Μπαμπινιώτης, Γ., 2012, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπίστη, Μ., 2012, *Δημοσίου χώρου χρήστες αναζητούνται*, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Αθήνα, ΕΜΠ.
- Σταυρίδης, Σ., 2010, *Μετέωροι Χώροι της Ετερότητας*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Τσαπούρη, Ι., 2019, *Ο Συμμετοχικός Σχεδιασμός σε επίπεδο γειτονιάς: Η Περίπτωση της Πρωτοβουλίας γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβόλου*, ΠΜΣ Αστική Ανάπλαση και Ανάπτυξη, τμήμα Μηχανικών χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Τσιριμώκου, Λ., 1988, *Λογοτεχνία της πόλης*, Αθήνα, Λωτός.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία μεταφρασμένη στα ελληνικά:

- Benevolo, L., 1997, *Η πόλη στην Ευρώπη*, (μτφ Α. Παπασταύρου), Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Bollier, D., 2016, *Κοινά: Μια σύντομη εισαγωγή*, (μτφ Γ. Θεοχάρης), εκδόσεις Ανδρέας Κυρίτζης.
- Harvey, D., 2012, *Εξεγερμένες Πόλεις: Από το δικαίωμα στην πόλη, στην επανάσταση της πόλης*, (μτφ Κ. Χαλμούκου), Αθήνα, ΚΨΜ.
- Lefebvre, H., 1989, *Η εποχή της Περιφρόνησης*, (μτφ Λ. Τρουλινού), Αθήνα, Ύψιλον.
- Lefebvre, H., 2007, *Δικαίωμα στην πόλη*, (μτφ Π. Τουρνικιώτης), Αθήνα, Κουκκίδα.
- Marx, K., Engels, F., 2009, *Για τη θρησκεία. Συλλογή κειμένων και έργων*, (μτφ Ε. Αστερίου), Αθήνα, ΚΨΜ
- Marx, K., 2012, *Το κεφάλαιο: Κριτική της πολιτικής οικονομίας – Το προτσές παραγωγής του κεφαλαίου*, (μτφ Π. Μαυρομάτης), Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή
- Mauss, M., 1999, *Το Δώρο: Μορφές και λειτουργίες της ανταλλαγής*, (μτφ Α. Σταματοπούλου - Παραδέλλη), Αθήνα, Καστανιώτης.

- Ostrom, E., 2002, *Η διαχείριση των κοινών πόρων*, (μτφ Γ. Άρχοντας), Αθήνα, Καστανιώτης.
- Savage, M, Warde, Al., 2005, *Αστική κοινωνιολογία, καπιταλισμός και νεωτερικότητα*, (μτφ Ι. Μπιμπλή), Αθήνα, Παπαζήσης.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία:

- Balbo, M., 1993, *Urban planning and the fragmented city of developing countries*, Venice, Third World Planning.
- Butler, T., Lees L., 2006, *Super-Gentrification in Barnsbury, London: Globalization and Gentrifying Global Elites at the Neighborhood Level*, London, Institute of British Geographers.
- Butler, T., Robson, G., 2001, *Social Capital, Gentrification and Neighbourhood Change in London: A Comparison of Three South London Neighborhoods*, London, Sage Publications.
- Butler, T., 2003, *Living in the Bubble: Gentrification and its 'Others' in North London*, London, Sage Publications.
- Carp, J., 2009, *Ground-Truthing, Representations of Social Space: Using Lefebvre's Conceptual Triad*, Journal of Planning Education and Research.
- Dávila A., 2004, *Barrio Dreams: Puerto Ricans, Latinos, and the Neoliberal City 1-2(explaining claims of proponents of the gentrification process)*, California, University of California Press.
- Gothelf, E., 2004, *The Economic Redevelopment of Harlem*, PhD Thesis, Columbia University.
- Ellin N., 1999, *Postmodern Urbanism*, Michigan, Princeton Architectural Press.
- Fincher, R. and Iveson, K., 2008, *Planning and Diversity in the City: Redistribution, Recognition and Encounter*, Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Goonewardena, K., Kipfer, S., Milgrom, R., Schmid, C., 2008, *Space, difference, everyday life*, London, Taylor & Francis.
- Glass R., 1964, *London: Aspects of Change*, London, Mac Gibbon and Kee.
- Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M.,J., and Whatmore, S., 2009, *The dictionary of human geography*, London, Wiley-Blackwel.
- Hamnett C, 2003, *Gentrification and the Middle-Class Remaking of Inner London: 1961-2001*, London, Transactions of the Institute of British Geographers.
- Hamnett C, 1991, *The Blind Men and the Elephant: The Explanation of Gentrification*, Walton Hall, Transactions of the Institute of British Geographers.

- Halstead, F. ,1966, *Harlem stirs*, New York, Marzani & Mubsell.
- Hardt, M., Negri, A., 2009, *Common Wealth*, Cambridge, Harvard University Press.
- Hartshorne, R., 1939, *The Nature of Geography*, USA, Assoc. of American Geographer.
- Harvey, D., 1982, *The limits to capital*, New York, Verso.
- Kristiansen A., 2009, *Urban Policies and the Right to the City Rights, responsibilities and citizenship* , Paris, UNESCO UN-Habitat.
- Kwong, P., 1996,*The New Chinatown* ,New York, Hill and Wang.
- Lefebvre, H., 1974, *The production of Space*, (trans by Donald Nicholson Smith), Malden, Blackwell Publishing.
- Lefebvre, H. ,1996,*Writings on cities* (trans by E. Kofman & E. Lebas), Cambridge, MA: Blackwell.
- Levy, D., Comey, J., Padilla,S., 2006, *In the face of gentrification: Case Studies of Local Efforts to Mitigate Displacement*, WDC, The Urban Institute.
- Louis W., 1938, *Urbanism As A Way of Life*, University of Chicago Press.
- Luxemburg, R., 1963, *The Accumulation of Capital*, London, Routledge,
- Merlin, P., 1991, *Que sais-je? L' Urbanisme*, Paris, PUF.
- Mitchell, D., 2003, *The right to the city: Social justice and the fight for public space*, New York, Guilford Press.
- Metzger, J. ,2011, *Strange spaces: A rationale for bringing art and artists into the planning process Planning Theory*, Stockholm, Sage Publications.
- Ostrom, E., 1990, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, New York, Cambridge University Press.
- Pacione, M. ,2009, *Urban Geography: A Global Perspective*, London, Routledge.
- Pinkney, A., Roger, R., 1970, *Poverty and Politics in Harlem*, p. 27, New York, College& University Press
- Purcell, M., 2008,*Recapturing Democracy: Neoliberalization and the Struggle for Alternative Urban Futures*, New York, Routledge.
- Smith, N., 1996, *The new urban frontier: Gentrification and the revachist city*, London, Routledge.
- Stern, Fishman & Tilove, 2006, *New York 2000*, p. 1016, New York, The Monacelli Press,.
- Scot,A.J., 2000, *The cultural economy of cities: essays on the geography of image-producing industries*, London, Sage Publications.

Zukin, S., 2014, *Loft Living: Culture and Capital in Urban Change*, New Jersey, Rutgers University Press.

Πηγές νομοθετημάτων:

Σύνταγμα της Ελλάδας, ΦΕΚ 211/Α/24-12-2019.

ΠΔ 30-07-2003: *Τροποποίηση του από 23-07-1998 προεδρικού διατάγματος περί καθορισμού χρήσεων γης και ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης στην περιοχή του Μεταξουργείου* (ΦΕΚ 616/Δ/1998).

Νόμος 4030/2011, *Νέος τρόπος έκδοσης αδειών δόμησης, ελέγχου κατασκευών και λοιπές διατάξεις*, ΦΕΚ 249/Α/25-11-2011.

Νόμος 3741/1929, *Περί της ιδιοκτησίας κατ' ορόφους*, (ΦΕΚ Α'4).

Απόφαση 217 Α(ΙΙΙ), (10-12-1948), *Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα*, της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ.

Ομοσπονδιακός Νόμος 10/257/01, *Αστική πολιτική*, Βραζιλία, EstatutodaCidade.

Οπτικοακουστικές πηγές:

<https://www.youtube.com/watch?v=axhhXJqJJ-U&list=PLFD2F439ED688A408>

<http://ipressa.gr/eksarcheia-geitonia-pou-antisteketai-ston-eksevgenismo-ntokimanter/>

<https://www.youtube.com/watch?v=e0PMaEazigE>

<https://www.youtube.com/watch?v=axhhXJqJJ-U&list=PLFD2F439ED688A408>

Πηγές στο διαδίκτυο:

Andres, L., *Differential Spaces, Power Hierarchy and Collaborative Planning: A Critique of the Role of Temporary Uses in Shaping and Making Places* Urban Studies, 2013. Διαθέσιμο στο:

https://www.researchgate.net/publication/258199217_Differential_Spaces_Power_Hierarchy_and_Collaborative_Planning_A_Critique_of_the_Role_of_Temporary_Uses_in_Shaping_and_Making_Places

Harvey D., *The Right to the City*, pp. 23–40, *New Left Review* 53, 2008. Διαθέσιμο στο: <http://newleftreview.org/II/53/david-harvey-the-right-to-the-city>.

Smith N., *Gentrification and the Rent Gap*, Taylor & Francis, Ltd. on behalf of the Association of American Geographers, 2009. Διαθέσιμο στο:

<https://lambethrenters.files.wordpress.com/2014/04/smith-n-gentrification-and-the-rent-gap.pdf>

- Polanyi, K., *The Great Transformation The Political and Economic Origins of Our Time*, 3rd ed., Beacon Press, Boston, 2001. Διαθέσιμο στο: https://inctpped.ie.ufrj.br/spiderweb/pdf_4/Great_Transformation.pdf
- Midnight Notes Collective and Friends, *Promissory Notes from Crisis to Commons*, 2009. Διαθέσιμο στο: <http://www.midnightnotes.org/Promissory%20Notes.pdf>
- Komninos, N., *The age of intelligent cities: smart environments and innovation for all strategies*, Volume 78 of Regions and cities, Routledge, 2014. Διαθέσιμο στο: <https://books.google.gr/books?id=D3NeBAAAQBAJ&lpg=PP1&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>
- Bollier, D., *Η Κοινή Χρήση ως Εναλλακτική στην Αγορά και το Κράτος*, Περιοδικό Βαβυλωνία, Τεύχος 11, 2013. Διαθέσιμο στο: www.babylonia.gr/2013/05/18/i-kini-chrisi-os-enallaktiki-stin-agora-ke-to-kratos/
- Χατζηνάκος, Γ., *Λίγα λόγια για την πρωτοβουλία Γειτονιάς Σβώλου*, Θεσσαλονίκη, Αστικά Πειράματα σε καιρούς Κρίσης, Θεσσαλονίκη, 2014. Διαθέσιμο στο : <https://www.academia.edu/>
- Χατζηνάκος, Γ., Χατζηνάκος, Π., *Η Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου Ανθίζει: Το Πάρκο Τσέπης στην Τελική του Ευθεία*, Πρωτοβουλία της γειτονιάς της Σβώλου, Θεσσαλονίκη- Μάντσεστερ, 2017. Διαθέσιμο στο : <https://www.academia.edu/>
- Χατζηνάκος, Γ., *Η Θέση της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου για τις Δημοτικές Εκλογές 2019*, Πρωτοβουλία της γειτονιάς της Σβώλου, Θεσσαλονίκη, 2019 διαθέσιμο στο : <https://www.academia.edu/>
- Ταταράκη, Μ., *Διερεύνηση του Αστικού Εξευγενισμού (Gentrification) στην Ελλάδα και σύγκριση με την διεθνή εμπειρία Μελέτη περίπτωσης της Αθήνας (Γκάζι, Ψυρρή, Μεταξουργείο)*, ΠΜΣ Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και διαχείριση του χώρου, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2011. Διαθέσιμο στο: <http://estia.hua.gr/file/lib/default/data/14989/theFile>.
- Λουκάς, Τ., *Το θεσμικό πλαίσιο του χωρικού σχεδιασμού για το Κέντρο της Αθήνας: Όψεις του στρατηγικού και του κανονιστικού σχεδιασμού*, Athens Social Atlas, 2017. Διαθέσιμο στο: <https://www.athenssocialatlas.gr/>
- Κώστογλου, Β., Μήτση, Ε., *Πολεοδομικοί Μετασχηματισμοί της Θεσσαλονίκης- Αναζητώντας Ταυτότητα*, Greek Architects, 2011. Διαθέσιμο στο: http://www.greekarchitects.gr/site_parts/doc_files/23.11.2011.12.pdf

- Κουτουπά- Ρεγκάκου, Ε., *Το δικαίωμα στην πόλη*, Εισήγηση για την επιστημονική εκδήλωση της ΕΕΔιΠοΧ, Αθήνα, 2015. Διαθέσιμο στο: <https://www.eedipox.gr/2017/11/06/dikaioma-stin-poli/>
- Καλαϊτζόγλου, Χ., *Το φαινόμενο του εξευγενισμού: η περίπτωση της Άνω Πόλης, Θεσσαλονίκης*, πτυχιακή εργασία του τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 2017. Διαθέσιμο στο: http://ikee.lib.auth.gr/record/296987/files/KALAITZOGKOY_504_DE.pdf
- Καραδήμου- Γερολύμπου, Α., *Επανασχεδιασμός και ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917*, διδακτορική διατριβή τμήμα Αρχιτεκτόνων μηχανικών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1985. Διαθέσιμο στο: <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/2589#page/2/mode/2up>
- Κονακλίδης, Τ., *Η νέα Θεσσαλονίκη του Εμπραρ*, 2013, ΤΕΕ-ΤΚΜ τεύχος 05/455, Θεσσαλονίκη, 2013. Διαθέσιμο στο: https://www.academia.edu/20580401/Thessaloniki_tou_Hebrard
- Αλεξανδρή, Γ., *Ανιχνεύοντας τάσεις του «εξευγενισμού» στο κέντρο της Αθήνας: η περίπτωση του Μεταξουργείου*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2015. Διαθέσιμο στο: https://www.ekke.gr/publication_files/anichneuontas-tis-tasis-tou-exeugenismou-sto-kentro-tis-athinas-i-periptosi-tou-metaxourgiou
- Αβδελίδης, Κ., *Ερευνα- Μελέτη: Η χωρική εξέλιξη 4 μεγάλων ελληνικών πόλεων*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2010. Διαθέσιμο στο: https://www.ekke.gr/publication_files/i-choriki-exelixa-4-megalon-ellinikon-poleon.
- Δραγώνας Π., *Γκάζι: ο εκλαϊκευμένος εξευγενισμός*, 2011. Διαθέσιμο στο: greekarchitects.gr